Į LAISVĘ

ADOLFAS DAMUŠIS

LEONAS PRAPUOLENIS • PILYPAS NARUTIS:

PRIEŠ 20 METŲ LIETUVA SUKILO

ZENONAS IVINSKIS:

Rusifikacija — rusų veržimosi į Lietuvą ir Vakarus pagrindinis veiksnys.

KAZYS PEMKUS • ZIGMAS BRINKIS:

Sveikatos reikalų tvarkymas Europoje ir Amerikoje

Iš Vinco Ramono kūrybos

MEČYS MUSTEIKIS:

Vienerių metų kultūrinio gyvenimo apžvalga pavergtoje Lietuvoje

Vakarų Vokietija rinkimų išvakarėse

1961 **Nr. 25 (62)**

Į LAISVĘ

1961 M. LIEPA

NR. 25 (62)

Adolfas Damušis: Laisvės kovų pirmasis veiksmas 1
Leonas Prapuolenis: Tautos istorinio laimėjimo sukaktis 6
Vladas Būtėnas: Grįžimas į senus kovos laukus 11
Pilypas Narutis: Pirmosios sukilimo aukos 12
Dvidešimečiui praėjus 15
Į Laisvę nueitas kelias 16
Pirmieji Į Laisvę skaitytojai 17
Zenonas Ivinskis: Rusifikacija — Rusų veržimosi į Vakarus pagrindinis veiksnys 19
Iš Vinco Ramono kūrybos 26
Kultūrinio gyvenimo apžvalga pavergtoje Lietuvoje 29
Vokietijos partijų priešrinkiminis veidas 39
J. Baužys: Ateitis per 50 metų . . . 44
Zigmas Brinkis ir Kazys Pemkus: Socialinė medicina dviejuose kontinentuose 48
Vardai įvykiuose. Laiškai redakcijai . . 46

* * *

Į LAISVĘ — Lietuvių Fronto Bičiulių trimėnesinis politikos žurnalas

Redaktorius — Stasys Daunys

Techn. redaktorius — Vincas Rygertas

Redakcijos adresas: Į Laisvę, 2801 West 38 St., Chicago 32, Illinois

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus

* * *

Administratorius — Viktoras Naudžius

Administracijos adresas: Į Laisvę, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois.
Telef. OLympic 2-3596

* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Address: 2801 W. 38 St., Chicago 32, Ill. **Business manager:** V. Naudžius, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Phone: OLympic 2-3596

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą sutvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) $3.00; Australijoj ir D. Britanijoj — L. 10; Italijoj — L. 900; Prancūzijoj — F. 10.— Švedijoj — Kr. 10; Šveicarijoj — Fr. 8; Vokietijoj — DM 8.

ATSKIRAS NUMERIS

Amerikoje $1.00; Australijoje ir Britanijoje — L.3; Italijoje — L. 300; Prancūzijoje — Fr.2.50; Šveicarijoje — Fr. 3; Švedijoje — Kr. 3; Vokietijoje — DM. 2.

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

KU biblioteka

093 00510706 5

Adolfas Damušis

PRIEŠ 20 METŲ

Laisvės kovų pirmasis veiksmas

ADOLFAS DAMUŠIS

Dvidešimčiai metų praėjus aktyviosios lietuvių prieškomunistinės rezistencijos pradžia, pasireiškusi sukilimu, įgauna didesnio ryškumo ir vertingumo. Kas anais laikais rezistentų buvo atlikta kaip eilinė gyvenimo pareiga, šiandien atrodo kaip principinė prievolė. Ir jeigu tada lietuvių rezistencinė dvasia nebūtų veiksmu pasireiškusi, dabar jaustumėsi pažeminti ir prasikaltę, kaip neįrodę ištikimybės tiems idealams, kuriais laisvės laikais tikėjome.

IDEALISTINĖ REZISTENCIJA

Lietuvių rezistencija buvo grynai idealistinė apraiška, neturėjusi nei asmeninio intereso, nei garbės siekimo ir, galiausiai, nei vilties greit išsikovoti laisvę. Tai buvo dvasios sukilimas preiš aplinkos melą ir negeroves. Ji, sąžinės paskatinta, gimė atskiruose asmenyse, ir kaip grandininė reakcija, gavusi atgarsio visuomenėje, spontaniškai išsiplėtė visoje tautoje.

Aukos dvasia, lydėjusi lietuvių laisvės kovas, buvo gili kad net ir dabar klastingoms okupanto pastangoms nepavyksta jos išdildyti iš žmonių atminties. Moksleivija studentija, darbininkai, ūkininkaičiai, jaunoji inteligentija, nepasiturintieji, bet idealistiškai nusiteikę, buvo rezistencijos pagrindinė atrama. Jų pastangomis visa Lietuva buvo nusėta pogrindžio ryšiais ir pogrindžio spauda, kuri tūkstančiais egzempliorių reguliariai pasklisdavo visuomenėje. Visuomenė jautė nuolatinį rezistencinį ryšį ir laikėsi kaip vienas vienetas, pasiryžusi dvasiniai ir fiziniai išsilaikyti nesužalota. Okupantas visuomenę stengėsi žaloti labai intensyviai — provokacijomis, smegenų plovimu, šnipinėji-

mo tinklo sudarymu. Tose pastangose jis sutiko lietuvių tautos rezistencinę jėgą, su kuria kovoti jam nebuvo lengva, nes lietuviškoji antikomunistinė rezistencija rėmėsi stipriais moraliniais dėsniais. Rezistentai buvo nesavanaudžiai, socialinių reformų baimės neturėjo, buvo aktyvūs socialinių reformų šalininkai.

Ar žmogui dera smurto baimėje atsisakyti sąžinės balso? Tai buvo problema, kurią lietuviškoji rezistencija iškėlė visam pasauliui. "Moderni" XX amžiaus sovietinė vergija pagrindiniu uždaviniu laikė žmogaus sąžinės sulaužymą — vien įkalinimo jai neužteko. Lietuvos rezistentai nenusilenkė smurtui ir liko ištikimi sąžinei. Jie budėjo savo kultūros, papročių, pasaulėžiūros sargyboje, nevengdami savo ištikimybės tikėjimui pademonstruoti, nors šiaip toks demonstravimas nėra lietuvių tautos savybė. Tokia ištikimybė savo tautai, savo gyvenimo būdui buvo pasyvi lietuvių tautos rezistencija.

RYŠIAI SU LIET. AKTYVISTŲ FRONTU UŽSIENYJE

Beatodairiniam pasisakymui už laisvę neužteko vien žodžių. Reikėjo ir kraujo aukų, o jų iš mažos lietuvių tautos pareikalauta tikrai daug. Pačių pirmųjų rezistencijos siųstų ryšininkų su užsieniu keliais yra krauju ir aukomis nužymėtas. Pirmasis ryšininkas iš užsienio buvo aviacijos kapitonas. Jis atvyko 1940 gruodžio mėn. su žiniomis. Labai reikalingos ir laukiamos žinios buvo apmokėtos brangia kaina — ryšininko gyvybe. Grįždamas atgal vyko per Šakius, kur turėjo pažįstamą ūkininką, nerepatrijavusį vokietininką, kuris jau buvo užverbuotas sovietų slaptosios policijos NKVD. Ūkininkas ryšininką sužeidė kirviu ir atidavė pasienio sargybiniams. Sužeistas ir kankinamas ryšininkas nieko neišdavė. Karui su vokiečiais prasidėjus buvo išvežtas iš Kauno kalėjimo ir sušaudytas. Antrasis ryšininkas, kuris vyko informuoti L.A.F. štabą užsienyje apie pasiruošimą sukilimui, grįždamas susidūrė su pasienio sargybiniais ir buvo sužeistas, bet, nukovęs sargybinių šunis, sugebėjo pasislėpti. Tiktai kitą dieną buvo surastas be sąmonės ir sargybinių pristatytas į Tauragės ligoninę. Nors ten ir griežtai saugomas, bet per vieną seselę, aktyvistų bendradarbę, perdavė žinias Kauno Liet. Aktyvistų Fronto štabui. Jis pats vėliau buvo atvežtas į Kauno kalėjimą ir tiktai per laimę atsiduręs kalėjimo ligoninėje išvengė mirties. Daug žygių atliko per sieną trečiasis ryšininkas, kuris buvo laimingesnis, nes liko neišaiškintas iki karo pradžios.

Kokį atvejį rezistencijos kovų beminėtume, kiekvienas iš jų yra didingas, bet ir tragiškas. Tragiškas neviltimi greit iškovoti laisvę, bet didingas principingumu. Rezistentas, nepakeldamas komunistinio melo ir niekšybės, ėjo nesvyruodamas, liejo kraują, kad ši XX amžiaus gėda būtų atskleista ir nuplauta. Tai aukščiausias karžygiškumo laipsnis. Tokia dvasia lietuviškąją antikomunistinę rezistenciją nukreipė į ginkluotą sukilimą.

PASIRUOŠIMAS SUKILTI

Sukilimui pasiruošta iš anksto. Visame krašte buvo organizuojami

tautą sukilti prieš sovietinį okupantą pašaukė 1941 m. birželio 23 d. Nors prieš savaitę įvykdyti masiniai trėmimai į Sibirą ir pažeidė Lietuvių Aktyvistų Fronto ryšius, bet išliko nepalaužta dvasia, ryžtas ir noras sukilti ir kovoti ligi pergalės. Sukilimas žaibo greitumu įsiliepsnojo visame krašte. Pavergta ir Kenčianti Lietuva pavirto Kovojančia Lietuva. Sukilimas buvo laimėtas, bet naujasis okupantas Lietuvos laisvę užgniaužė.

Dvidešimties metų perspektyvoje regim, jog 1941 m. lietuvių tautos sukilimas ir sudėtos aukos pagreitintai skandinama užmarštin kurčiu tylėjimu. Atsišaukimais ir minėjimais prisimenama Kenčianti Lietuva, trėmimai, Baisusis birželis, bet nerandama žodžio ir vietos Kovojančai Lietuvai, Didžiajam birželiui.

Adolfas Damušis, Leonas Prapuolenis, Pilypas Narutis ir kiti čia ryškina rezistencinę sukilimo organizaciją, atskleidžia 1941 m. sukilimo vaizdus, rezistencijos kovotojų aktyvistų išgyventus pavojus, vargus, džiaugsmus ir jų besąlyginį pasiaukojimą laisvę ginant.

kariniai daliniai. Surasti patikėtiniai susisiekimo, ryšio įstaigose, lietuvių kariuomenės daliniuose, milicijoje. Buvo aiškinami svarbūs karinio ryšio punktai. Su Liet. Aktyvistų Fronto štabu užsienyje sutarta dėl Laikinosios Vyriausybės skelbimo. Laukta patogaus laiko, kada didieji priešai susidurs, nors tuo metu jie pasidalinę grobį buvo pasirašę draugiškumo sutartį. Jų konflikto metu buvo ruošiamasi pareikšti lietuvių tautos valią gyventi laisvai ir nepriklausomai. Lietuvoje veikė 2 Liet. Aktyvistų Fronto štabai, kurių vienas buvo Kaune, antras — Vilniuje. Abu štabai planavo sukilimą pradėti savajame mieste ir sukilimui vadovavimą perimtų toji vietovė, kur susidarytų palankesnės sąlygos. Kaip paprastai, pogrindžio darbe dažnai apsimokėjo svarbiam sumanymui turėti dvi iniciatyvas. Šiaip gi funkcijos buvo paskirtytos taip, kad Vilniaus štabas rūpinosi politiniais ir kariniais reikalais, o Kauno organizaciniais.

Štabai sutarė užimti ir saugoti nuo išsprogdinimo svarbesniuosius mazginius susisiekimo ir ryšio taškus, kaip telefono ir telegrafo stotis, elektros jėgainę... Kaunas pasiruošė pasinaudoti radijo stotimi ir radiofonu sukilimą skelbiant, pasirūpino kelis trumpų bangų radijo siųstuvus, jeigu reguliarios radijo stoties nepasisektų užimti. Taigi ir tame plane buvo dublikuojama, bet šį kartą mūsų laimei pavyko pasinaudoti pirmuoju geresniuoju varijantu. Laukta kad Kauno radiofonas ir stotis karo pradžios suirutėje bus susprogdinti. Pagal iš anksto sudarytą planą reikalingų dalių atsargas buvo paruošta ir laikoma saugioje vietoje.

ĮVYKIAI BRĖSTA

Sukilimui pasiruošta gegužės 1, kai per ryšininkus gauta žinia, kad karas prasidėsiąs gegužės pradžioje. Vėliau teko nusivilti ir sukilimo datą atidėlioti. Nors birželio mėn. sovietų įvykdyti masiniai trė-

mimai ryšius apardė, bet, kartu sukėlė didelį pasipiktinimą visoje tautoje dėl okupanto žiaurumo. Lemiamoji valanda buvo laukiama kiekvieną dieną. Masinių deportacijų į Sibirą metu papildomai gautas pranešimas, kad karas tikrai prasidėsiąs birželio 18 - 26 laikotarpyje. Susisiekus su vilniečiais buvo spėliojama tiksli data. Kadangi sekmadienis buvo nacių mėgiama puolimo diena, nupręsta tą sekmadienį birželio 22 ypatingai budėti. Vilniaus ir Kauno LAF štabų buvo sutarta Lietuvos Nepriklausomybės skelbimą vykdyti ten, kur bus palankesnės sąlygos. Pasitarime paaiškėjo, kad Kauno LAF štabo planas sąmyšio metu perimti savo žinion Kauno radiofoną ir stotį buvo realus. Nuspręsta, kad Kauno Lietuvių Aktyvistų Fronto štabas tuo atveju veiktų Vyriausios Lietuvių Aktyvistų Fronto vadovybės vardu, skelbtų Lietuvos Nepriklausomybę ir Laikinąją Lietuvos Vyriausybę. Nebuvo tai lengvas uždavinys. Leonas Prapuolenis, kuris buvo LAF įgaliotinis, turėjo slapstytis, nes buvo NKVD gaudomas ir jo gyvenvietė nebuvo saugi. Visas pasiruošimo svoris krito studentijos grupei ir jos vadovui Pilypui Naručiui, LAF vyr. štabo nariui. Paskelbtas paruošties stovis, atsisakyta nuo visos eilės sunkiau įvykdomų planų ir susitelkta ties Kaunu. Birželio 18 Kauno LAF štabas vieną senelių prieglaudą Žaliakalnyje pasirinko vyriausio štabo būstine.

SPRENDŽIAMOJI VALANDA

Didvyriškos veiklos valanda atėjo sekmadienį, 1941 birželio 22 dienos rytui auštant. Ryšininkų pranešimai ir mūsų spėjimai pasitvirtino. Aktyvistų daliniai, kurie dėl artėjančios lemiamos valandos buvo įspėti ,dideliu ryžtingumu ir pasitikėjimu pradėjo vykdyti numatytus uždavinius. LAF štabo įgaliotinis Leonas Prapuolenis su štabo dalimi įsikūrė senelių prieglaudoje(kita štabo dalis susitelkė Chemijos Institute. Nors Chemijos Institute budėjo ir komjaunuolių dalinys, bet studentija rūsiuose buvo suslėpusi dvi milicijos nuovadas, kurios su ginklais perėjo pas aktyvistus. Su jais ryšius palaikė okupacijos meto studentai aktyvistai. Aktyvistų ginkluotosios jėgos padidėjo. Studentų medikų grupė, turėjusi savo žinioje greitosios pagalbos mašinas, veikė labai tiksliai. Jie greitosios pagalbos mašinomis suvežė radijo specialistus, atsargines dalis, ir bolševikų sugadintas radiofonas per naktį iš sekmadienio į pirmadienį buvo sutaisytas. Ši sukilėlių grupė per visą sukilimo laiką sudarė saugiausius ryšininkus, o vėliau teikė greitąją pagalbą sužeistiesiems.

Naktį iš sekmadienio į pirmadienį iš Chemijos Instituto buvo išleista ryžtinga ginkluota aktyvistų grupė, kuriai skirtas uždavinys sunaikinti sovietų armijos ryšio stotį. Uždavinį įvykdę, jie dar išsprogdino karišką telefono centralę Vilijampolėje. Toji pati grupė užėmė centrinio pašto rūmus ir telefono-telegrafo centrinę. Sovietų karo komendanto klaidinimui paskambinta telefonu, kad vokiečių desantininkai jau Kaune. Aktyvistų patikėtiniia išjungė ir sustabdė telefono ir telegrafo stočių veikimą. Tas turėjo prisidėti prie panikos sukėlimo. Vidurnak-

tyje jau pastebėtas intensyvus sovietinių pareigūnų bėgimas iš Kauno. Tas reiškinys didino ir stiprino mūsų viltis.

Toji naktis buvo klaiki: Kauno gatvės buvo pilnos sovietų kariuomenės, lygiai kaip ir apsiginklavusių sukilėlių. Su štabu senelių prieglaudoje kurį laiką ryšį palaikėme telefonu, o jį išjungus, asmeniniu ryšiu pats nuvykdavau. Pirmadienio rytą gautas pranešimas LAF štabe, kad radiofonas sutvarkytas Lietuvos Nepriklausomybės skelbimui. Kauno LAF štabo narys su būriu sukilėlių jau buvo įsitvirtinę radijo stotyje. Nors aktyvistai sukilėliai dar neturėjo ginkluotos kontrolės visame Kaune, bet nutarta nedelsti su Lietuvos Nepriklausomybės skelbimu. Pirmadienį, birželio 23, apie 9 val. rytą Lietuvių Aktyvistų Fronto štabo nariai iš senelių prieglaudos nuvyko į Kauno radiofoną, kuris buvo aktyvistų būrio saugomas.

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATSTATYMAS

9 val. 28 min. Lietuvių Aktyvistų Fronto Vyriausiojo Štabo vardu LAF įgaliotinis Leonas Prapuolenis paskelbė Nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir Laikinosios Lietuvos Vyriausybės sudėtį. Sugiedotas Lietuvos himnas. Sukilimas užvirė visame krašte.

Nepriklausomybę per radiją paskelbus, ginkluoti Kauno aktyvistų daliniai tuojau puolė ginklų sandėlius. Ginklų sandėlius užėmus, greitosios pagalbos mašinomis ginklai išvežioti į svarbiuosius punktus. Tuo pačiu metu sukilo sovietų priespaudoje ir kontrolėje buvę lietuvių kariuomenės daliniai. Kaune aktyvistų daliniai pradėjo pulti Panemunės, Geležinkelio, Aleksoto tiltus, kad juos apsaugotų nuo išsprogdinimo. Bet pasiekė kitą nenumatytą tikslą — iššaukė skubotą susprogdinimą. Bet tas tiltų išsprogdinimas gal išgelbėjo Kauną nuo sunaikinimo, nes iš Suvalkijos bėganti kariuomenė buvo priversta aplenkti Kauną. Petro Vileišio vardo tiltas per Nerį į Vilijampolę didvyriška Vyties Kryžiaus Kavalieriaus mirtimi liko išgelbėtas Ligi pasiaukojimo pasišventęs drąsuolis užbėgo ant tilto, nukirpo elektros laidus, bet žuvo nuo sovietų kulkosvaidžių ugnies pareigą atlikęs. Kautynės virte virė visą pirmadienį ir antradienį.

Dr. Juozo Ambrazevičiaus vadovaujama sukilimo pastatyta Laikinoji Vyriausybė pirmo posėdžio susirinko birželio 24 Žaibo spaustuvės namuose Donelaičio gatvėje. Laikinosios Vyriausybės ministeriui pirmininkui K. Škirpai nacių valdžia uždėjo namų areštą ir neleido iš Berlyno vykti į Lietuvą ir imtis jam lietuvių tautos sukilimo patikėto darbo. Ketvirtadienį pasirodė sukilėlių oficiozas **Į LAISVĘ.**

Tris dienas Kaunas buvo pilnoje aktyvistų kontrolėje. Vokiečių kariuomenės daliniai pasirodė tik ketvirtadienį. Jie neatnešė laisvės, dėl kurios kovota, bet iš jų rankų jos gauti ir nesitikėta.

Taip buvo įvykdytas pirmasis Laisvės Kovų veiksmas, kurio siausme daug Lietuvos sūnų ir dukterų krito ir amžinam poilsiui atsigulė į gimtąją žemę.

Tautos istorinio laimėjimo sukaktis

KODĖL ŠI SUKAKTIS SLOPINAMA?

LEONAS PRAPUOLENIS

Gal būt tai slypi mūsų tautos ar tik jos kai kurių vadovaujančių sluogsnių charakteryje. Tačiau faktai rodo, kad savo dėmesį esame linkę labiau telkti į tautines nesekmes, nei į laimėjimus. Antai, Vytautui Didžiajam bei istorinės Lietuvos galybei prisiminti ir pagerbti neprikl. Lietuvos vyriausybė parinko ne Žalgirio ar kurio kito istorinės reikšmės karinio ar politinio laimėjimo faktą, bet Vytauto didžiausios nesekmės įvykį. Vėlgi Vilniaus Dienai buvo parinktas ne nepriklausomos Lietuvos kariuomenės Gedimino pilies bokšte Lietuvos vėliavos pirmasis iškėlimas, bet Lenkijos generolo Želigovskio "sukilėlių" invazijos į Vilnių diena. Ir dabartinėje Lietuvos laisvės kovoje su sovietiniu okupantu jau tradicija tapo metai iš metų minėti pirmąsias masines deportacijas, bet laimėto Tautos Sukilimo prieš sovietinį okupantą net dvidešimties metų sukaktis, išskyrus LFB Tarybą, nė vieno kito mūsų veiksnio dėmesio nepatraukė. O juk 1941 birželis mūsų tautai ir valstybei daug reikšmingesnis yra Sukilimo faktu, nei deportacijomis. Kai pastarosios teliudija sovietinio okupanto beatodairinį žiaurumą ir mūsų tautos nuostolį bei kančią, tai Sukilimas skelbia **urbi et orbi** lietuvio pasitikėjimą savo jėgomis, nepalūžusią pasipriešinimo valią ir degantį ryžtą nublokšti okupanto užkartą jungą ir atsikovoti tautinę laisvę bei valstybinę nepriklausomybę. Sukilimas ne tik apnuogino sovietinės propagandos nuolat kartojamą melą apie tariamai savanorišką mūsų tautos atsisakymą savo laisvės, ne tik garantavo, nors ir tik laikinį, valstybės suverenumo vykdymą, bet taip pat parašė testamentą ateičiai, kad negali būti tokios tarptautinės padėties, kurioje tautai jau nieko kita nebeliktų, tik beviltiška rezignacija. Ir kai šiandieną šen bei ten tarp

Leonas Prapuolenis, Lietuvių Aktyvistų Fronto štabo viršininkas ir įgaliotinis prie 1941 m. sukilimo pastatytos Laikinosios Vyriausybės.

laisvųjų lietuvių pasiskardena, tegu tik paskiri, rezignacijos balsai, Sukilimo prasmės ir reikšmės prisiminimas yra juoba aktualus.

Nepakanka žinoti ir kitiems kalbėti tik apie okupanto žiaurybę. Reikia pažinti ir kitiems parodyti pirmiausia savosios tautos laisvės troškimas ir jos ryžtas priešintis svetimųjų priespaudai. Deja, ligi šiol nesunku įžiūrėti tam tikras lygiagretumas tarp dabartinių partinių tremties veiksnių pozicijos Birželio Sukilimo atžvilgiu ir partijų koalicinės vyriausybės nusistatymo Kremliaus 1940 ultimatumo atžvilgiu. Tąsyk partijų koalicinėje vyriausybėje, išskyrus patį prezidentą Smetoną, švietimo ministerį Jokantą ir susisiekimo ministerį Masiliūną, neatsirado kovos ryžto nepriklausomybei ginti ir Kremliaus ultimatumui atmesti. Ir dabartiniuose partijų koaliciniuose veiksniuose neatsiranda dėmesio tautos koviniu ryžtu įvykdytam ir valstybės suvereninių organų veikimą atstačiusiam Sukilimui prieš okupantą. Šiuo atžvilgiu ypač į akis krinta Vliko evoliucija. Tikrasis okup. Lietuvos Vlikas savo 1944.2.16 deklaracijoje pabrėžia, kad

> 1940 m. birž. 15 d. Sov. Sąjungos okupacijos ir tos okupacijos prievartoje padarytų kitų jėgos ir klastos aktų pertrauktas Lietuvos suvereninių organų veikimas 1941 m. birželio 23 d. Tautos sukilimo ir Laikinosios Vyriausybės veikimo buvo laikinai atstatytas.

Dabartinis tremties Vlikas, atvirkščiai šį Lietuvos nepriklausomybės atstatymo žygį nedviprasmiškai ignoruoja.

Laimei, tauta nepritarė ano meto partijų koalicinės vyriausybės daugumos ištižimui ir juo nepasekė. Jau pačioj okupacijos pradžioj įvykusiame mokytojų suvažiavime Kaune prasiveržė viešas, masinis, spontaninis rezistencijos iššūkis okupantui. Spontaniškai ir masiškai ėmė dygti pogrindyje ir organizuotos rezistencijos pabiri branduoliai.

Rezistencijos centralizavimas ir rengimasis sukilti

Pabiriems rezistencijos branduoliams apjungti ir vieningos vadovybės rikiuojamos organizuotos rezistencijos tinklu apkloti visą kraštą, pirmosios pastangos pasireiškė 1940 spaulio pradžioje. Lemiančios reikšmės šiuo atžvilgiu turėjo spalio 9 Kaune įvykęs organizacinis pasitarimas.

Pogrindžio rezistenciją centralizuojant, pirmiausia reikėjo žiūrėti, kad būtų galimai užkirstas kelias NKVD provokacijoms. Todėl pasirinkta mažų vienetų — penketukų — organizacinė schema. Pats organizacijos centras padalintas tarp Kauno ir Vilniaus. Vilniuje sutelktas karinis - politinis štabas, Kaune — organizacinis. Kai 1941 m. pavasarį Vilniaus štabą skaudžiai palietė NKVD areštai, Kauno štabas, nedaug tepaliestas, galėjo nedelsdamas perimti Vilniaus štabo uždavinių tolimesnį vykdymą ir Sukilimo plano galutinį parengimą.

Saugumo sumetimais provincijos daliniams buvo palikti jų savarankiški vardai: Apsaugos Gvardija, Geležinis Vilkas, Laisvės Armija ir kt., nors Kauno ir Vilniaus štabai veikė Liet. Aktyvistų Fronto vardu. Pats konsolidavimosi ir centralizacijos procesas turėjo būti labai apdairus, todėl lėtas. Pvz.

L. L. Laisvės Kovotojų Sąjunga į LAF įsijungė tik 1941 balandžio mėn.

Nereikėjo nė didelio politinio įžvalgumo pramatyti, kad Hitlerio - Stalino draugystė negali būti patvari ir jųdviejų dalybos mažųjų tautų žemėmis ir laisve tėra laikinis manevravimas, kuris galų gale turės baigtis ginkluotu konfliktu. Antra vertus, taip pat nebuvo reikalinga nė didelės politinės išminties suvokti, kad šitokio konflikto atveju sovietų okupuota Lietuva neprivalo likti tik pasyvi stebėtoja, bet turi būti pasirengus įvykiams užbėgti už akių, t. y. eventualų naują Lietuvos okupantą pastatyti prieš nepriklausomos Lietuvos faktą, prieš Lietuvos valstybės suvereninės vyriausybės veikimo faktą. Šitoks įsitikinimas dėl Reicho - Sov. Sąjungos santykių vystymosi ir dėl lietuvių tautos vaidmens bei uždavinių tada, kai tie santykiai sprogs ginkluotu konfliktu, diktavo organizuotos rezistencijos centrams ir periferijoms uoliai ir kruopščiai ruoštis Lietuvos likimo vairą jėga perimti patiems lietuviams į savo rankas. Sukilimo idėja buvo visuotinai priimta.

Kadangi Sukilimo pasisekimas pirmiausia priklausė nuo jo vienlaikiškumo su Reicho - Sov. Sąjungos karo pradžia, tad buvo labai svarbu iš anksto patirti bent apytikrė šios galimybės data, nors su tuo siejosi ir tam tikra rizika. Pvz., kai iš Berlyno atėjo žinia, kad Reichas savo žygį prieš Sov. Sąjungą galįs pradėti tarp gegužės 1 ir 10, LAF vadovybėje ir atskiruose daliniuose prasidėjo suintensyvintas pasirengimas. Aliarmas (dėl reicho aferos Jugoslavijoje) pasirodė priešlaikinis. Paruošties padėtį teko atšaukti ir sukiliminę mobilizaciją sustabdyti. Tatai ne tik paveikė sukiliminių dalinių savijautą, bet ir įgalino N KVD ofenzyvą prieš rezistenciją, nes platesnio masto mobilizacinis pasirengimas sukilimui negalėjo išvengti NKVD akių. Ypač buvo sustiprintas NKVD siautėjimas Marijampolės, Šiaulių, Rokiškio ir Utenos apskrityse. Skaudžiai nukentėjo ir LAF Vilniaus štabas. Areštai ir birželio masinės deportacijos pusėtinai apgadino rezistencijos tinklą.

Savo uždavinį įvykdėm

Birželio 21 naktį praleidau dr. A. Damušio bute.

Birželio 22 ankstybą rytą jo kaimynas triukšmingai pranešė apie Reicho - Sov. Sąjungos karo pradžią. Per pora valandų Žaliakalnio prieglaudoje jau buvo įsitaisęs Sukilimo štabas ir pradėjo judėti visa Sukilimo mašina. Technologijos fakulteto laboratorijų rūsiuose pagal Sukilimo planą netrukus atsirado dviejų milicijos nuovadų vyrai — pagrindinė atrama radijo stočiai užimti. Birželio 22 vakare sukilėliai jau buvo įsitvirtinę Kauno pašto rūmuose, susprogdinę sovietų kariuomenės telefono centrinę, išjungę Kauno telefono - telegrafo centrines, sukėlę paniką sovietų ramijos Kauno įguloje, kuri paskubomis pradėjo evakuotis, be pasipriešinimo ar su pasipriešinimu savo lengvųjų ginklų ir amunicijos dalį "perleisdama" sukilėliams.

Birželio 23 apie 3 val. ryto Sukilimo štabe suredagavome Lietuvos nepriklausomybės atstatymo

trumpą pareiškimą, Laikinosios Vyriausybės sudėtį ir trumpą atsišaukimą į ūkininkus, darbininkus ir tarnautojus. Šeštą val. ryto radijofonas pranešė Sukilimo štabui, kad yra pasiruošęs Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbimui. Sukilėliai visą birželio 22 naktį R. Kryžiaus mašinomis gabeno į radijo stotį reikalingas atsargines dalis ir remontavo. Devintą val. ryto, ir radijo stotis pranešė Sukilimo štabui, kad per pusvalandį bus pasirengus transliacijoms. Tačiau atvykę į radiofoną, 9 val. 20 min. ir susirišę su radijo stotimi, iš jos sukilėlių būrio vado patyrėme, kad stoties apylinkėse labai gausu sovietų kariuomenės, kuri, pradėjus sukilimo transliacijas, galinti būt atkreipta prieš stoties sukilėlių įgulą, kuri nepajėgsianti atsilaikyti. Kadangi delsti radijofone su nepriklausomybės atstatymo ir Laiiknosios Vyriausybės sudarymo pranešimu negalėjome, teko radijo stoties sukilėlių daliniui įsakyti, kad nedelsdamas stotį įjungtų. Dėl atsargumo neįjungėme tik gatvių garsiakalbių. Nors ne tik radijo stoties sukilėlių jėgos buvo silpnos, bet ir radijofone sukilėlių įgula taip pat buvo negausi ir silpnai ginkluota, pradžioje nė kulkosvaidžio neturėjome, tačiau dairytis pastiprinimo nebuvo kada. Sukilėlių didžiausia jėga buvo pasiryžimas savo uždavinį vykdyti. Ir tai mums pavyko geriau, nei patys tikėjomės.

Laikinosios Vyriausybės sudarymo paskelbimas ir atsišaukimas į tautą, kad griebtųsi ginklo savo žmonių gyvybei, laisvei ir turtui nuo besitraukiančių bolševikų apsaugoti ir visą krašto administraciją perimti į lietuvių rankas, sukėlė visuotinį tautos entuziazmą, neretu atveju pamiršusį bet kurį atsargumą. Antra vertus, tatai visiškai demoralizavo iš Lietuvos bėgančią sovietų armiją ir okupacinio režimo pareigūnus.

Sukilimo pradžioje labai trūkome ginklų. Tik užėmus sovietų armijos ginklų sandėlius Parados paviljonuose, sukilėliams pateko apie 25.000 automatinių šautuvų ir didelis kiekis pistoletų, granatų, kulkosvaidžių.

Tuo pačiu metu, kai radijofone skelbėme Lietuvos laisvės atgavimą ir suvereninės vyriausybės sudarymą, kita sukilėlių grupė jau redagavo pirmąjį išsilaisvinusios Lietuvos oficiozą Į LAISVĘ.

Birželio 24 rytą Laikinoji Vyriausybė susirinko pirmojo savo posėdžio.

Birželio sukilimas buvo visuotinis, entuziastingas ir tikrai didvyriškas. Mūsų tauta parodė savo valią atgauti valstybinę nepriklausomybę ir savo sugebėjimą, nelaukiant kieno malonės, ginti savo šventą laisvės teisę. Tauta, kuri labai skaudžiai išgyveno pažeminančią kapituliaciją — 1938 Lenkijos, 1939 Vokietijos ir 1940 Sov. Sąjungos ultimatumus, dabar atgavo pasitikėjimą savimi. Sukilimas sustiprino valstybingumo sąmonę ir sukėlė visuotinę rezistenciją okupantui, nepaisant jo spalvos ir ideologijos. Sukilimas, pagaliau, iš karto atskleidė Hitlerio vadinamos rytų politikos aneksinius planus, dangstomus sovietų pavergtų tautų laisvinimo kauke.

Reicho nusistatymas

Nors Sukilimo tiesioginis priešas buvo sovietinė okupacija, ta-

čian jis lygiai buvo atkreiptas ir prieš reicho kolonizmo užmačias. Sovietinės propagandos melą, kad sukilimas buvęs reicho įkvėptas, nieku verčia paties reicho laikysena Lietuvos atžvilgiu.

Savo **Mein Kampf** knygoje Hitleris skelbė, kad Vokietijos "užsienio politikos tikslas ateityje neturi būti nei Vakarų, nei Rytų orientacijos", bet kad "mūsų politika Rytuose turi užtikrinti vokiečių tautai reikalingą erdvę". Ruošdamasis karui su Sov. Sąjunga šiai savo politikai praktiškai planuoti Hitleris įsteigė specialią įstaigą — Rytų Politinį Biurą. Hitleriui įteiktame šio biuro 1941.4.2 **Denkschrifte** apie Baltijos valstybes skaitome:

> "Dėl šių sričių kyla klausimas, ar joms bus skiriamas ypatingas uždavinys — ateityje būti vokiečių kurdinimo sritimis, rasiniu atžvilgiu tinkamus (jų gyventojus) asimiliuojant. Jei šis tikslas bus numatytas, šios sritys privalės, visiškai atskiro traktavimo (rytų erdvės) bendrų uždavinių rėmuose. — Kurdinant žymesnę vokiečių grupę ("mengenmaessig bedeutenden") iš žemės ūkio, tenka turėti galvoje, kad tam eventualiai galės būti paimtas didelis kontingentas tinkamų vokiečių naujakurių iš Volgos vokiečių. Taip pat bus dėmesio vertas kurdinimas danų, norvegų, olandų, kad vienos ar dviejų generacijų būvyje šios sritys kaip naujai suvokietintas kraštas ("als neues eingedeutsches Land") galėtų būti įjungtas į pagrindinę Vokietijos sritį. Šiuo atveju išgyvendinimas iš Lietuvos rasiniu atžvilgiu nevertingų gyventojų didesnių grupių taip pat negalės būt išvengtas."

Kai šis **Denkschriftas** Baltijos valstybių atžvilgiu dar tik prielaidas patiekė, ne galutinį sprendimą, tai jau 1941.5.8 instrukcija ("Instruktion fuer einen Reichskommissar im Baltenland"*) visai aiškiai nurodo, kad

> "Visos sritys tarp Narvos ir Tilžės visą laiką turėjo glaudžius santykius su vokiečių tauta — 700 metų istorija čia gyvenančias tautas — įjungė į didžiąją germanų gyvenamą erdvę ("dem grossgermanischen Lebensraum eingefuegt"). Reicho komisaro tikslas turi būti iš Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Gudijos padaryti tam tikro pavidalo vokiečių protektoratą ir, rasiniu atžvilgiu galimą elementą suvokietinant, kolonizuojant vokiečių kilmės žmonėmis, o nepageidaujamą elementą išgyvendinant, šią sritį paversti Vokiečių Didžiojo Reicho dalimi. Baltijos jūra turi tapti vokiečių vidaus jūra ("ein germanischen Binnensee").

Štai dėl ko 1941.7.14., kai vokiečių armija jau buvo užėmusi Baltijos valstybes, direktyvose reicho armijos vadovybei dėl užimtų kraštų civilinės administracijos reicho vyriausybės nurodyta, kad "Reicho karinės įstaigos ir pareigūnai — neturi teikti pripažinimo Baltijos valstybių tautinėms vyriausybėms ar kariuomenėms". Tai nacių atsakymas į Birželio Sukilimą.

Sukilimas ir Laikinosios Vyriausybės sudarymas Lietuvoje buvo diametraliai priešingas nacių politikai Rytuose.

Sukilimo atgarsiai Amerikoje

Pirmosios žinios apie sukilimą **New York Times** jau pasirodė bir-

---

* Instrukcijos žodis Baltenland vėliau pakeistas į Ostland.

želio 24, skelbiančios, kad Stockholme girdėtas Kauno radijas birželio 23 pranešęs apie Lietuvos nepriklausomybės atstatymą, nepriklausomos vyriausybės sudarymą ir Lietuvių Aktyvistų Fronto vykdomą sukilimą. Vietoje raudonosios vėliavos Kaune iškeltos tautinės Lietuvos vėliavos.

Kitoje žinioje **N. Y. Times** praneša, kad Lietuvos įgaliotas ministeris Berlyne K. Škirpa yra naujosios antirusiškos Lietuvos vyriausybės ministeris pirmininkas, o gen. Raštikis — krašto apsaugos ministeris, kad Kauno radijas Lietuvos nepriklausomybės atstatymą paskelbęs birželio 23 d. 10 val. 25 min. ir po to sugrojęs Lietuvos himną.

Vėl kitoj žinoj iš Berlyno lietuvių sluogsnių **N. Y. Times** kartoja žinią apie birželio 23 Kaune prasidėjusį sukilimą ir nepriklausomos Lietuvos vyriausybės sudarymą. Kadangi po to Kauno radijas nutilęs, Berlyno lietuviai N. Y. Times korespondentui aiškinę, kad tatai galėję būti dėl to, kad miestą jau užėmė vokiečiai, arba dėl to, kad sovietų armija bus sukilėlius sutriuškinus ir radio stotį užėmus.

Dar kitoje žinioje **N. Y. Times** cituoja sukilėlių atsišaukimą į lietuvių tautą, kad griebtųsi ginklų ir "visomis įmanomomis priemonėmis kovotų dėl laisvės ir nepriklausomybės".

Pagaliau dar vienoj **N. Y. Times** žinioje korespondentas praneša, kad Vokietijos valdžios sluogsniai apsimetą nieko nežiną apie antirusišką sukilimą ir vyriausybės sudarymą Lietuvoje.

Birželio 25 d. **N. Y. Times** cituoja birž. 24 d. Stockholmo **Nya Dagligt Allehanda** paskelbtą Kauno radio pranešimą, kad mieste jau pasirodžiusi vokiečių kariuomenė ir kad Vilniuje tebevyksta kovos tarp sovietų kariuomenės ir sukilėlių.

Kitoje žinioje, antrašte **Wide Uprising Reported, N. Y. Times** praneša iš Stockholmo, kad Kauno radijas paskelbęs naujo Kauno karinio komendanto pulk. Bobelio įsakymą registruoti visus ginklus, valdininkams grįžti į savo prieš sovietų okupaciją eitas pareigas, judėti tik iki vakaro tam tikros valandos.

Tačiau dar kitoje žinioje iš Berlyno N. Y. Times pažymi esą Berlyne sakoma, kad Kauno radijas

---

VLADAS BŪTĖNAS

GRĮŽIMAS Į SENUS KOVOS LAUKUS

Mes buvom čia prieš daugel metų
Ant žemės, žemės šios geros.
Seniai jau žemėje jų gretos,
O aš, lyg paukštis, vaidenuos.

Imu dirvono grumstą purų, — —
Jų kaulų, kraujo jų čia dulkės.
Linksma saulutė šypsosi ir žiūri, — —
Žiedai ir vėl joms apsidulkins!

Aplink raibuoja žalios varsos,
Žemčiūgais šviesūs toliai žydi.
Tos varsos akyse užžertos,
Jų paskutiniam žemės žygy.

Nueina šienpjoviai palaukėm, — —
Daina grubiai graudinga...
O. žeme, žeme žaliaplauke,
Jie supas tavo amžių lingėj!

---

birželio 23 paskelbęs Lietuvos nepriklausomybę nuo Rusijos ("independence from Russia"), bet kad Lietuva priimsianti Hitlerio "Europos naujosios tvarkos" principus. Nepasakyta, ar ši pronacinė interpretacija iš Berlyno lietuvių, ar iš vokiečių sluogsnių.

Birželio 29 d. **N. Y. Times** cituoja Lietuvos atstovo Washingtone Žadeikio notą, birželio 25 d., įteiktą Valstybės Departamentui:

> Lithuanian nation insists on its unalienable right to complete sovereignity and inedependence and is determined to fight for and defend these sacred rights with all means at their disposal no matter who the new invader may be and regardless of administrative qualifications of a new puppet regime most likely to be set up by him.

Neturint visos notos, negalima spręsti, ar ir kaip joje Lietuvos atstovas Washingtone birželio sukilimą ir Laikinąją Vyriausybę yra pristatęs Valstybės Departamentui. Iš **N. Y. Times** paskelbtos notos citatos, turint akyse notos datą, galima betgi spėlioti, kad žodžiai "regardless of administrative qualifications of a new puppet regime most likely to be set up by him" per nesusipratimą galėjo būt atkreipti į Laikinąją Vyriausybę. Tokį spėjimą tarsi sutvirtina ir liepos 2 **N. Y. Times** žinios antraštė **2,500 Lithuanians** Said to Have Held City for Nazis. Pati žinia atpasakoja Stockholmo Nya Dagligt Allehanda reportažą apie pasisekusį sukilimą Kaune. Esą birželio 22 ankstybą rytą, patyrus apie karą, per 2 valandas tautinės lietuvių vėliavos plevėsavo "nearly everywhere", o lietuviai sukilėliai iš langų ėmė apšaudyti rusų karius. Toliau pasakojama, kaip žymus lietuvis lakūnas Dženkaitis su 30 savanorių 6 valandas gynė tiltą per Nemuną, kurį rusai iš desperacijos susprogdinę. Pati žinia su tendencinga pronacine antrašte nesiriša. Bet ar ta antraštė neturi kokio ryšio ir su Lietuvos atstovo nota Valstybės Departamentui? Minint Birželio Sukilimo dvidešimmetį labai praverstų autentiškas mūsų atstovybbės Washingtone paaiškinimas.

Pirmosios sukilimo aukos — studentų aukos

„AŠ KAUNĄ UŽĖMIAU". VOKIEČIAI SAVINASI AKTYVISTŲ PERGALĘ

Pilypas Narutis

Po sukilimo antrąją dieną Vilijampolės uoste pasirodė pirmasis vokiečių kariuomenės leitenantas. Tautinio Darbo Apsaugos vyrai tuojau informavo LAF Štabą. LAF Štabas pasiuntė automobilį ir liepė tą leitenantą atvežti į Kauno radiofoną ir čia jis buvo pristatytas kaip pirmasis vokietis, pasiekęs laisvąjį Kauną, ir paprašytas tarti žodį. Jis prabilo: "Aš Kauną užėmiau!"..." Tai buvo pirmieji vokiečių kalba, vokiečio pasakyti žodžiai per Laisvos Lietuvos laisvąjį radiją.

Tuo momentu tuos žodžius išgirdę pagalvojome paprastai: nori berniokas ordiną gauti, tai pasinaudojo, o kas gi nenori karjeros...

Laikinoji Vyriausybė 1941 m. birželio mėn.

Bet, tai pasirodė vėliau, buvo ne paprasti asmeniškos karjeros žodžiai, bet dūris į tik ką laisve pradėjusią kvėpuoti lietuvių tautos širdį.

Stud. Bronius Stasiukaitis ėjo Štabe Spaudos - propagandos vedėjo pareigas. Tuo metu jau byrėjo "Į Laisvę!" laikraščio lapai, bet jis jau buvo suorganizavęs moksleivių ir studentų būrelius paruošti susitikimą atžygiuojančiai vokiečių kariuomenei. Atžygiuojančią vokiečių kariuomenę buvo norėta pasitikti kaip ypatingus draugus, su kuriais galėsime užgniaužti Raudonąjį Terorą. Apie tai painformavome tą leitenantą. Ir gavome iš jo pirmąjį įsakymą, kuris mus jau nustebino: jis įsakė, kad nebūtų jokių džiaugsmo sutikimų, gėlių įteikimų ir ovacijų gatvėse, atseit vokiečių kariui tas sentimentas nereikalingas. O vėliau jis dar įsakė, kad visai gatvėse nieko nebūtų ir liepė tai per radiją paskelbti. Tame jau mes įžiūrėjome net jo baimę, kad žodžiai "Aš Kauną užėmiau" nenubluktų. Juk, kaip paskui galėsi tai kartoti, kai per spaudą, per radiją ir per filmas (kurias vokiečiai tuojaus konfiskavo) bus skelbiama ir rodoma, kaip lietuviai apibėrė vokiečių karius žiedais. . .

"Partizanų kovos istorijon neįrašomos", taip byloja istorikai. Partizanų eilėse, normaliai, ir nesimaišo jokie profesionalai: retai čia pamatysi profesionalą karininką (nebent jauną "karštakošį"), diplomuotąjį arba seną kokios partijos tūzą. Jų vieta ten, kur išdirbtomis formulėmis galima aiškiai apskaičiuoti: laimėjimą, pelną arba aiškų pasisekimą. O juk to niekada nebus partizaninėje kovoje apskaičiuota. Partizaninėje kovoje reikalinga ypatinga dvasinė energija, kuri pajėgtų apvaldyti žmogaus žemiškąją egzistenciją ir pajungtų ją idėjai įgyvendinti.

Ir laimė, jaunoje lietuvių tautoje bujojo dvasinis pradas .Jaunoji lietuvių tauta, vos laisvės dvidešimtmetį atšventusi, dar neturėjo dominuojančių konservatyvių materialistų, profesionalų, kurie grei-

tai moka paskelbti net ir bendradarbiavimą su blogiu. Ir inteligentija, ir ūkininkija, ir darbininkija turėjo jauną, stiprios dvasios elitą, gaivalingą ir laisvės bei Nepriklausomybės siekimuose darniai suaugusį su visa tauta. To elito širdis buvo į mokslus besiveržiąs jaunimas: visų mokyklų moksleiviai ir institutų bei universitetų studentai.

Birželio 23 d. sukilimas buvo LAF Štabo paruoštas iš anksto. Sukilimo paruošimui buvo būtinos tam tikros sąlygos. Žmonės įjungti į darbą turi turėti vienas kitu besąlyginį pasitikėjimą, išlaikyti ypatingą slaptumą, būti tvirti savo idėjai iki gyvybės netekimo ir turėti tautos pasitikėjimą, nes ir geriausi pasiruošimai nustoja galios, jei jie neturi tautos pasitikėjimo ir neatitinka tautos noro ir vilčių.

Šiandiena tenka džiaugtis, kad jaunoji karininkija, studentija ir moksleivija nuoširdžiai ir be abejonių įsijungė į LAF Štabo ruošiamą užuomazgą ir partizaninę kovą išplėtė į garbingą visos Tautos Sukilimą prieš bolševikinį okupantą. Negalima čia nepaminėti dviejų Nepriklausomoj Lietuvoj gyvavusių organizacijų, būtent, Ateitininkų ir Skautų, kurie išugdė jaunime heroizmo ir pasiaukojimo dvasią, o lygiai ir kitos organizacijos: Šaulių, Pavasarininkų ir tt., nors jos visos kaip organizacijos jau neegzistavo ir kaip organizacijos nieko bendro su sukilimu neturėjo. Sukilimas vedė į naują lietuvių tautos susiorganizavimą.

Pirmosios sukilimo aukos buvo studentų - moksleivių aukos: V. Živatkauskas, A. Norkūnas, P. Savulionis ir tt., o prie jų rikiavosi

Dr. Bronius Stasiukaitis, 1941 sukilimo dalyvis ir rezistencijos kovotojas, žuvęs 1944 Vokietijoj, Stetine.

ir jaunoji profesūra, kaip inž. Milvydas, o ir visa eilė kitų, kurių pavardes dar ir dabar nesaugu išnešti į viešumą, nes Raudonasis Teroras su dar didesne klasta tęsia savo pradėtus darbus.

LAF Štabui perdavus per mikrofoną vokiečių leitenanto įsakymą, kad paruoštus plakatus ir gėles studentai ir moksleiviai neštų atgal į namus, susidarė neaiškių klausimų slegianti nuotaika, kuri ir šiaip tuo momentu buvo tvanki, nes prie Raudonojo Kryžiaus ligoninės vis didėjo iš visų Kauno vietovių ir miesto pakraščių atvežamųjų už laisvę gyvybę paaukojusių draugų skaičius, o vis dar kai kur šūviams nuaidint, spraudėsi mintis, kieno dabar eilė.

Birželio 23 d. sukilimo dokumentas pasirašytas virš 2000 au-

DVIDEŠIMTMEČIUI PRAĖJUS

KOVOJANTI LIETUVA IR „VEIKSNIAI"

Lietuvoje sovietinė propaganda buvo jautri pereitų ir šių metų dvejopom sukaktim. Pernai ji daug kalbėjo apie Lietuvos okupacijos sukaktį, pristatydama ją kaip lietuvių liaudies savanorišką įsijungimą į Sovietų Sąjungą. Šiemet daug kalba apie Lietuvos sukilimą 1941, pristatydama jį kaip "hitlerininkų" ir "nusikaltėlių" darbą. Tos dvejopos sukaktys išreiškia dvejopą sovietų norą ir toliau klastoti Lietuvą — pavergtą, kenčiančią, naikinamą, iš antros pusės — kovojančią, rezistuojančią. Pirmosios simboline data virto birželio 14, kada buvo pirma didžioji deportacijų banga. Antrosios simbolinė data birželio 23, kada sukilimas davė pradžią ginkluotai rezistencijai, trukusiai dešimtį metų ir pakitusiai paskiau kitos formos pasipriešinimu.

Lietuvių politiniai "veiksniai", kurie buvo susirinkę posėdžiauti Washingtone (Altas, Vlikas, L. L. Komitetas), neparodė tokio jautrumo. Jie apėjo tylom ne tik sen. Kuchel rezoliuciją, kuri siūlo kelti Lietuvos klausimą Kongrese; tylom apėjo ir kovojančios Lietuvos sukaktį — 1941 sukilimą. Alto atsišaukimas buvo skirtas tik kenčiančiai Lietuvai — okupacijai ir deportacijom, bet nė vienu žodžiu neužsiminė apie lietuvių pasipriešinimą.

Alto tokia pozicija suprantama. Jei Alto pareiškimams toną duoda daugiausia **Naujienų** laikraščio nusistatymas, tai **Naujienose** keliais atvejais buvo neigiamai įvertintas sukilimas prieš bolševikus Lietuvoje. Ir Alto rūpestingoje veikloje 1953, Kersteno komisijai renkant medžiagą apie Sovietų darbus Lietuvoje, Lietuvos rezistencija nerado pakankamo dėmesio — bent tiek, kad rezistencijos atgabentas dokumentas iš kovojančios Lietuvos, Lietuvos tikinčiųjų laiškas Šv. Tėvui, būtų įtrauktas į Kongreso tyrinėjimų dokumentaciją. Taigi visai nuoseklu, kad Altas ir dabar nekreipė dėmesio į rezistencijos sukaktį.

Daugiau teko nustebti, kad ją ignoravo ir Vlikas. Savo atsišaukime jis visą dėmesį skyrė taip pat kenčiančiai Lietuvai — okupacijai, deportacijom, kolonizacijai, bet tylom apėjo pasipriešinimą apskritai ir jo pradžią — 1941 sukilimą. Nustebti tenka juo labiau dėl to, kad anas Vlikas, kuris susikūręs 1943 Lietuvoje, suprato sukilimo politinę ir moralinę prasmę ir ją paryškino savo pirmoje

---

kų kraujo plunksna. Jie atvertė naują istorijos lapą ir Lietuvai ir pasauliui. Iš jų nė vienas neskubėjo į radiofoną skelbti: "aš Kauną išvadavau", bet pildant jų norą ir valią, kuri ir jų krauju buvo antspauduota, per Kauno radijo stotį buvo perduotas jų širdies ir visos Lietuvių Tautos balsas pasauliui: "Lietuva Tėvynė mūsų!".

dekliaracijoje antrame punkte konstatuodamas:

"Suverenine Lietuvos valstybė nei dėl Sovietų Sąjungos nei dėl dabartinės reicho okupacijos nėra išnykusi, tik suvereninių valstybės organų veikimas yra laikinai sutrukdytas. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos okupacijos ir tos okupacijos prievartoje padarytų kitų jėgos ir klastos aktų pertrauktas Lietuvos suvereninių organų veikimas 1941 m. birželio 23 d. Tautos sukilimo ir Laikinosios Vyriausybės veikimo buvo laikinai atstatytas".

Dabartinis Vlikas nuėjo kitu keliu — nutylėjimo keliu. Gal dėl to, kad šitas Vlikas žymiai skirias nuo ano Vliko. Skiriasi ir savo organizacine sudėtimi ir juo labiau asmenine — jame nebeliko Lietuvoje rezistencijoje dalyvavusių žmonių. Šitai padeda dabartinio Vliko tylėjimą suprasti, bet tai nereiškia, kad jo tylą apie kovojančią Lietuvą galima vertinti pozityviu žygiu Lietuvos laisvei.

Kitu keliu nuėjo lietuvių spaudos dauguma Amerikoje, pakankamai ryškiai atkreipdama dėmesį į kovojančios Lietuvos sukaktį demaskuodama sovietinės propagandos jautrumo dėl jos priežastis.

Į LAISVĘ NUEITAS KELIAS

Į LAISVĘ sulaukė 20 metų. Dienraščio Į LAISVĘ pirmas nr. pasirodė Kaune 1941 m. birželio 24 d., kai Lietuvių Aktyvistų Fronto paskelbtas lietuvių tautos sukilimas jau buvo apėmęs visą kraštą ir jau buvo paskelbta sukilimo pastatyta Laikinoji Vyriausybė.

(Sekančiame puslapy įdedame to istorinio Į Laisvę n-rio mažą gabaliuką).

Per dvidešimt metų Į LAISVĘ nueitas kelias permainingas: iš laisvo dienraščio nusikėlė į pogrindį ir tapo pogrindžio leidinėliu, blykstelėjo Vokietijoj, kaip trimėnesinis žurnalas atgaivintas Amerikoje. Keitėsi spausdinimo vietos, keitėsi net kontinentai, bet nesikeitė idealai, kuriuos turėjo pirmieji leidėjai, organizatoriai, bendradarbiai...

Kelias į laisvę davė dienraščiui vardą. 1941 m. birželio 23 d., pirmadienį, kai Kauno gatvėse sutratėjo pirmieji sukilimo šūviai, būrelis būsimo ir jau renkamo dienraščio organizatorių parinko vardą. Buvo keletas siūlymų. Apsistota prie Į LAISĘ. Kodėl? Jausta pavojus, kad nacinė Vokietija Lietuvai laisvės gali neduoti, nors ji ir bus iškovota pačių lietuvių aukomis. Sutarta: jei Vokietija lietuvių išsikovotą laisvę priims, tada kelias į laisvę bus pasibaigęs, tada bus nesunku ir pirmąją raidę nubraukti. Tuo tarpu dar tebėra kovos kelias į laisvę.

Jaustas pavojus greit pasitvirtino. Vokiečiai pradėjo Į LAISVĘ varžyti. Ji turėjo spausdinti vokiečių privalomus pranešimus, kurie ir neatitiko jos paskirčiai. Cenzūra nepraleido nekalto patrijotinio Pulgio Andriušio reportažo "Lietuviškas kaimas vėl dainuoja", kuriame buvo rašoma, kaip dabar lietuvių kaimo jaunimas

ATSTATOMA LAISVA LIETUVA

Susidariusi laikinoji vėl naujai atgimstančios uvos Vyriausybė šiuo skelbia atstatanti Laisvą epriklausomą Lietuvos Valstybę.

Prieš viso pasaulio tyrąją sąžinę jaunoji Lie- s Valstybė entuziastingai pasižada prisidėti prie opos organizavimo naujais pagrindais.

Žiauraus bolševikų teroro iškankinta Lietuv Tauta ryžtasi kurti savo ateitį tautinės vienybės socialinio teisingumo pagrindais.

Toliau eina parašai.

Vilnius, Kaunas 1941 m. birželio 23.

PRIESPAUDĄ NUMETANT

Pagaliau įvyko tai, ko mes visi lietuviai seniai ėme ir apie ką seniai svajojome. Nuo to laiko, bolševikai, melagingai primesdami Lietuvai pasi- rtos sutarties tariamą laužymą, užgrobė mūsų tė- ę, per ištisus dvylika mėnesių visi padoresnieji pavyzdžių, kaip jie iau si dideliais „ponais", n je kalbėjo proletariato vardu. Dabar „gešeftui", kuriam bolševikų sistema jiems ne b giau tarnavo negu anksčiau jų turėtosios krautuv bankai, fabrikai, yra atėjęs galas.

džiūgauja ir dainuoja savo jėgomis laisvę ir nepriklausomybę išsikovojus. Vėliau vokiečiai vertė vieną puslapį skirti straipsniams ir žinioms vokiečių kalba. Dar vėliau vokiečių civilinės valdžios organų įsakymu Į LAISVĘ vietoje pasirodė Ateitis, jau atsisakiusi jos idealų ir nieko bendro neturinti su Ateitininkijos Ateitimi.

Į LAISVĘ, netekusi laisvės viešumoje, nusikėlė į pogrindį. Tai buvo jos rezistencinė paskirtis. Tada jau buvo uždraustas laisvas žodis, išsklaidyta sukilimo pastatyta Laikinoji Vyriausybė ir laisvės viltys dingusios. Į LAISVĘ pogrindyje informavo apie padėtį, apie vokiečių daromas skriaudas Lietuvai ir jos žmonėms ir apie nacinės Vokietijos užmačias Lietuvą kolonizuoti.

Į LAISVĘ kaip trimėnesinis žurnalas Amerikoje atgaivintas 1953 m. Išleidžiant pirmąjį numerį Amerikoje pasakyti jos tikslai: "rezistencijos ir budėjimo dvasiai palaikyti; tai dvasiai, kokią turėjo pirmieji Į LAISVĘ leidėjai, rašytojai ,platintojai, daugumas jau savo gyvybę dėl laisvės atidavę".

Į LAISVĘ per 20 metų buvo ir toliau liks ištikima atviram ir nemeluotam žodžiui, už laisvę žuvusiems ir už laisvę kovojantiems draugams, pažįstamiems ir nepažįstamiems, bet BROLIAMS.

PIRMIEJI Į LAISVĘ SKAITYTOJAI

Birželio 24-sios vakaras. Sujuda baimingai Kauno Senamiestis nuo tolimų duslių sprogimų, ir vėl be galo slegianti tyla. Nuo Aleksoto ritasi per Nemuną vėsa, irgi tokia baugi, jazminais kvepianti. Stoviu prie praviro lango Daugirdo gatvėj, I Nuovados būstinėj. Tyla iki apalpimo, ypač po dienos čiuženimo gatvės grindiniu, kur kareiviai vilko pavargusius batus Žaliakalnio link. Buvo tiek daug

triukšmo ir vilties pabėgti nuo kažko baisaus. Dabar gatvė atrodė, kaip nukraujavusio kareivio ranka, išsitiesusi, pilka ir be gyvybės. Retkarčiais vėl nueina grindiniu duslūs virpėjimai nuo tolimų sprogimų, lyg paskutinės mirštančio konvulsijos.

Dar matosi siluetai Jėzuitų bažnyčios bokštų. Matosi kampas Vytauto bažnyčios. Tokia atmintina ir miela Senamiesčio iškarpa horizonte. Daug Senamiestis matęs kariuomenių, daug sviedinių virš bokštų pralėkė praeito karo metu, bet šį vakar ir visokių dienų mačiusiam Kaunui neatspėtina, kas bus, koks ateis rytas.

Nuovadoje nakčiai liko tik keliasdešimt vyrų, dauguma studentai, jauni. Per dieną iš jų veidų liejosi neišsenkama drąsa. Pasipildėm ginklų, saugojom krautuves nuo plėšimų, maišėmės tarp bėgančių kareivių masės. Dabar visų veidai akmeniniai, žiūri į vieną tašką, nejuda. Pasigirsta nelygūs žingsniai. Praeina pasimetusių kareivių būrelis, stumiasi kartu prieštankinį pabūklėlį. Ties pat nuovados durim stabteli, pabūklėlį pameta. Dalis jų vėl eina, dalis patylom tariasi. Pasitraukėm visi nuo langų. Ateina vienas sargybinis nuo pirmo aukšto durų ir praneša: blogai, vyrai; tai tikriausiai tas kapitonas, kuris šiandien pabėgo, iš kurio atėmėm automatą!... Tai jis atvedė kareivius dabar susprogdins namą...

Keletas jaunų vyrukų net sugulė ant grindų iš baimės. Dzūkas B., visą dieną juokavęs, ir tas tik kramto lūpą, pagaliau pasiūlo: dzie, vade, šaukim pirmieji, kol dar jie nepasiruošę... Po keletos minučių vėl pasitikrinom pro langus, nebuvo jau nei kareivių, nei tos patrankėlės, dingo kažkur tamsoje.

Suskambėjo telefonas. Pažįstamas balsas iš Vyr. Aktyvistų Štabo. Painformuoja, kad jau didesnių susidūrimų mieste nėra, kad dauguma kareivių pasitraukė, dar ties Zoologijos sodu daugiau esama. Prašo pasiųsti Petra G. į Žaibo spaustuvę.

Jau pritemę, bet dar vienas kitas civilis praeina Vilniaus gatve. Petrui liepėm eiti iki Prezidentūros, o iš ten, jei įmanoma, Ylakio vyrai palydės, arba ten palauks ryto. Petras laimingai pasiekė Žaibą.

Nė vienas nemiega. Baisus sprogimas ties Aleksotu, net tinkas nuo lubų byra. Ir vėl tylu. Vokiečiai žino apie padėtį Kaune iki smulkmenų, bet ar nebombarduos? ar neatlėks rusų lėktuvai? O kaip su raudonųjų artilerija? Galėjom tik spėlioti tada. Klausome Kauno radijo. Laisvo radijo. Pertrauka. Vėl balsas, ši kartą lietuvių ir vokiečių kalbomis: bolševikų tankai pajudėjo nuo Jonavos atgalios link Kauno! Ir taip iš kelių kartų, prašo pagelbos. Kas bus? Gal raudonieji susiorientavo, kas Kaune darosi ir grįžta egzekucijoms?

Po kurio laiko praūžė daugelis lėktuvų iš pietų į šiaurę. Tikriausia vokiečių. Jie sudaužys tuos tankus. Dundėjo ir žaibavo link Jonavos. Pakeitėm sargybas. Pradėjo brėkšti, atsargoj buvusieji pradėjo snausti. Su kiekvienu prašviesėjimu palaipsniui jauniems kovotojams vėl grįžo drąsa. Atėjo taip lauktas rytas.

Grįžta ir Petras. Nagi parodo laikraštį kvepantį dažais ir lais-

RUSIFIKACIJA -

RUSŲ VERŽIMOSI Į VAKARUS PAGRINDINIS VEIKSNYS

LIETUVOS ATVEJIS

ZENONAS IVINSKIS

"Iš Lenkijos atgautos lietuviškos gubernijos yra, ne tik savo vardu, bet ir dvasiniu atžvilgiu grynai senos rusiškos sritys. Dėl to privalo būti panaudotos visos priemonės, kad šie kraštai pasiliktų rusiški", taip paskelbė carienė Kotryna II savo garsiajame paskutinio Lenkijos - Lietuvos padalinimo 1795 m. manifeste, kada paskutinė Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos dalis buvo rusų okupuota.

Lygiai 160 metų vėliau, t. y. 1955 m. Lietuvos komunistų partijos generalinis sekretorius A. Sniečkus partijos kongrese Vilniuje įvykusiam komunistų partijos 20-jo kongreso nutarimų pasėkoje, tam Lietuvos prijungimui prie Rusijos pridavė didelės progresyvinės reikšmės (bolšoje progressivnoje značenija"). Jis reikalavo, kad plati visuomenė tai gerai įsidėmėtų ir suprastų. Tat surežisuotos jubilėjinės šventės proga Lietuvoje apie tai buvo plačiai rašoma. Pavyzdžiui, bolševikinės kultūros ministeris akademikas J. Žiugžda istorijos žurnale **Voprosy Istoriji** bandė įrodyti, kad lietuviai ir rusai jau nuo 13 šmt. pradžios labai gerai sugyveno, ir kaip ši kaimynystė visuomet lietuviams buvusi naudinga.

Pagal šį palyginimą seka visa eilė kitų panašių pavyzdžių. Tačiau reikia pažymėti, kad ir naujoje bolševikinės Rusijos generacijoje, kuri carizmą prakeikė ir atmetė, randasi panaši minties kryptis, kokia ji buvo žinoma prie Nikalojaus I ar Aleksandro II, kada rusifikacija buvo pasiekusi savo viršūnę. Betgi, prieš kalbėdami apie Lietuvos rusifikaciją, kuri duoda labai įdomių pavyzdžių, aš norėčiau padaryti keletą bendrų pastabų.

RUSŲ SANTYKIAI SU VAKARAIS

1854 m., kada Krymo karas ėjo prie galo, rusų filosofas ir "vakarietis" (zapadnik) Piotr Caada-

---

ve. Godžiai permetam akim žinias, paliečiam rankom, ne sapnas, tikras laikraštis. Jo didelė antraštė: Į LAISVĘ. Petras pasakojo, kaip padėjęs spausdinti, laužyti, per naktį atspausdinę. Turįs grįžti atgalios, nes laikraštis eisiąs kasdien. Buvome pirmieji Į LAISVĘ skaitytojai. Tai buvo šviesus birželio 24-sios rytas, atnešęs dar šviesesnį pirmąjį Į Laisvę numerį.

Kazys As.

jev rašė: "Mes elgėmės su Europa mandagiai, ne, teisingiau su pagarba, nes mes žinojom, kad ji mus išmokė daug dalykų, tarp kitko ir mūsiškės istorijos... vieną gražią dieną mes pasiekėme Paryžių (1814), jie mus ten, kaip jūs žinote, maloniai priėmė ir tuo momentu užmiršo, kad mes iš tikrųjų buvome tik jaunuoliai ir kad neturėjome nieko duoti į bendrą tautų lobyną, net mažos saulės sistemos, kaip lenkai, net nei vargingos algebros, kaip tie netikėliai arabai, su kurių absurdiška ir barbariška religija mes dabar kovojame. Jie traktavo mus gerai, nes jie rado, kad mes, sprendžiant iš manierų, turėjome išauklėtų žmonių. . ."

Šia pora žodžių ryškiai, nors ir paviršutiniškai, parodoma Rusijos ryšiai su vakarais. Mokslo atžvilgiu rusų tauta nežinojo tikrąja vakarietiška prasme jokių viduramžių, renesanso bei reformacijos. Įsidėmėtina betgi, kad graikų — ortodoksų bažnyčia, apie kurią galima sakyti, kad ji buvo grynai rusiška, dominavo virš viso rusų tautos žemiškojo gyvenimo. Ilgai buvo rusai įsitikinę, kad tik Maskva — trečioji Roma — išlaikė tikrą, jokia dėmele nesuteptą, tikėjimą. Dėl to graikų — ortodoksų rusiškai vadinama "pravoslaviška", bažnyčia vis daugiau ir daugiau įsisąmonino savo universalinę misiją, kai tuo tarpu Maskva pozavo kaip tikrojo tikėjimo centras. Taip, kad ir devynioliktam šimtmety oficialios carų politikos pagrindiniai bruožai buvo stiprinimas ir platinimas ortodoksijos (pravoslavijos). **Carizmas ir Bažnyčia** jau ištisus šimtmečius buvo glaudžiai suaugę.

Devynioliktame šimtmetyje prie šių prisijungė trečias labai svarbus elementas, būtent, iškėlimas rusų tautos.

Labai reikšminga, kad panslavistai t. y. rusų nacionalistai savo idėjas pasiskolino iš vakarų Europos, nenurodydami jų kilmės.

Bet čia atsitiko tas pats, kas atsitinka žmogui, prisigėrusiam stipraus vyno, prie kurio jis nėra pripratęs... panslavistai pradėjo idealizuoti tik Rusiją ir mobilizuotis prieš Europą.

MOBILIZACIJA PRIEŠ EUROPĄ

Vokiečių romantikų idėjos buvo perimtos ir net **išpūstos** nacionalistiškų romantiškų "Rusijos mylėtojų". Jie save pasivadino slavofilais, tačiau jų slavofilija buvo tik rusiška ir jų romantizmas reiškė beveik panslavizmą. Su ypatingu užsispyrimu buvo pabrėžiama Rusijos savotiškumas ir originalumas, savos tautos saviškas būdas arba "samolytnost" ir etniškas tipas.

Rusiški panslavistai reikalavo iš kitų slavų, kaip pav., iš lenkų ir čekų, priimti ne tik rusų kalbą, bet ir ortodoksų tikėjimą. Nuo tada ir prasidėjo Rusijos sienų ribose ukrainiečių rusifikacija.

Ligi 19 šimtmečio vidurio vis dėlto panslavistinis judėjimas neatstovavo stiprios jėgos. Bet jau apie 1835 m. atsirado sąmoningų panslavistų; pav., politinis keršytojas Pogodin, kuris parašė ilgą laišką tuometiniam carui Aleksandrui II. Šis laiškas yra pirmas tikro rusiško panslavizmo formulavimas. Jis pasiekė net ligi universalios monarchijos pabrėžimo. Pogodin tarp kitko rašė:

"Rusija — koks nuostabus reiškinys pasaulinėje scenoje... Kas gali su mumis susilyginti? Ką mes nepriverčiame nusilenkti? Ar pasaulio likimas nėra mūsų rankose, kuomet mes visada taip ar kitaip galime nuspręsti?"

Tačiau didysis panslavistas žinojo vieną išmintį, kuri per sekančius 130 metų visų rusiškų slavofilų, imperialistinių ir bolševistinių bus pabrėžiama, būtent, kad Rusija ne išorinių užgrobimų ar jėgos siekia. Ji ieško vietos moralinėje ir socialinėje žmogaus ir žmonijos tobulybėje.

Todėl Pogodin ir sušunka:

"O, Rusija, o mano Tėvyne... Tu esi išrinkta užbaigti ir apvainikuoti žmonijos išsivystymą... senąją ir moderišką kultūrą harmonijon suvesti."

Tokiais ir panašiais reikalavimais panslavistai ir slavofilai pamažu padarė rusų politikai įtakos. Taip viešoji nuomonė, spauda, nors pastaroji tik pradžioje, buvo stiprioje panslavizmo įtakoje. Panslavistai didele dalimi savo veikimo laikė savo idėjų įgyvendinimą naujai okupuotose vakarinėse didžiosios imperijos srityse. Taigi rusifikacija ypatingai visose nerusiškose srityse, turėjo tapti svarbesne betkokios rusų politikos dalimi. Tam turėjo tarnauti pirmiausia administracija, spauda, mokyklos ir viešojo gyvenimo formos, kad būtų iškelta rusų tautinis gyvenimo būdas.

Lietuva, visa tuometinė Didžioji Kunigaikštija, buvo padalinta į septynias rusiškas gubernijas, iš kurių trys vakarinės — Vilniaus, Kauno ir Augustavo (Suvalkų) buvo apgyventos lietuvių. Imperijoje, turinčioje 60 mil. gyventojų, lietuvius atstovavo tikriausiai 2 mil.

Keturių šimtmečių bėgyje jėgų santykis buvo visiškai pasikeitęs.Seniai jau buvo praėję tie laikai, kada 14 šimtm. viduryje, didysis Vilniaus politikas Algirdas tris kartus daužė Kremliaus sienas ir paskelbė savo programą: "Omnis Russia ad Litwinos debet simpliciter pertinere". Šie žodžiai dabar skambėjo kaip pasaka iš neatmenamų laikų. Tuo tarpu iš mažos, ant Maskvos upės krantų esančios, kunigaikštijos išaugo galinga imperija, kuri ir savo vakarinį kaimyną ligi Baltijos jūros apglėbė.

Tačiau lietuviškoji bajorija negalėjo apsiprasti, kad jų valstybė, kuri tiek daug privilegijų turėjo, beveik be jokių pėdsakų pražuvus.

Kada kartu su Maskvos liepsnomis 1812 m. kilo gandai, kad Napoleonas vėl atstatys senąją laisvę, lietuvių bajorijoje gimė mintis, kad išlaisvinimas iš rusų viešpatavimo galimas tik revoliucijos keliu. Krašte atsirado daug slaptų organizacijų ir jų padalinių, kuriuose dalyvavo daugumoje jaunuomenė, pirmiausia Vilniaus universiteto studentai, nes tuomet Vilniuje buvo ypatingai puoselėjama senoji Didžiosios Kunigaikštijos patriotizmo sąmonė.

Kada 1830 m. Lietuvą pasiekė žinia apie Lenkijoje lapkričio mėn. prasidėjusį sukilimą, 1831 metų pradžioje sukilo ir lietuviai, kad eidami kartu su lenkais nusikratytų rusiško jungo. Tačiau kiekvienas nepasisekęs sukilimas nugalėtojui duoda progos savo politiką dar labiau sugriežtinti, griebtis vis naujų ir naujų priespaudos priemonių. Taip atsitiko ir Lietuvoje. Okupanto administracija pir-

mą kartą griebėsi aštresnių rusifikacijos priemonių. Daug bajorų dvarų buvo konfiskuota, o jų savininkai, jei jie nepabėgo į vakarų Europą (tuomet pirmoji didelė emigrantų banga Prancūzijoje ir Šveicarijoje), buvo ištremti į Rusijos gilumą. Ištremtųjų ūkiuose buvo kurdinami rusai kolonistai, lygiai taip, kaip 15 šimtmečio gale didysis Maskvos kunigaikštis Ivanas III padarė su revoliucingais garsiosios Naugardo Respublikos gyventojais.

Šalia bajorijos nukentėjo taip pat ir Bažnyčia. Daug katalikiškų vienuolynų, kuriems buvo galima padaryti nors mažiausią priekaištą prisidėjus prie sukilimo, paprasčiausiai buvo uždaryti arba perduoti graikų -ortodoksų vienuoliams.

Dar daugiau už Bažnyčią nukentėjo švietimas. Tolimesniam Lietuvos kultūriniam vystymuisi daugeliu atžvilgių buvo didelis smūgis, kad vienintelis šalies universitetas Vilniuje buvo 1832 m. uždarytas ir jaunuomenė turėjo išeiti pabėgėlių keliais. Taip pat buvo pradėta steigti rusiškos pradžios mokyklos. Administracija tuoj griebėsi naujų priemonių.. 1840 metais buvusios Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos srityse, kur ligi tol galiojo lietuviški įstatymai, taip vadinamas lietuviškas statutas, kuriuo lietuviai didžiavosi nuo 1588 metų, buvo pakeisti rusiškais.

Kietos rusifikacijos priemonės, dėl kurių naudojimo emigrantiniai pabėgėliai sukėlė daug vėjo, Vakarų Europoje padarė didelį įspūdį. Rusiškoji inteligentija — šviesuomenė, neskaitant mažų išimčių, pilnai rėmė naujas administracijos priemones. Pats didžiausias Rusijos poetas Puškinas, nors būdamas dalinai liberalus, dar 1831 metais savo garsiajame eilėraštyje "Rusijos šmeižikams (Klevetnikam Rosii) siuto: "Rusija, būk visada pasiruošus savo priešus sunaikinti ne žodžiais, bet darbais. Tuomet gi buvo vos 16 metų praėję nuo Napoleono žlugimo, ir Puškinui atrodė, kad Vakarų Europos neapykanta Rusijai yra tikrai nedėkingumas. Ta pati Rusija gi nenusilenkė begėdiškai Napoleono valiai ir savo krauju išpirko Europos laisvę, garbę ir taiką. Teatkreipia vakarietiškieji liberalai dėmesį į perspėjimą, kad nesuskaitomuose karuose bet koks Rusijos priešas bus sunaikintas, kaip kad buvo Napoleonas.

Tarp kitko daugiausia Puškinas savo eilėraštyje pabrėžė, ką vėliau taip pat kartojo uolūs panslavistai, kad Rusijos nesutarimai su kitais slavais yra Rusijos vidaus reikalas, nes Rusija jau ir Puškinui buvo "slavų motina", arba tiksliau sakant, "didžioji jūra, į kurią visos slaviškos srovės suteka". Mažoji lietuvių tauta, žinoma, nebuvo kilusi iš slaviško vandenyno. Todėl ji reikėjo prievarta surusinti. Ką galėjo lietuviškai kalbanti ūkininkija padaryti, kada buvo užsuktas galingas rusiškas caro aparatas jiems sunaikinti?

Naujam lenkų lietuvių sukilimui gera proga pasitaikė 1863 metais, bet ir šis, kaip anas prieš 32 metus, tragiškai sugniužo po rusų durtuvais. Po šio 1863 metais buvo griebtasi radikalių rusinimo priemonių ir buvo tikėtasi greito lietuvių su rusais sulydinimo.

Mes norėtume, remdamiesi istoriniais faktais, apie kuriuos dėl

susidėjusių aplinkybių vakaruose labai mažai žinoma, duoti vaizdą, nušviečiantį 50 metų laikotarpį ligi pat I-jo pasaulinio karo.

RUSIFIKACIJOS LIETUVOJE GRIEŽTINIMAS R VILINIAUS UNIVERSITETO UŽDARYMAS

Prieš pradėdamas šiuos išvedžiojimus, aš norėčiau padaryti porą bendrų pastabų apie Lietuvą. Jau 19-to šimtmečio vidury rusų valdžios oficialiuose sluoksniuose vyravo nuomonė, kad senoji Lietuvos valstybė (Magnus Ducatus Lithuaniae) daugumoje susidėjo iš rusiškų teritorijų ir kad dauguma jos gyventojų, kaip ir visas valstybinis aparatas, buvo **rusiški.** Tačiau pastebėtina, kad jau Kotryna II paskutinio padalinimo metais t. y. 1795, prieštaraudama Fridrichui Melchijorui Grimm'ui, tvirtino: "kad... visa Lietuva visus reikalus visose srityse ligi 17-to šimtmečio atlikdavo rusų kalba; kad visi lietuviški archyvai yra parašyti rusų kalba... kad graikų religija ne tik politikų tarpe, bet ir visoje Lietuvoje yra dominuojanti; ir jai priklausė visi kunigaikščiai bei didieji kunigaikščiai.

Niekas tada nebandė atitaisyti tokius perdėtus ir išpūstus tvirtinimus. Priešingai, buvo bandoma šią oficialią nuomonę patvirtinti ir moksliškai įrodyti. Tam 1864 metais tuoj pat po sukilimo Vilniuje buvo įkurta rusiška archeografinė komisija. Komisija turėjo ne tik atremti lenkiškas tendencijas, bet ir istoriniuose šaltiniuose turima medžiaga įrodyti, kad Lietuva yra sena rusiškos kultūros sritis. Neskaitant mokslinių darbų, ši komisija ligi 1914 metų išleido 39 didelius tomus įvairių dokumentų. Šie raštai buvo specialiai parinkti tokie, kurie tiko rusų propagandai. Daugumoje buvo dedama pastangų kiekvienam tomui duoti įvadus, kurie nieko bendro neturėjo su skelbiamų dokumentų turiniu, o buvo paprasti diletantiški bei tendencingi tvirtinimai. Tarp kitko buvo bandoma įrodyti, kad rusų raštas — kiriliškas raidynas — lietuvių tautai yra tinkamiausias.

Taip ne tik rusų istorikams, kurie dirbo Vilniuje, bet ir politikams Lietuva buvo sena rusų teritorija, kuri nuo senovės buvo išsiveržusi iš rusiškos kultūros. Net 19-to šimtmečio gale tokiam rusų mokslininkui, koks buvo Liubovskij, neegzistavo Didžioji Lietuvos Kunigaikštija, o tik lietuviškai — rusiška valstybė. Dar daugiau: Lietuvos iš viso nebuvo, o tik Vakarinė Rusija — zapadnaja Rossija — arba šiaurės vakarų sritis (severo - zapadnij kraj).

Apie vidurį praeito šimtmečio rusų vadovaujantys bei valdžios sluoksniai buvo pilnai įsitikinę, kad tik vėliau, unijos dėka, lenkiška kultūrinė įtaka įsiskverbė į rusų kultūros sritį Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje. Iš dalies tai suprantama: rusų vyriausybė daugiausia santykiavo su sulenkėjusia bajorija, taip kad krašto gyventojų masė nebuvo pastebėta. Šį kraštą atkovoti pirminei rusų kultūrai ir surusinti rusų vyriausybė ėmėsi sistematiško naikinimo visų tų visuomeninių jėgų, kurios dar vis gyveno senosios valstybės tradicijomis. Dėl to pirmoj eilėj nukentėjo bajorija ir Bažnyčia (10). 1863 metų sukilimas davė geriausią progą su visu ligi šiol nežino-

mu kietumu šias abi svarbiausias ir rusams nedraugiškiausias jėgas užpulti.

ISTORIJOS KLASTOJIMAS IR PASTANGOS LIETUVĄ PAVĖRSTI RUSŲ TERITORIJA

Sukilimui einant prie galo 1863. 5. 11. generolas Muravjovas buvo paskirtas Vilniuje generalgubernatorium valdyti septynias jam priskirtas gubernijas. Jis Lietuvoje panaudojo pačias žiauriausias rusinimo priemones. Po dviejų metų kieto atsiskaitymo su sukilimo dalyviais Muravjovas buvo caro atšauktas, tačiau jo įvestos rusinimo priemonės ir toliau pasiliko galioje.

Kokią programą Muravjovas, kuriam lenkai davė "koriko" vardą, į Lietuvą atnešė, aiškiai matyti iš jo atsiminimų ir susirašinėjimo, kurie dalinai yra paskelbti (Vokiškas vertimas pirmą kartą pasirodė 1883 m.). Įdomu yra iškelti, kad šis energingas ir sąmoningas administratorius, kuris iš panrusizmo taško žiūrint buvo tinkamiausias žmogus, norėjo caro karūnai atramą rasti prieš porą metų (1861) iš baudžiavos paliuosuotoje ūkininkijoje. Dėl to jis visomis jėgomis stengėsi ūkininkams dalinti žemes, kad tuo ūkininkiją atitrauktų nuo bajorijos. Ūkininkai žemes, kurias jie pirmiau kaip baudžiauninkai dirbo, gavo geromis sąlygomis dažnai dvarininko sąskaiton; ypač kas lietė ganyklas, pievas ir kitką. Rusiškai įtakai krašte sustiprinti gubernatorius tučtuoj suorganizavo valsčius, į kuriuos buvo suburti išlaisvintieji ūkininkai. Lietuvoje jis tapo ūkininkų globėju.

Bajorijoje matydamas rusinimo programai pavojų, ūkininkų masę laikė dėl sukilimo nekalta, o taip pat nepavojinga. Jo nuomone, liaudis buvo geriausia rusinimo medžiaga. Besistengdamas bajoriją sunaikinti politiškai bei ūkiškai, priešingai ūkininkiją jis bandė pritraukti prie rusų valdžios. Muravjovui rūpėjo ūkininkus įtikinti, kad bajorija yra jų priešas, kai tuo tarpu vyriausybė juos remia ir globa.

Tokiai dalykų padėčiai esant, Muravjovas stengėsi sulenkėjusių bajorų, o taip pat ir katalikiškos dvasiškijos bei Bažnyčios įtaką viešajame gyvenime visiškai sunaikinti. Prieš bajoriją, kaip pagrindinį sukilimo organizatorių, jis galėjo pasirodyti labai kietas. Taip kad tarp ištremtųjų priverčiamiems darbams be išvežtųjų Sibiran daugiausia buvo bajorai. Vien tik bajorų dvarų buvo konfiskuota 1,794. Daug žemės atsidūrė valdžios rankose. Naujai rusų kolonistų bangai kelias buvo atviras. Dalis dvarų buvo išdalinta rusų valdininkams, esantiems aktyvioje tarnyboje ar išėjusiems į pensiją. (Tarp kitko pastebėtina, kad kaikuriose srityse, kur ir ūkininkija buvo prisidėjusi prie sukilimo, jie buvo ištisais kaimais ištremti į Sibirą. Ten jie gavo truputį žemės, ir tik jų anūkai po 1918 metų sugrįžo į nepriklausomą Lietuvą.

MURAVJOVO METODAS: KOVA PRIEŠ BAJORUS IR BAŽNYČIĄ

Vis dėlto Muravjovas, kaip jis pažodžiui savo atsiminimuose vadina "švento ir didelio rusinimo reikalo (sviatoje i velikoje delo obrusenija)" (II), pagrindiniu priešu laikė priešrusiškai nusista-

čiusią bajoriją ir Bažnyčią. Sėkmingos rusiškos žemės politikos svariausia kliūtimi jis laikė katalikų kunigus, kurie jo akyse buvo uolūs lenkiškos kultūros nešėjai. Muravjovas katalikų tiesiog nekentė. Savo laiške carui Aleksandrui II jis rašė:

"Kol šiame krašte viešpataus katalikybė, tol vyriausybei bus neįmanoma būti savarankiška". Vėliau faktai patvirtino, kad įžvalgusis Muravjovas sakė tiesą. Toliau laiške jis rašė:

"Valdžia Lietuvoje niekada negalės pasijusti tvirtesnė savo moraline persvara, nes visos politinės aistros yra kaitinamas Romos katalikų t. y. jų kunigų".

Gubernatoriaus nuomone, sėkmingam rusinimui reikalinga pirmoje eilėje uoliai kovoti su krašto katalikybe. Carienės Kotrynos II cituotosios minties kryptis uoliajam rusintojui reiškė štai ką:

"Jau pats laikas pagaliau suprasti, kad šis kraštas šimtmečiais buvo rusiškas ir toks privalo pasilikti; kad lenkai čia yra tik atėjūnai ir dėl to nuslopintini."

Tačiau, kadangi kraštas jokiu būdu nebuvo rusiškas, tai reikėjo jį, neatsižvelgiant kokia kaina, surusinti. Tuo pačiu buvo nusistatyta įvesti pravoslaviją t. y. pakeitimą katalikų tikėjimo graikiška ortodoksija.

Nelaimingu atveju dalis katalikų dvasiškijos aktyviai prisidėjo prie sukilimo. Muravjovas, pasinaudodamas šia priedanga, prieš katalikų dvasiškiją išėjo su visu atkaklumu. Visi katalikų klebonai pateko vietinių valdžios organų griežton priežiūron. Be jų leidimo joks naujas dvasiškis negalėjo parapijai būti paskirtas; o taip pat joks dvasiškis negalėjo be jų leidimo iš parapijos išvažiuoti. (Kaip žinome, Lietuvoje kiekvienoje parapijoje kelis kartus metuose būdavo švenčiami atlaidai, bažnyčių pašventinimo sukaktys, kurių proga suvažiuodavo iš kaimyninių parapijų net keliolika kunigų). Dėl įvairių priekabių daug bažnyčių buvo uždaryta. Blogiausia, kad buvo uždrausta naujas bažnyčias statyti ir senas taisyti.

Lietuva iš tikrųjų yra kryžių šalis. Teisingai rašytojas Herbert'as Eulenberg'as savo "Apybraižose iš Lietuvos, Gudijos ir Kuršo" sako: "Niekur pasaulyje, išskyrus galbūt tik Tirolį, nesimato tiek kryžių, kiek Lietuvoje. Lyg aukšti stulpai jie stovi kaimų gatvėse, laukų ežiose ir kryžkelėse". Tačiau Muravjovo rusinimo svaigulyje buvo išleistas draudimas statyti kryžius bei koplytėles. Tada lietuviai kryžius statė slapta naktimis. (Bet tai jau negalėjo būti prie namų; kryžius reikėjo statyti kur nors gale kaimo arba laukuose, kad tardymo atveju būtų galima sakyti, jog nekas nematė ir nežino, kas tai padarė).

Daug kunigų išėjo tremtinių keliais. Vien tik Žemaičių vyskupijoje buvo 66 kunigai ištremti ir keturi sušaudyti. Vilniaus ir Seinų vyskupai buvo deportuoti. Vienintelis Žemaičių vyskupas Valančius, tuomet vadinęsis Wolončewskiu, rusų audros nebuvo nušluotas; ir jis tapo labai talentingu vadu pavergtai lietuvių tautai prieš Vilniaus diktatorių (kaip Muravjovas buvo vadinamas). Kaip esame sakę, nuo 1863 metų rusai siekė Lietuvoje ne tik caro valdžią sustiprinti, bet ir kraštą surusinti.

(Pabaiga kitam n-ry)

'incas Ramonas 1945 m., kai Vokietijoj rašė Kryžius

VINCO RAMONO KRYŽIAI

Stiliaus meistriškumu, idėja, personažų charakterių išvystymu ir giliu tikrovės pajautimu ir atvaizdavimu yra vienas iš iškiliausių kūrinių visoje lietuvių literatūroje. Parašyti ir išleisti tremties dienose Vokietijoje atženklinti Balfo premija, susilaukė didžiausio atgarsio ir komentarų.

1960 pasirodė australų rašytojo Morris L. West knyga **The Devils Advocate,** parašyta 1959. Ten yra tokia vieta: "That's how they killed my father. On that tree. They stretched him out on it, like it was a cross, tied him up — and then shot him." Toliau: "There are only two things one can do about God: affirm Him like the Catholics or deny Him like the Communists". Arba: "One thing is clear to me — you're either with Bolshevism or with God."

Palyg. **Kryžių** 2 laidos 162 psl.

Į Laisvę Redakcija

Iš Vinco Ramono kūrybos

JIS IR JI

(Iš novelės **Linų žiedai,** parašytos 1928 ir išspausdintos pirmame novelių rinkinyje **Dailininkas Rauba** 1934 Lietuvoje. Novelė išversta į latvių, suomių ir švedų kalbas).

SU klevo grėbliu ant peties ji ėjo pro žydinčius linus. Ant blakstienų mažyčiai kvepiančios rasos lašeliai. Ir akys primerktos po nemigos nakties. Po nemigos, nes visą naktį kvepėjo kmynai. Visą mėnesienos naktį lojo kaimo šunys. Toli toli žaibavo, ir buvo baisiai šilta klėty po patalais.

Nes vasara, nes daug sulčių, nes viskas žydi ir dega.

Pievoj, ties beržu, ji pamatė savo berną. Jis piovė šieną išsivilkęs, ir buvo marškinių rankovės atraitotos, ir prasegta krūtinė įdegusi saule. Ir juodi plaukai sutaršyti vėjo. Jis jai patiko šiandie, kažkodėl. Po nemigos nakties: Tos tvirtos rankos, ta krūtinė ir plaukai tie juodi. Išsisklaidę ant kaktos.

— Padėk, Dieve. Na, ar jau daug priskabei smilgų?

— Dėkui. Užtektų mudviem pasikloti.

Bernas pamaži pasirėmė ant dalgio ir permetė ją akimis nuo galvos iki kojų. Ypač ilgai jis žiūrėjo į jos bliuzkaitę.

Berno žvilgsnis ir žodžiai keistai paerzino ją. Lyg kas būtų pakutenęs tą duobelę žemiau kaklo. Ji kažkaip keistai šyptelėjo, pažiūrėjo jam į akis ir, lyg gindamosi ko, bėrė jam tiesiog į veidą pilną saują linų žiedų. Tiesiog į plaukus. Tiesiog į tas akis, taip atkakliai karštai žiūrinčias. Tamsiai žalias. Meilias.

Net jis užsimerkė. Ir pirmas įspūdis buvo, kada jis pramerkė akis, jog tuoj ims ir pliš josios bliuzkaitė. Tokia plona ji buvo ir tokia ankšta.

O ji pamaži, šypsodama, pasisuko ir nuėjo tolyn. Aguona laukinė degė josios plaukuos.

Ji prisėmė pievoj šliures. Sustojusi išliejo vandenį ir atsigręžė:

— Šliurės! Būta šliurių. Per mažos, išnešiotos... Kad geras būtum, padarytum naujas, — erzino ji primerkusi akis. — O dabar — guli apypiete po liepa ir dainuoja vis tą pačią savo "Ginsim mudu šėmus jaučius į žalią girelę". I, tu, su savo jaučiais!...

Jis vis dar rymojo ant dalgės. Dalgiakotis pamaži smego vis gilyn ir gilyn į pievą.

— Na, piauk gi! Ko išsižiojai?

Tarsi pabudintas jis pradėjo pamaži skambinti dalgį. Vis žiūrėdamas į ją. Staiga jis krūptelėjo, metė dalgį ant pievos ir sukandęs dantis susiėmė dešinės rankos pirštą.

— Įsipiovei?

Jis tyli. Atsargiai šluosto žole kraują.

Ji priėjo, pažiūrėjo į jo kraują, į akis ir lyg nesusigaudusi nusigręžė. Staiga ji atplėšė savo plonų marškinių kraštelį nuo krūtinės ir vėl atsigręžė.

— Ką tu darai?

— Duok, — atsakė ji uždusdama.

Ji paėmė jo ranką, staiga pridėjo ją prie lūpų ir iščiulpė bėgantį kraują. Ir žiūrėjo jam į veidą kažkokiam apsvaigusiom akim. Paskui greit, drebančiom rankom, aprišo jo žaizdą, atstūmė tą ranką į šalį ir neatsigręždama nuėjo.

Bernas palydėdamas ją akimis, pasiėmė nuo pievos dalgį ir pradėjo piauti su kažkokiu inirtimu. Jis piovė ir kupstus ir akmenis. Ir sunkėsi raudonas kraujas pro josios marškinių audeklą ant klevo dalgiakočio.

NUKIRSTAS KRYŽIUS

(Iš premijuoto romano **Kryžiai**, parašyto 1945 ir išspausdinto 1947 Vokietijoj).

ROZENCVEIGAS pažvelgė į nukirstą kryžių, pažvelgė į medžius ir pasišnibždėjo su kareiviais.

— Taip, — nusprendė rusas. — Puikiai sugalvota. Už nuopelnus Hitleriui ir... Vietoj geležinio kryžiaus...

Du kareiviai nubėgo į Kreivėnų kiemą ir netrukus grįžo. Jie atsinešė didelių vynių, vielų, virvių ir kirvį.

Vienas kareivis žingsniais atmatavo atstumą tarp dviejų beržų, atmatavo kryžiaus liemens ilgumą ir mostelėjo ranka. Karei-

viai paėmė nuo žemės kryžiaus liemenį ir prinešė prie beržų. Per tą liemenį į beržus įkalė po storą vynį, o paskui dar pritvirtino virvėmis ir vielomis. Pabaigę pasitraukė ir pažiūrėjo iš tolo: lyg du kryžiai, kurių skersiniai susisiekia. Du kryžiai su baltais liemenimis.

Dabar kareiviai priėjo prie Kreivėno ir Grūšto. Nuvilko juos, nuplėšė marškinius. Burnas pririšo žolės ir dar užrišo sudraskytais marškiniais. Daužydami šautuvų buožėmis, privedė prie beržų.

Giružis tarsi tik dabar suprato, kas čia darosi. Jis pribėgo prie Rozencveigo.

— Drauge, nėr ko gaišti. Sodinkim juos į mašiną ir skubėkim. O juk turės būti teismas.

— Drauge Giruži! Proteliu tu niekad nepasižymėjai, už tai niekad ir negavai atsakingų pareigų. Nesikišk ne į savo reikalus, sudilusi kapeika! Ir ką reiškia šitas tavo išbalimas? Gailestis tai? Baimė? Tu žinai, ką partija daro su bailiais ir gailestingais?

— Aš ne partijoj...

— Tai dar blogiau! Džiaukis, kad radai nusikaltėlius. Tai tavo laimė.

Giružis išėjo iš kapinių ir užlindo už sunkvežimio.

Pirmiausiai kareiviai pagriebė Grūštą. Vieni už kojų kėlė, kiti išskėtė rankas ir prie skersinio priraišiojo vielomis. Grūštas spardėsi. Kareiviai kirvio penčia įkalė vinį į vieną jo delną, paskui į kitą. Grūštas muistėsi, kraipė apraišiotą galvą. Du kareiviai palaikė, o trečias su kirviu prikalė kojas. Vinis giliai suvarė į beržo liemenį. Vinys lindo smagiai. Kaip prigydamos. Rodos beržas pats ryte rijo jas.

Kreivėnas susmukęs gulėjo žolėje. Pakėlė ir jį. Pririšo rankas, prikalė vinimis, prikalė kojas. Iš jo rankų kraujas teškėte teškėjo ant diemedžių, žaliuojančių po beržu.

Plentu ūžė daugybė automobilių. Visa ilgiausia kolona skubėjo į rytus.

Rozencveigas parodė ranka į plentą. Raudonarmiečiai sujudo. Jie pasišnibždėjo, išsirikiavo ir, kartu kilstelėję šautuvus, iššovė į prikaltus ūkininkus.

Rozencveigas pirmutinis įšoko į sunkvežimį. Įšoko kareiviai. Paskutinis įlipo Giružis.

Tik spėjo sunkvežimis nuvažiuoti, o iš visų pusių į kapines jau bėgo žmonės. Kreivėnienė atbėgusi sukniubo žolėj ties vyro kojomis.

Žmonės išsigandę į prikaltus žiūrėjo iš tolo. Išbalę ir drebėdami bijojo ir žodį ištarti. Buvo girdėti tik skaudus Kreivėnienės kukčiojimas ir dejavimas.

— Nuimkit! Ištraukit vinis!

— Reples! Bėkit replių!

Vyrai atsipeikėjo. Pribėgę nuėmė nuo kankinių veidų skarmalus.

Grūštas jau buvo miręs. Kreivėnas atmerkė akis. Iš burnos iškrito suseilėtos žolės gniužulas.

— Tavo teisybė... Dabar žinau, — sunkiai ištarė jis, žiūrėdamas į žmoną. — Baisu... Ir tu žinok: aš uždegiau kluoną, per mane Petronėlė...

Iš burnos ištekėjo srovelė kraujo. Galva nusviro ant krūtinės.

Jau penktuosius metus iš eilės stebime kultūrinį gyvenimą pavergtoje Lietuvoje, užfiksuodami jo apraiškas, darydami palyginimus ir išvadas. 1960 metai šiam tikslui yra ypačiai reikšmingi, nes tai jubiliejiniai metai. Juk ir bolševikai paminėjo Lietuvos pavergimo 20-metį, ta proga dar labiau išryškindami savo veidą ir užmačias.

1960 METAI

KULTŪRINIO GYVENIMO APŽVALGA PAVERGTOJE LIETUVOJE

MEČYS MUSTEIKIS

Dramos teatrai

Vilniaus Valst. Akademinis Dramos Teatras per 1960 metus pastatė šešis naujus veikalus: A. Milerio Komivojažieriaus mirtį, režis. J. Rudzinskas, dail. M. Percovas; A. Čechovo Vyšnių sodą, režis. K. Kymantaitė, dekor. J. Surkevičius; M. Lermontovo dramą Maskaradą, režis. R. Juknevičius; A. Arbuzovo dramą Tai buvo Irkutske, režis. J. Rudzinskas, dail. J. Surkevičius; N. Hikmeto dramą Visų užmirštą, režis. V. Čibiras, neseniai baigęs Maskvos teatrinio meno institutą. Šiame veikale rodo "vieną iš pagrindinių dramaturgo kūrybos temų — buržuazinio pasaulio, kuriame viskas perkama ir parduodama, demaskavimą" (Literatūra ir Menas, Nr. 50, 1960); J. Kavoliūno draminę apysaką Aš matau saulę, režis. J. Rudzinskas. Veikale vaizduojama jaunoji sovietinė karta, "naujai, komunistiškai žiūrinti į gyvenimą, į žmones, į jų tarpusavio santykius" (Literatūra ir Menas, Nr. 1, 1961).

Balandžio mėn. teatras gastroliavo po įvairias Lietuvos vietoves su trimis veikalais: A. Vienuolio Paskenduolės inscenizacija, P. Kohouto Šitokia meile ir E. Raneto Sūnum paklydėliu.

Kauno Valst. Dramos Teatras pastatė 6 naujus veikalus: A. Arbuzovo 3 v. lyrinę komediją Tolimą kelią, režis. A. Galinis, dail. J. Malinauskaitė; A. Čechovo piesę Tris seseris, režis. H. Vancevičius. "Visas spektaklis kupinas lakios svajonės apie gražesnį gyvenimą ir didelių aistrų šviesos" (L. ir M. Nr. 12, 1960); S. Maršako 3 v. 8 pav. pasaką Dvylika mėnesių — vaikams, režis. A. Galinis, dekor. dail. A. Šečkus; ispanų klasiko Kalderono 3 v. komediją Damą vaiduoklę, režis. H. Vencevičius, dail. J. Malinauskaitė; V. Bubnio dramą Žvaigždės negęsta, režis. H. Vencevičius, dail. F. Navickas. Veikale vaizduoja Kauno komjaunuolių "žygdarbius pogrindyje, kovoje su fašistiniais okupantais"; A. Arbuzovo 2 dalių dramą Tai buvo Irkutske, režis. H. Vencevičius, dail. F. Navickas.

1960 metais Kauno Dramos Teatras paminėjo savo gyvavimo 40-metį.

Kauno Valst. Muzikinis Dramos Teatras pastatė du naujus veikalus: N. Dostalio operetę Kliviją, režis. R. Andrejevas, dirigentas St. Graužinis, dekor. M. Labuckas; operetę Meilę ir skardą. Libretą sūkurė Vyt. Bložė, muziką — B. Gorbulskis. Operetėje vaizduojama šių laikų studentės Lai-

mutės ir studento Algimanto nuoširdi meilė ir iškylančios intrigos. Laimutės motina stengiasi šią draugystę sugriauti naudai turtingesnio vyro, kurs pralobo sukčiaudamas. Pabaigoje sukčiautojas išsaiškinamas ir viskas pakrypsta į gerą pusę: "Banguoja Kauno jūra... Triumfuoja sąžiningas darbas, meilė ir tiesa..." (L. ir M. nr. 23, 1960). Rudenį teatras su šiuo veikalu gastroliavo Vilniuje.

Šiaulių Dramos Teatras pastatė du naujus veikalus J. Montvilos pjesę Mirusieji prabyla ir Aleksio Parnio (graiko) 3 v. dramą Afroditės salą, režis. V. Limantas, dail. J. Čeičytė. Veikale vaizduoja "nacionalinio išsivadavimo kovą iš angliškųjų kolonizatorių jungo" (L. ir M. nr. 49, 1960).

Panevėžio Dramos Teatras pastatė šešis naujus veikalus: prancūzo E. Liabišo komediją Šiaudinę skrybėlaitę, režis. J. Miltinis, dail. A. Stepanka; čekų rašytojo Vratislavo Blaženo komediją Slaptąjį norą, režis. V. Blėdis, dekor. — dail. V. Vingėlis; A. Čechovo 4 v. dramą Ivanovą, režis. J. Miltinis, dail. A. Stepanka; vilniečio gydytojo J. Skliutausko parašytą pjesę Vaikiną su velnio plauku, režis. J. Miltinis, dail. A. Stepanka. Veikale vaizduojamas rajono gydytojų gyvenimas, jų ateities siekimai, tarpusavio intrigos; ukrainiečio S. Golovinskio dramą Tolimą aidą, režis. V. Blėdis, dail. A. Stepanka; V. Liubimovos inscenizuotą Haufo pasaką Akmeninę širdį, režis V. Blėdis, muzika V. Mikalausko.

Klaipėdos Dramos Teatras pastatė du veikalus: Viktoro Miliūno lyrinę 3 v. dramą Žuvėdros palydi, režis. V. Jasinskas, dail. J. Čeičytė, ir A. Čechovo Vyšnių sodą.

Marijampolės Dramos Teatras pastatė tris naujus veikalus: S. Safronovo komediją Milijonas už šypseną, režis. V. Ivanauskas, dail. R. Lukšas; R. Mikalauskaitės pjesę Žmones ir šešėlius. Šiame veikale vaizduojamas "Šiandieninis mūsų pramoninės inteligentijos ir darbininkų" gyvenimas (L. ir M. nr. 38, 1960); J. Rusio pjesę Kam šypsosi dievai, režis. Bronius Gražys.

KITI TEATRŲ VEIKLOS ĮVYKIAI

Vilniuje ir Kaune birželio mėn. gastroliavo latvių Daugpilio muzikinis teatras, pastatydamas tris veikalus: Kohouto Šitokią meilę, Safranovo Žmogų dimisijoje ir Smirnovo Keturis po vienu stogu.

Klaipėdoje gastroliavo Liepojos valst. dramos teatras, suvaidindamas F. Leharo operetę Paganini.

Vilniaus lėlių teatre pastatytas L. Tolstojaus veikalas mažiesiems Auksinis raktelis.

Kauno Valst. Lėlių Teatre pastatyta vaikams V. Miliūno pjesė — fantazija Mūsų nuotykiai mėnulyje — pirmas šio teatro veikalas.

Marijampolės Dramos Teatras balandžio mėn. gasroliavo Vilniuje su dviem veikalais: V. Adomėno Už vis sunkiausia ir A. Lijves Naujųjų metų naktimi.

OPEROS — BALETAI

Vilniaus Valst. Akademinis Operos ir Baleto teatras 1960 m. pastatė šiuos veikalus:

1. L. Obero komišką operą Fra Diavolo, režis. J. Gustaitis, dirigentas — Margarita Dvarionaitė;
2. Operą Dukterį, libretas J. Gustaičio, muzika V. Klovos;
3. Ž. Ofenbacho fantastinę operą Hofmano pasakas, dirigentas V. Viržonis, režis. J. Grybauskas, dail. R. Songailaitė;
4. Kompozitoriaus Ed. Balsio baletą Eglę žalčių karalienę, pastatė V. Grivickas, dekoracijos dail. J. Jankaus;
5. Latvių baletą Rigondą Vilniuje pastatė Rygos Operos ir Baleto vyr. baletmeisteris (baletmeisterė) E. Tangijeva - Birznieks, dirigentas Ch. Patašinskas. Baletas pastatytas pagal latvio rašytojo Vilio Lacio knygą Prarastoji tėvynė. Jame vaizduojamas Ramiojo vandenyno salų gyventojų li-

kimas, kova už laisvę prieš baltuosius išnaudotojus.

Vasaros metu teatro kolektyvas gastroliavo keliose tolimesnėse vietovėse su operomis B. Dvariono Dalia ir V. Klovos Pilėnais.

1960 metais teatras paminėjo specialiu spektakliu savo gyvavimo keturiasdešimtmetį.

Bulgarijos — Sofijos operos solistė Nadia Šarkova dainavo Vilniaus Operos ir Baleto Teatre Don Karlos ir Pikų damos operose.

Rumunų solistas Kornelis Starnus dainavo Vilniuje operose Pajacai ir Karmen.

Paryžiaus Grand Operos baleto artistai Ivet Šovire ir Julijus Algarovas gastroliavo Vilniuje, atlikdami pagrindinius vaidmenis balete Žizel.

MUZIKINIS GYVENIMAS — KONCERTAI

Vilniuje sausio mėn. Valst. Filharmonijos Orkestras davė simfoninį koncertą, kuriame buvo atlikta Čaikovskio IV-toji simfonija, Listo simfoninė poema Preliūdai ir kt.

Kovo mėn. Vilniaus Valst. Filharmonijos simfoninis orkestras, diriguojams B. Dvariono, atliko vieną R. Štrauso kūrinį ir A. Račiūno IV-tąją simfoniją.

Birželio mėn. Vilniaus Filharmonijoje įvyko simfoninis koncertas, kuriame buvo pirmą kartą atliktas B. Dvariono Koncertas fortepijonui su orkestru, N. Rimskio-Korsakovo fortepijoninis koncertas, K. Sen-Sanso koncertas violončelei su orkestru ir P. Čaikovskio koncertas smuikui su orkestru. Šiame koncerte debiutavo penkios jaunos muzikės — solistės: A. Juozapėnaitė su A. Dvarionaite — pianistės, S. Narūnaitė — violončelistė ir A. Vainiūnaitė su Pomerancaite — smuikininkės.

Spalio mėn. Vilniaus Filharmonijoje buvo suruoštas koncertas M. K. Čiurlionio 85-sioms gimimo metinėms paminėti. Koncerto metu atlikta M. K. Čiurlionio simfoninės poemos Jūra ir Miškas, ir kiti kūriniai.

Taip pat spalio mėn. Vilniuje įvyko kitas simfoninis koncertas, kuriam dirigavo vienas dirigentas iš Sov. Sąjungos.

Balandžio mėn. Vilniaus Valst. Liaudies Dainų ir Šokių Ansamblis paruošė naują programą. Joje yra įterpta ir rusų, moldavų, lenkų liaudies dainų. Antrojoje koncertinės programos dalyje ansamblis paruošė dviejų paveikslų montažą Rugiapiūtė jau baigta. Vaidinimas sukurtas pagal E. Mieželaičio ir J. Marcinkevičiaus kūrinių ištraukas. Tik ką paruošęs naują programą, ansamblis tuoj pat išvyko gastrolėms po Lietuvą. Premjerinis naujaja programa koncertas įvyko **Kaune.**

Rugsėjo mėn. **Palangoje** Vilniaus Valst. Filharmonija davė vasarotojams 9 koncertus, kurių tarpe buvo tik du lietuvių autorių kūriniai.

Ukmergėje kovo mėn. Vilniaus Valst. Filharmonija surengė simfoninį koncertą, kurį dirigavo prof. B. Dvarionas.

Leopoldas Digrys vargonais davė koncertą Maskvoje, kur buvo labai gerai įvertintas.

Šalia vietinių muzikos koncertų, muzikiniame gyvenime pasireiškė ir gastrolieriai iš užsienio, daugiausia, žinoma, iš sovietinių respublikų. Taip per 1960 metus pav. Lietuvoje gastroliavo (visi Vilniuje, išskiriant du atveju — vieną Kaune, kitą Ukmergėj): 9 ansambliai (du iš Vakarų ir 7 iš sovietinių respublikų);

1 muzikinis kvintetas (iš sov. Vokietijos);

2 muzikiniai kvartetai (abu iš sov. respublikų);

2 dirigentai (iš sov. respublikų);

9 solistai — instrumentalistai ir dainininkai — (5 iš Vakarų ir 4 iš sov. respublikų) ir viena grupė solistų bei šokėjų (iš Maskvos).

PARODOS

Vilniuje, Valst. Dailės Muzėjuje, metų pradžioje vyko Br. Jacevičiū-

tės paroda. Buvo išstatyta 200 tapybos kūrinių

Kovo mėn. Vilniaus Valst. Dailės Muzėjuje buvo atidaryta respublikinė dailės paroda, skirta Tarptautinei Moters Dienai.

Balandžio mėn. Vilniaus Valst. Dailės Muzėjuje vyko japonų liaudies meno paroda su 700 eksponatų, sukurtų japonų dailininkų pokario metais. Vyravo keramika, lako, metalo, dirbiniai, kilimėliai.

Gegužės mėn. Vilniuje buvo atidaryta latvių akvarelistų paroda su 121 eksponatu.

Liepos mėn. Vilniaus Valst. Dailės Muzėjuje buvo atidaryta "jubilėjinė" dailės paroda, neva Lietuvos išlaisvinimo 20-mečiui pavaizduoti. Parodoje dalyvavo apie 200 dailininkų, išstatydami virš 1000 darbų. Joje daugiausiai buvo vaizduojama sovietiška "laimė' ir garbinami pavergėjai.

Vilniaus Dailės Muzėjuje lapkričio mėn. vyko Armėnijos dailininko Mgera Abegiano darbų paroda, kurioje buvo išstatyta 140 darbų.

Gruodžio mėn. Vilniaus Dailės Muzėjuje buvo suruošta architektūros darbų paroda. Joje buvo išstatyta įvairaus pobūdžio bei paskirties projektai, modeliai, nuotraukos, technikinė dokumentacija.

Vilniaus Gedimino kalno bokšte liepos mėn. atidarytas Vilniaus miesto istorijos muzėjus.

Kauno M. K. Čiurlionio v. Dailės Muzėjuje vasario mėn. vyko taikomosios dailės paroda. Ten pat drauge vyko ir dailininkės I. Trečiokaitės-Žebenkienės bei skulptoriaus N. Petrulio kūrinių parodos.

Kauno "Respublikinėje bibliotekoje" vyko Šopeno kūrinių paroda, skirta jo 150-tosioms gimimo metinėms paminėti.

Vilniaus Valst. Dailės Muzėjus rugpiūčio mėn. suorganizavo dailės parodėlę **Adutiškyje** — kolchozininkams.

Kėdainiuose Kraštotyros Muzėjuje gruodžio mėn. buvo atidaryta kilnojamoji dailės darbų paroda. Joje išstatyti kūriniai, gauti iš Kauno M. K. Čiurlionio v. Dailės Muzėjaus.

Utenoje vyko dailės kūrinių parodėlė, kurioje buvo išstatyta 100 kūrinių.

Balandžio 17 d. krašte buvo surengta **Dailininko diena.** Jos metu Vilniuje ir kai kuriose kitose vietovėse buvo suruošti dailininkų ir darbininkų susitikimai bei atidaryta tam tikslui skirtos parodėlės.

Rugsėjo mėn. Maskvoje vyko pabaltiečių — Lietuvos, Latvijos ir Estijos — dailės paroda pavergimo 20-mečiui paminėti. Joje buvo išstatyti rinktiniai šių kraštų darbai sovietinėmis temomis. Literatūra ir Menas, nr. 39, parodos atidarymo proga rašė: "...mūsų Tėvynės sostinėje Maskvoje... veikia tarybinio Pabaltijo respublikų... dailės paroda" (reiškia, bolševikiniams lietuviams tėvynė yra Rusija ir jų sostinė — Maskva...).

KINO FILMAI

Filmo meninis vadovas V. Žalakevičius, bendradarbiaudamas su jaunu rašytoju A. Čekuoliu, pastatė filminę novelę Gyvieji didvyriai. Šiame filme pasakojama "apie šiandieninį mūsų augančios kartos gyvenimą", jos uždavinius ir t. t. Muziką filmui sukūrė kompozitorius E. Balsys. Už šį filmą Rygoje vykusiame Pabaltijo ir Gudijos filmų festivalyje buvo paskirtas prizas Didysis gintaras. Tačiau filmas stipriai kritikuojamas: "...nesėkmės šaknys glūdi pirmiausiai tame susmulkinime, su kuriuo autoriai leidžia blaškytis savo herojams, besirenkant įvairias profesijas, abstrakčiai išreikštame vaikų troškime tapti didvyriais" (L. ir M. nr. 13, 1960).

1960 metų pabaigoje pastatytas ir filmas **Kai susilieja upės.** Jame pasakojama apie "tautų draugystę, padėjusią uždegti bendrus naujo gyvenimo žiburius ant Drukšių ežero" (L. ir M. nr. 29).

SUKAKTYS

Spaudoje ar kitais būdais pavergto-

je Lietuvoje 1960 m. paminėtos šios kultūrininkų sukaktys:

kalbininko J. Jablonskio — 100-sios gimimo metinės;

P. Višinskio — 85-sios gimimo metinės;

M. K. Čiurlionio — 85-sios gimimo metinės;

kompozitoriaus K. Galkausko — 85 metų amžiaus sukaktis;

poeto J. Krikščiūno - Jovaro 80 m. amžiaus sukaktis;

prof. J. Balčikonio — 75 m. amžiaus sukaktis;

B. Dauguviečio — 75 m. gimimo sukaktis;

Kipro Petrausko — 75 m. amžiaus sukaktis;

solisto Antano Sodeikos — 70 m. amžiaus sukaktis;

dailės istoriko P. Galaunės — 70 m. amžiaus;

dirigento A. Olšausko — 60 m. amžiaus;

aktorės Elenos Bindokaitės — 60 m. amžiaus ir 40 m. teatrinės veiklos sukaktys;

dailės istoriko V. Drėmos — 50 m. amžiaus;

aktoriaus V. Ivanausko (Marijampolės Dramos Teatre) — 50 m. amžiaus ir 25 m. kūrybinio darbo sukaktys;

aktoriaus J. Juknos — 50 m. amžiaus;

grafiko Vytauto Jurkūno — 50 m. amžiaus;

rašytojos H. Korsakienės — 50 m. amžiaus.

PAMINĖTI 1960 M. MIRĘ KULTŪRININKAI

A. Lelys (M. Gorkio raštų vertėjas); Elena Laumenskienė (vyresniosios kartos kompozitorė, posižymėjusi pianistė ir ilgametė konservatorijos dėstytoja); dail. J. Šileika (mirė eidamas 78 m.).

PREMIJOS

1960 metais valstybinės premijos menui ir literatūrai paskirtos:

1. Už filmus Adomas nori būti žmogumi ir Gyvuosius didvyrius — režis. V. Žalakevičiui, operatoriui A. Mockui, režis. A. Žebriūnui, B. Babrauskui ir operatoriui J. Griciui paskirta 25.000 rb.;

2. Už paminklinę skulptūrą Pirčiupio kaime — vokiečių okupacijos metais sudeginto kaimo aukoms paminėti — skulptoriui G. Jokūboniui — 25.000 rb.;

3. Už Eglės žalčių karalienės baleto muziką kompozitoriui E. Balsiui — 25.000 rb.;

4. Už romaną Gimimo diena rašyt. A. Venclovai — 15.000 rb.;

5. Už antireliginę knygą "Ite, missa est" ekskunigui J. Ragauskui — 15.000 rb.;

6. Kompozitoriui B. Dvarionui už sukurtą Koncertą fortepijonui ir orkestrui — 15.000 rb.;

7. Operos Dukters kūrėjams: komp. V. Klovai, libretistui ir režis. J. Gustaičiui, dirig. R. Geniušui, dail. R. Songailaitei, vyr. chormeisteriui J. Dautartui, solistams E. Saulevičiūtei, V. Noreikai ir R. Sipariui — 15.000 rb.;

8. Už Rusų Dramos Teatro Vilniuje spektaklį Grumtynės žygyje, pjesės statytojams: režis. V. Golovčineriui, dal. S. Lukackiui, akt. L. Ivanovui, S. Lobanovui ir I. Arkadijevai — 15.000 rb.;

Atkreiptinas dėmesys, kad lygios premijos paskirtos už vadinamą lietuvišką operą Dukterį — jos kūrėjams bei statytojams lietuviams — ir už rusišką spektaklį Grumtynės žygyje — jo statytojams rusams. Šias premijas išdalinus lygiomis dalimis išvardintiems asmenims, rusiškojo spektaklio statytojai yra labiau apdovanoti, kaip lietuviškosios operos kūrėjai ir statytojai.

PREMIJOS DRAMOS KONKURSO LAIMĖTOJAMS

Konkursui buvo patiekta 58 įvairaus žanro veikalai, kurių autoriai iš

anksto buvo žinomi. Premijas gavo penki rašytojai:

1. 20.000 rb. premija paskirta J. Kavoliūnui už pjesę Aš matau saulę. Veikale iškeliamas sovietinio jaunimo komunistinis požiūris į gyvenimą, žmonių tarpusavio santykius;

2. 15.000 rb. — J. Chlivickui už pjesę Kai meilė pavojuj. Autorius šiame veikale vaizduoja, kaip nuo žmonių vienokių ar kitokių tarpusavio santykių priklauso kiekvieno asmeniška laimė, o taip pat ir kolektyvo bei visuomenės gerbūvis;

3. 15.000 rb. — J. Grušui už pjesę Zigmantą Sierakauską. Istorinė drama, tačiau "nūdieniškai skambanti" (kitaip juk negali);

4. 10.000 rb. — A. Guzevičiui už pjesę Dvikova. Joje kertamas smūgis "visokio plauko revizionistų svaičiojimams" (Lit. ir Menas, Nr. 47, 1960);

5. 10.000 rb. — K. Sajai už pjesę Pirmoji drama. Veikale vaizduojami "nūdieniai" gyvenimiški konfliktai, su stoka "šviesaus optimizmo", kuo sovietų kritikai nėra visai patenkinti.

A. Guzevičius premiją laimėjusioje savo knygoje yra per didelis optimistas, bet už tai bolševikai jo nepeikia. K. Saja rodo permažai "Šviesaus optimizmo" ir už tai susilaukia sovietų nepasitenkinimo. Vienas perdidelis optimistas, kitas — permažas, tačiau abu yra apdovanoti lygiomis premijomis...

PREMIJOS MĖGĖJAMS

Už meno mėgėjų repertuarą paskirtos šios premijos (jų vertė niekur neminima — turbūt jos labai mažos:

1. St. Šimkaus vardo pirmoji premija komp. E. Balsiui ir poetei R. Skučaitei už Talkos dainą. Antroji — komp. J. Bašinskui ir poetei D. Urnevičiūtei už dainą Nemunas atves. Trečioji — komp. V. Laurušui ir poetui E. Mieželaičiui už dainą vyrų chorui Į tėviškę,

2. B. Dauguviečio vardo antroji premija paskirta P. Česnulevičiūtei už pjesę Vieną epizodą ir V. Aleksynui už dramą Čia toksai gyvenimas.

KNYGOS

1960 metais svarbiausios knygų leidyklos (Valst. grožinės literatūros leidykla ir Valst. politinės ir mokslinės literatūros) išleido (priskaitant ir brošiūras bei kalendorius) viso apie 300 knygų — keliasdešimčia mažiau, kaip praeitais metais. Vertingesnės, turinčios ryšio su lietuvių kultūra, yra šios knygos:

1. Budrys, S. Juozas Zikaras. 1884-1944. 144 p. su iliustr.;

2. Miškinis, A. Eilėraščiai. Piešiniai P. Rauduvės. 218 p.;

3. Mykolaitis-Putinas, Vincas. Raštai. T. 2. 560 p.;

4. Žemaitė. Rudens vakaras. Dail. V. Jurkūnas. 418 p. su iliustr.;

5. Dundulis, B. Kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje. 320 p. su iliustr.;

6. Lietuvių nacionalinė opera. Knygą sudarė muzikologas St. Yla. 104 p. su iliustr.;

7. M. K. Čiurlionis. Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai. Paruošė V. Čiurlionytė-Karužienė. 339 p. su iliustr.

8. Gruodis, J. Kūriniai fortepijonui. T. I. Paruošė V. Landsbergis. 127 p.;

9. Gaudrimas, J. Lietuvių tarybinė muzika. Su iliustr. 230 p.

10. Rugučiai. Akordeonas. Sudarė J. Jurga. 71 p.;

11. Čepelytė, E. Ausk, sesele, drobeles. 168 p. su iliustr.;

12. Lietuva šalis gražioji. Albumą sudarė ir tekstus parašė P. Pukys. Dail. K. Kalinauskas. 334 p.;

13. Vilnius. Albumas. 237 p. su iliustr.;

14. Maceika, J. ir Gudynas, P. Vadovas po Vilnių. 387 p. su iilustr.

15. Kairiukštytė-Jacinienė, H. ir Baršauskas,, J. Pažaislis. 84 p. su iliustr.;

16. Medonis, A. Trakai. 64 p. su iliustr.

1959 m. data išleistos vertingesnės

knygos, išėjusios iš spaudos 1960 m. pavasarį:

1. Baranauskas, Antanas. Anykščių Šilelis. Poema. 31 p. Iliustruota V. Valiaus. 1959 m.;

2. Stanevičius, Simonas. Pasakėčios. Iliustr. A. Kučas. 34 p. 1959 m.;

3. Lionginaitė, A. Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas. 135 p. 1959 m.;

4. Lietuvių kalbotyros klausimas. T. 2. 247 p. 1959 m.

Vertingesni, galimi paminėti vertimai iš svetimų kalbų: (išleista 1960 metais) yra šie:

1. Dostojevskis, F. Broliai Karamazovai. T. 1. 536 p.; T. 2. 683 p. Vertė M. Miškinis;

2. Getė, Johanas, Volfgangas. Faustas. Vertė A. Churginas. Iliustr. N. Švimeris. 259 p.;

3. Šou, B. Šventoji Joana. Pjesės. Vertė E. Kuosaitė ir D. Judelevičius. 535 p.;

4. Tolstojus, L. Vaikystė — Paauglio metai — Jaunystė. Vertė M. Miškinis. 435 p.;

5. Unset, Sigrida. Kristina, Lauranso duktė. T. 1. Vainikas; T. 2. Žmona; T. 3. Kryžius. Vertė R. Jablonskytė - Rimantienė;

6. Hemingvejus, Ernestas. Senis ir jūra. Vertė R. Lankauskas.

7. Zudermanas, H. Kelionė į Tilžę. Vertė A. Druktenis. 246 p.;

8. Jokajus, M. Geltonoji rožė. Vertė J. Adomaitis. 164 p.;

9. Tagorė, R. Krislelis. Romanas. Vertė A. Rabačiauskaitė. 267 p.;

10. Remarkas, Erichas Marija. Vakarų fronte nieko naujo. Vertė E. Astrauskas;

11. Puškinas, A. Pasaka apie žvejį ir žuvelę. Vertė T. Tilvytis. Iliustr. J. Bilibino. 18 p.

12. Euripidas. Medėja. Vertė B. Kazlauskas. 129 p.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Peržvelgę vėl vienerius metus — jau penktuosius iš eilės, — turime konstatuoti liūdną faktą: pavergtoje Lietuvoje kultūrinis gyvenimas dar stipriau, kaip iki šiol, kreipiamas krašto sovietizacijos ir net rusifikacijos kryptimi. Ir šitokia kryptis galima pastebėti visose kultūrinio gyvenimo srityse.

Teatruose nauji pastatymai daugiausiai rusų autorių ir beveik visi sovietinėmis propagandinėmis temomis. Visuose teatruose — dramos, muzikiniame ir operos-baleto — pastatyta tik po vieną lietuvių autorių veikalą. Ir tai, turbūt, ne pripuolamai, o vykdant Maskvos direktyvas. Deja, ir lietuvių autorių naujuose pastatymuose komunistinės idėjos propaguojamos nemažiau, kaip svetimųjų autorių veikaluose, išskiriant baletą Eglę žalčių karalienę. Lietuviškumo juose nėra ko ieškoti. Nepastatytas joks veikalas net iš tolimos Lietuvos praeities. Iki šiol lietuvių autorių nauji pastatymai, vaizduodami "nūdienį gyvenimą" paliesdavo daugiau kasdieniškus sovietinio gyvenimo įvykius, kaip sukčiavimą, intrigas ir t. t. 1960 metais ir šitokiems veikalams kp parodė didelį nepasitenkinimą, reikalaudama vaizduoti komunizmą tik iš idealiosios pusės. Naujuose pasatymuose tokie kp reikalavimai daugumoje jau pildomi, nors tai, žinoma, neatitinka gyvenimo tikrovę.

Muzikiniame gyvenime, kurs plačiau pasireiškia beveik tik Vilniuje, nemažai koncertų davė gastroliuojantieji ansambliai, muzikai, solistai iš užsienio. Jie muzikinį gyvenimą žymiai paįvairino, padarė įdomesnį. Tačiau gastrolierių dauguma buvo iš "broliškų respublikų", kas muzikinio lygio skalę, be abejo, žymiai siaurino.

Ir muzikiniame gyvenime jaučiamas lietuvių tautiškumo ribojimas. Tai galima pastebėti jau vien iš simfonijos koncertų Palangoje. 1960 metų vasarą buvo suruošti 9 tokie koncertai. Tačiau, kaip rašo vienas korespondentas savaitraštyje Literatūra ir Menas (Nr. 37, 1960), tuose "simfoniniuose koncertuose permažai buvo atliekama

mūsų nacionalinės muzikos kūrinių... per visą simfoninių koncertų organizavimo Palangoje laiką buvo išpildyti tik du mūsų kompozitorių kūriniai (B. Dvariono uvertiūra Prie gintarinio kranto ir S. Vainiūno rapsodija smuikui su orkestru)". Ir tai, be abejo, įvyko ne pripuolamai, nes juk ir koncertų programa pavergtam krašte daroma su kp aprobata.

Lietuviai kompozitoriai yra verčiami kurti muziką komunizmo garbei. Ypačiai to buvo reikalaujama minint Lietuvos pavergimo 20-metį. Charakteringa, kad tokia muzika vadinama patriotine. 1960 m. pavasarį Vilniuje buvo susirinkęs pav. Lietuvos "Kompozitorių sąjungos Valdybos plenumas", skirtas lietuvių sovietinės dainos klausimams gvildenti. Literatūra ir Menas (Nr. 20, 1960), aprašydamas šį plenumą, ypatingai iškėlė komunistines dainas: "Kompozitoriai K. Kaveckas, A. Klenickis, V. Kuprevičius, J. Juzeliūnas ir P. Tamuliūnas pasirodė su naujomis dainomis apie šlovingąją Komunistų partiją. Patriotinės nuotaikos kupinos ir naujosios S. Vainiūno, J. Bašinsko, J. Karoso, E. Balsio, J. Švedo, V. Paltanavičiaus, J. Dambrausko, A. Rekašiaus, A. Bražinsko, V. Laurušo dainos". Tokiomis "patriotinėmis" dainomis paskutiniu laiku vis labiau esti persunktos programos chorų, tiek profesionalinių (Valst. Liaudies dainų ir šokių ansamblio), tiek mėgėjų. Ypačiai pavergėjus garbinančiomis dainomis buvo perpildyta neva Lietuvos "išlaisvinimo" dvidešimtmečiui paminėti skirtoji dainų šventė Vilniuje. Bet ir to dar buvo permažai: šalia lietuviškų dainų minėtoje programoje buvo daug įmaišyta ir "brolišką respublikų" dainų, kaip ruso Šostakovičiaus Girdi Tėvynė, mano Tėvynė, ukrainiečio Filipenkos Komunistų partijai šlovė, gudų — Patekėjo saulė spindinti ir kitos.

Tokia "patriotine" linkme kreipiamas ir visas pavergtos Lietuvos kultūrinis gyvenimas. Skirtumo nesudaro taip pat skulptūra, tapyba, grafika bei kitos vaizduojamojo meno sritys. Čia dar sunkiau yra pasireikšti lietuvių tautinei dvasiai. Ji palengva bandoma išstumti net iš paprasčiausių liaudies dirbinių, stengiantis ir ten įvesti "nūdienę tematiką" (nūdiene tematika vadinama tai, kas vaizduoja sovietinį gyvenimą, atitinkantį ne tikrovei, bet komunistinei propagandai). Tokia "nūdiene tematika" esti persunktos ir visos parodos, ką tik jos bevaizduotų. Prie "nūdienės tematikos" pirmoje eilėje priskiriamas Lenino ir visos komunistų partijos garbinimas.

Pavergtos Lietuvos rašytojai birželio mėn. būriais važinėjo po kraštą, ruošdami literatūros vakarus — susitikimus su skaitytojais, su "darbo liaudimi". Tokius įvykius natūraliose aplinkybėse galima būtų laikyti kultūrinėmis apraiškomis. Bet 1960 m. ir tai buvo daroma tikslu paminėti sovietinės Lietuvos dvidešimtmečiui, su tam atitinkama programa. Reiškia, tuo būdu buvo garbinamas Lietuvos okupantas. Bet čia kartu reikia pasakyti, kad "darbo liaudis" šiuo atveju pasirodė sąmoninga, nes labai mažai lankė tokiuos 'susitikimus".

Dar vienas labai liūdnas faktas, kad 1960 metais išleista daug mažiau knygų, turinčių ryšio su lietuvių kultūra. Ir išviso 1960 m. išleista žymiai mažiau knygų. Štai išleistos knygos per paskutiniuosius metus skaičiais:

1956 m. abi svarbiausios knygų leidyklos išleido viso 360 knygų, jų tarpe 19 turinčių ryšio su lietuvių kultūra; (žiūr. Į Laisvę, Nr. 14, 1957);

1957 m. viso išleista 347 knygos, jų tarpe 53 turinčios ryšio su lietuvių kultūra (Į Laisvę, nr. 16-17, 1958);

1958 m. viso išleista — 350, lituanistinių — 21 (Į Laisvę, nr. 19, 1959);

1959 m. — viso 340, lituanistinių — 28 (žiūr. Į Laisvę, nr. 21, 1960 m., ir šį str.);

1960 m. viso išleista 300 knygų, jų tarpe turinčių ryšio su lietuvių kultūra tik 16...

Taigi, Lietuvos sovietišką "išlaisvinimo" sukaktį bolševikai atžymėjo išleisdami mažiau lituanistinių ir aplamai visų kitų lietuviškų knygų, o vietoj to į chorų repertuarus įtraukė daugiau sovietiškų respublikų (ir aplamai daugiau komunistiškų) dainų.

1960 metais nepaprastai sustiprinta kova prieš religiją. Kodėl? Ir čia glūdi ta pati priežastis — kuo daugiau užgniaužti lietuviškumą. Bolševikai aiškiai pamatė, kad lietuvių religingumas yra stipriausias ramstis išlaikyti lietuvybei. Tik dėl šitos priežasties paskyrė augštą premiją J. Ragauskui už antireliginę knygą, kuri literatūriškai yra mažavertė. Šia savo knyga iškunigis Ragauskas už Judo grašius savanoriškai pardavė komunistams ne tik savo tikėjimą, bet parduoda tuo pačiu ir savo tautą.

Paskutiniu laiku bolševikinis spaudimas tiek sustiprintas, kad tik labai maža dalis kultūrininkų gali dar sukurti ką nors palankaus lietuvybei. Štai kp ck pirmojo sekretoriaus A. Sniečkaus nedviprasmiški žodžiai, pasakyti 1960. X. 14. Vilniuje, "kūrybinės inteligentijos" su kp ck bei sovietiniais vyriausybės nariais "pasikalbėjimo" metu: "Nėra "grynojo" "nepartinio" meno: rašytojas, menininkas gali tarnauti arba pažangai ir tuo pačiu propaguoti didžias ir neišsemiamas komunistines idėjas — arba tarnauti reakcijai, atgyvenusioms klasėms ir supuvusiai išnaudotojų ideologijai. Trečio kelio nėra" (Literatūra ir Menas, nr. 43, 1960). Šitie žodžiai aiškiai parodo, kokioje būklėje yra mūsų kultūrininkai pavergtam krašte.

Paskutiniu laiku kiek aptilo bolševikų vadų isteriški šauksmai prieš "revizionizmą", kurį "atrasdavo" visose srityse (nors A. Sniečkus jau minėtame "pasikalbėjime" po ilgesnės pauzos dar kartą pasakė: "Mes turime nepaliaujamai kovoti už idėjinį literatūros ir meno tyrumą, prieš bet kokius revizionizmo tendencijų likučius"). Bet dar labiau **sustiprintas reikalavimas** kurti "nūdiene tematika". O čia kartu iškyla vėl vienas naujas aspektas, iš paviršiaus labai gražus, patrauklus, bet savo esmėje slepiąs baisiausias bolševikines užmačias. Turime galvoje vis labiau plečiamą akciją — stiprinti 'tautų draugystės' ryšius, vadovaujant "vyresniesiems broliams' 'rusams. Žinoma, turima galvoj tik sovietinių tautų draugystę. Tikroji tos "tautų draugystės" skatinimo priežastis yra pastangos užslopinti paskirų tautų tautinį (nacionalinį) jausmą, kad tuo būdu būtų lengviau susovietinti ir pagaliau surusinti. Šia kryptimi vedama bolševikų akcija pasireiškia jau visose srityse: teatre (pav., šitokiems tikslams palankus A. Arbuzovo veikalas Tai buvo Irkutske, pastatytas Vilniaus ir Kauno dramos teatruose, ir aplamai tam tikslui tarnauja sovietinių autorių veikalai); filmuose (Kai susilieja upės); chorų repertuaruose (įtraukiant vis daugiau svetimų sovietiškų dainų); muzikų, menininkų, o ypačiai rašytojų besilankyme po "broliškas respublikas" (sovietines respublikas), propaguojant tautų draugystės būtinumą; propagavime rusiškos veiklos (augšta premija apdovanotas rusiškas veikalas rusų dramos teatre Vilniuje); parodose (toji idėja propaguojama įvairiais kūriniais). Ši akcija nemažiau vykdoma ir perijodinėje spaudoje, grožinėje literatėroje ir kitur.

Kuo remdamiesi bolševikai tokią akciją vysto, parodo žemiau patiektos pora citatų. Literatūra ir Menas, aprašydama vieną "atvirą partinį susirinkimą Rašytojų sąjungoje" naujiems Maskvos nurodymams aptarti, perduodamas iš ten vieną pranešimą (J. Radaičio), rašo: "Buržuaziniai literatūros ir meno ideologai visokeriopai kėlė ir akcentavo lietuvių tautos ir jos nacionalinės kultūros tariamosios specifikacijos "teoriją", šaukė apie tautos ir jos kultūros išskirtinumą. Pastangos izoliuot tautą ir jos kultūrą nuo internacionalinių, proletarinių tradicijų, ...buvo padiktuotos klasinių bur-

žuazijos interesų. „Susitikimo su Partijos ir Vyriausybės vadovais metu pasakytos drg. M. Suslovo mintys, kad nacionalinės tradicijos svarbiausia, kas tautas jungia, o ne išskiria, ...apginkluoja mūsų literatūros kritiką kovoje su svetimų mums pažiūrų atgyvenomis vis dar kartais randančiomis vietos kvietimuose ieškoti ir kurti išskirtinai nacionalinį tipažą, netgi jo psichologiją, stilių ir t. t." (Literatūra ir Menas, nr. 40, 1960). Šioje vietoje verta dar kartą pacituoti ir A. Sniečkaus žodžius, pasakytus jau anksčiau minėta proga: "Dar ir šiandien šias lietuvių tautos "išskirtinumo", "savitumo" teorijas bando propaguoti užjūryje lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų likučiai. Šiandien šių teorijų tikslas — melu, apgaule, istorijos falsifikavimu pakirsti kasdien vis stiprėjančius lietuvių tautos ryšius su kitomis broliškomis tarybinėmis tautomis, meilę joms."

Kur toji "meilė" veda — nesunku pramatyti. Tik tuo tarpu atrodo, kad tokia sovietų akcija lietuvių dar neapgauna. Ta "tautų draugystė" atrodo dar labai dirbtina, nenuoširdi ir vargiai ji randa daugiau pasekėjų pavergtam krašte.

* * *

Atydžiai peržiūrėję ištisų 1960 metų kultūrinį gyvenimą pavergtoje Lietuvoje, neradome jokių džiugesnių pragiedrulių. Visas kultūrinis gyvenimas sovietų kreipiamas lietuvių tautos nenaudai. Labai skaudu ir liūdna, bet taip yra iš tikrųjų. Skaitytojai, palyginę šią apžvalgą su kitomis ankstyvesnių metų apžvalgomis žurnale Į Laisvę, tokią pačią nuomonę — išvadą susidarys patys. Šitokiose aplinkybėse yra nuostabu, kad Vakaruose vis dar atsiranda tautiečių, tikinčių sėkmingo kultūrinio bendradarbiavimo galimybėmis su pavergta Lietuva.

TREČIOJI LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS TARYBA

JAV Lietuvių Bendruomenės Tarybos rinkimuose paduota 4.632 teisėti balsai. Į Tarybą išrinkti:

Los Angeles apygardoje: E. Nakaitė - Arbačiauskienė.

Čikagos apygardoje: J. Jasaitis, V. Adamkavičius, dr. P. Kisielius, dr. V. Vardys, T. Blinstrubas, dr. A. Razma, kun. Pr. Garšva, Vl. Jakubėnas, B. G. Shotas, kun. St. Šantaras, Al. Mackus, J. Švedas.

Vidurio (Cleveland) apygardoje: St. Barzdukas, J. Bachunas, Alf. Mikulskis, Alg. Nasvytis, V. Kamantas.

Naujosios Anglijos (So. Boston) apygardoje: P. Vileišis, dr. B. Matulionis, V. Izbickas, A. Giedraitis, O Ivaškienė.

Rytų (New York) apygardoje: kun. L. Jankus, E. Armanienė, J. Šlepetys, Br. Nemickas, Pr. Naujokaitis, Vl. Dilis, V. Volertas, St. Dzikas.

Prof. Antanas Maceina vasario 16 (gal vokiečiai parinko Nepriklausomybės šventės dieną) buvo patvirtintas docentu Muensterio universitete. Iki šiol jis dėstė svečio — profesoriaus teisėmis. Docento pareigos yra pastovios. Vasaros semestre prof. A. Maceina skaitys 2 valandas apie dialektinį materializmą ir 1 valandą apie religiją ir kultūrą ortodoksų bažnyčios šviesoje. Turės ir 2 val. seminaro apie Dostojevskio didįjį inkvizitorių.

V. Natkus, mūsų bendradarbis Europoje, dalyvavo kovo 6 - 8 d. Herderio Instituto Marburge suruoštose studijų dienose. Buvo paprašytas dienų dalyviams papasakoti apie Vasario 16 gimnaziją. Herderio Institutas yra pati didžiausia Vakarų Vokietijos institucija Rytų problemoms moksliškai tyrinėti.

Prof. J. Brazaitis gegužės mėn. Waterburio LFB susirinkime skaitė paskaitą apie pasaulinės politikos įvairenybes. Waterburio frontininkai gražiai reiškiasi visoje lietuvių veikloje. Pirmininkauja Juozas Paliulis.

VOKIETIJOS PARTIJŲ PRIEŠRINKIMINIS VEIDAS

Šių metų rugsėjo mėn. 17 d. Vakarų Vokietijoje vėl įvyks parlamento rinkimai. Jie patraukia dėmesį ne tik vokiečių, bet ir daugelio kitų — toli už Vokietijos ribų, nes šių rinkimų pasekmės atsilieps ir bendrai Vakarų pasaulio politikai. Tačiau didžiausias rūpestis pastebimas pačiose rinkimuose dalyvaujančiose partijose. Jos jau maždaug prieš pusmetį pradėjo gyventi rinkimų dvasia ir savo specialia akcija kreipti į save rinkikų — tautos dėmesį. Pati rinkiminė kova stipriau pradėjo reikštis nuo balandžio mėn. pabaigos, t. y. nuo to momento, kai svarbiausios partijos paskelbė pritaikytas rinkiminei propagandai savo programas, kurios daugiau ar mažiau jau išryškina partijų veidą.

KOKIOS PARTIJOS DALYVAUJA PARLAMENTO RINKIMUOSE

1961 m. V. Vokietijos parlamento rinkimuose dalyvauja tik keturios partijos. Jų didžiausioji paskutiniame parlamente turėjusi absoliučią daugumą atstovų, yra Krikščionių demokratų partija. Vokiškai ji save sutrumpintai vadina CDU/CSU ir faktinai apima dvi vienodų pažiūrų partijas: Krikščionių Socialų Uniją (CSU), apjungiančią tik Bavarijos krikščionis demokratus, ir Krikščionių Demokratų Uniją (CDU), apjungiančią visų kitų V. Vokietijos federalinių kraštų krikščionis demokratus. Šiose krikščionių demokratų unijose lygiateisiai ir vieningai pasireiškia tiek katalikai, tiek ir protestantai.

Antroji savo didumu yra socialdemokratų partija, kuri sutrumpintai vadinama SPD (Socialdemokratische Partei Deutschlands). Paskutiniame parlamente SPD turėjo truputį virš trečdalio visų atstovų.

Trečioji savo dydžiu partija yra liberalų, save sutrumpintai vadinanti FDP — Freie Demokratische Partei (Laisvoji demokratiškoji partija). Ši partija turi savo pasekėjų visuose V. Vokietijos kraštuose, tačiau per paskutiniuosius federalinio parlamento rinkimus prarado daug balsuotojų ir pravedė nedaug atstovų. Ji neturi didesnės reikšmės nei valdančiajai partijai CDU/CSU, nei opozicinei SPD.

Ketvirtoji partija susikūrė visai naujai, specialiai šiemetiniams parlamento rinkimams. Ją sudaro dvi susijungusios anksčiau egzistavusios partijos. Pirmoji — Vokiečių partija, sutrumpintai DP (Deutschen Partei), paskutiniame parlamente dar pajėgusi pravesti keliolika savo atstovų ir išlaikyti savarankišką frakciją, bet praeitais metais suskilusi ir kaip frakcija daugiau neegzistuojanti. Ši partija iki šiol turėjo didelį pasisekimą beveik vien tik Žemosios Saksonijos krašte, protestantų visuomenėje. Antroji — Vokiečių pabėgėlių ir tremtinių (iš Rytų Vokietijos bei kitų sričių) partija, save sutrumpintai vadinusi BHE. Ši partija, Vakarų Vokietijai pradėjus savarankiškai tvarkytis, buvo gausi ir įtakinga, tačiau per paskutiniuosius parlamento rinkimus prieš keturis metus jau nepajėgė pravesti į parlamentą nė vieno atstovo. To svarbiausia priežastis yra ta, jog vokiečiai pabėgėliai ir tremtiniai iš rytų jaučiasi V. Vokieitjoje pilnai aprūpinti ir nereikalingi tam specialios partijos; balsuodami, jie pasirenka kitas partijas, geriau atitinkančias savo pasaulėžiūrai. Taip šitų dviejų partijų DP ir BHE — likučiai dabar susijungė ir pasivadino Bendrąja vo-

kiečių partija (Gesamtdeutschen Partei), sutrumpintai GP. Tuo tarpu šios partijos pasekėjų skaičius nežinomas. Ji tikisi surinkti daugiau, kaip 5% visų balsuotojų (tai mažiausioji riba patekti į parlamentą, bet šitai atsiekti bus nelengva, nes vokiečių tauta šiuo laiku rodo vis didesnį norą savo balsus atiduoti tik didžiosioms partijoms.

Komunistų partija V. Vokietijoje yra uždaryta. Jos nariams yra įsakyta savo balsus atiduoti už SPD.

CDU PROGRAMA: "JOKIŲ EKSPERIMENTŲ!"

Paskutinis priešrinkiminis didžiulis CDU partijos suvažiavimas įvyko balandžio 24-27 dienomis Koelno mieste. Jame dalyvavo per 2000 atstovų, jų tarpe ir CSU vadai (CSU panašus suvažiavimas įvyko kiek anksčiau Bavarijoj). Kalbėjo visi žymesnieji partijos vadai, kaip kancleris Dr. K. Adenaueris, ūkio ministeris prof. L. Erhardas, krašto gynybos min. F. J. Strausas ir kiti. Per tris dienas suvažiavime buvo paskelbti ir apsvarstyti įvairių sričių referatai, o paskutiniąją dieną paskelbtas vadinamas **"Koelno manifestas"**. Tame manifeste trumpai pasisakyta visais Vokietijos vidaus ir užsienio politikos klausimais, ko CDU siekia ir kokia kryptimi numato vairuoti Vokietijos politiką po sekančių parlamento rinkimų. Svarbiausiuose to manifesto punktuose CDU užsienio politikos ir krašto gynybos klausimuose pasisako:

1. **Už visų vokiečių laisvę.** Todėl siekia valstybės ir jos piliečių saugumo prieš kiekvieną grėsmę iš išorės ir vidaus;
2. **Už taiką pasaulyje.** Todėl siekia bendro ir **kontroliuoto** visų tautų nusiginklavimo, įskaitant ir atominius ginklus;
3. **Už savosios tėvynės vienybę.** Tam tikslui reikalauja laisvo apsisprendimo teisės visiems vokiečiams (ir sovietų zonos); pasisako už laisvą Berlyną ir visos Vokietijos susijungimą taikoje ir laisvėje;
4. **Už Europos apsijungimą ir Atlanto stiprinimą;**
5. **Už viso laisvojo pasaulio visokeriopą pagalbą atsilikusiems kraštams.**

Čia dar reikia pažymėti, kad kol nesusitarta dėl nusiginklavimo, CDU aiškiai pasisako už V. Vokietijos kariuomenės (ji visa priklauso Šiaurės Atlanto Sąjungai) modernų apginklavimą, t. y. už apginklavimą ir taktiniais ginklais.

Vidaus politikoje CDU pasisako:

1. **Už piliečio laisvę;**
2. **Už šeimos stiprinimą;**
3. **Už laisvą draugijos vystymąsi;**
4. **Už nuosavybę kiekvienam ir gerovę visiems;**
5. **Už socialinę tvarką mieste ir kaime.**

Atkreiptinas dėmesys, kad ūkio — socialinėje srityse CDU numato ir toliau:

1. Vesti socialinės rinkos ūkį; pašalinti kiekvieną rinkai prieštaraujančią ūkio koncentraciją, net ir europėjinio masto;
2. Stiprinti vidutinįjį luomą ir žemės ūkį;
3. Ir ateityje įjungti į bendrą ūkį visus pabėgėlius ir tremtinius;
4. Išlaikyti pastovią ir sveiką valiutą;
5. Garantuoti santaupas, plėsti privačią nuosavybę, premijuoti taupytojus ir skleisti liaudies akcijas;
6. Ir toliau vykdyti socialines reformas, remti ir skatinti socialinę butų statybą.

Vokiečių tautos pasisekimas ir iškilimas, vykdant CDU ikšiolinę politiką, esą yra matomas kiekvienam. CDU ir ateityje, kaip iš manifesto matyti, laikysis ikšiolinės politikos ir griežtai pasisako prieš bet kokiuos eksperimentus. Todėl ir per šių metų rinkimus, kaip ir per paskutiniuosius, pasirinko tą patį pagrindinį šūkį: "Kaine Experimenten! — jokių eksperimentų! Nes kiekvienas eksperimentas (čia taikoma tiesiai SPD) lengvai gali sugriauti tai, kas jau at-

siekta, t. y. tautos gerovę ir saugumą.

KUO SKIRIASI SPD PROGRAMA

SPD savo priešrinkiminį paskutinį partijos suvažiavimą turėjo balandžio 28 d. Bonnoje. Jame rinkiminę programą paskelbė numatytasis SPD kandidatas į kanclerius Willy Brandtas. Toji programa apima net 29 psl. (kai CDU Koelno manifestas tik 3 psl.) — labai plati, tačiau turi neaiškumų. Svarbiausias jos vietas paminėsime.

Ilgą eilę metų skelbusi "beblokę" (palankią neutralizmui) politiką, pagaliau ir SPD aiškiai pasisakė už bendradarbiavimą su Vakarais, už Europos ūkinį apsijungimą. Dar nelabai seniai SPD reiškė nepasitenkinimą NATO — Šiaurės Atlanto Sąjunga — ir grąsė, laimėjusi rinkimus, siekti V. Vokietijos pasitraukimo iš jos, nes tai esą pastoja kelią Vokietijos susijungimui. Bet paskutinėje savo rinkiminėje programoje jau išreiškia "ištikimybę" NATO ir pažada korektiškai laikytis šios organizacijos nutarimų bei visų tarptautinių sutarčių. Tačiau vistik prie to padaro dėmesio vertą pastabą, priešingą CDU/CSU politikai, kad esą "NATO turi būti išlaisvinta nuo prievartos panaudoti atominius ginklus tuo atveju, jei agresija pasireikštų konvencinių ginklų ribose". Kartu SPD pareiškia siekianti, kad NATO narių tarpe niekam daugiau nebūtų leista turėti atominius ginklus.

Krašto ginybos srityje SPD ilgą laiką prieštaravo prieš karinės prievolės įvedimą V. Vokietijoje ir, atėję į valdžią, žadėjo ją panaikinti, tvirtindami, kad pakaksią savanorių. Dabar jau pritaria ir karinei prievolei, tik vis dar pasisako prieš vokiečių kariuomenės apginklavimą atominiais ginklais, kad ir taktiniais, ir tuo griežtai prieštarauja CDU programai.

Vidaus politikoje SPD, kitados daug kalbėjusi apie pramonės, žaliavų bei didžiųjų įmonių suvalstybinimą, dabar jau apie tai neužsimena, o taip pat kalba apie laisvą krašto ūkį.

Socialinėje srityje SPD žada dideles reformas ir dar didesnę gerovę, toli pralenkdama CDU pažadus. Štai keletas tokių pažadų:

1. Nuo 1962 metų kiekvienas dirbantysis gaus mažiausiai 3 savaites atostogų: Iki 1965 m .trumpiausios atostogos bus pakeltos iki 4 savaičių.
2. Bus panaikintas kiekvienas Ligonių Kasų paramos apribojimas laiku. Apdraustasis bus atleistas nuo dalinių išlaidų padengimo;
3. Pagal pagerintą rentų reformą kiekvienas apdraustasis, išdirbęs visą gyvenimą, senatvėje turės gauti 75% nuolatos gauto atlyginimo. Mažiausioji renta turėsianti būti nemažesnė, kaip DM 225,—;
4. Kad gyvenimo pabaiga būtų gražesnė, nuo 1962 m. kiekvienam rentininkui bus suteikta parama veltui įsigyti televizijos aparatą;
5. Šeimoms jau nuo antrojo vaiko bus mokami vaiko priedai iš viešųjų įstaigų.

Dėl šių ir kitų panašių SPD pažadų CDU vadai pareiškė: "Kas tiek daug pažada, kaip Willy Brandtas,... tuo pačiu laiku nepaaiškindamas, iš kur tam viskam bus gauta pinigo, tas rinkikus (balsuotojus) laiko visai kvailais". Gal dėl šios pastabos SPD paskutiniu laiku rinkiminėje propagandoje jau neužsimena apie žadėtus televizijos aparatus.

SPD priekaištauja CDU/CSU dėl perdidelio ginklavimosi, dėl reikalavimo vokiečių kariuomenei atominių ginklų, dėl permažo bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis besirūpinant atsilikusių kraštų parama ir panašiai.

LIBERALAI NORI BŪTI TREČIĄJA JĖGA

Ir FDP pavasarį (kovo mėn.) turėjo suvažiavimą, kuriame taip pat paskelbė savo rinkiminę programą. Ji turi daug bendro su CDU ir SPD programomis, bet taip pat ir skirtin-

go. Paminėsime daugiau skirtumus, charakteringus liberalams.

Jų programoje stipriausiai akcentuojamas Vokietijos suvienijimo klausimas. Priekaištaujama, kad per 12 savarankiško valdymosi metų Vakarų Vokietijoje nepažengtas nei vienas žingsnis pirmyn Vokietijos suvienijimo klausimu ir kad Berlynas nuolatos yra pavojuje. Už tai reikalaujama, kad Vokietija pati paruoštų tinkamus projektus šiems klausimams išspręsti, o ne pasikliautų vien sąjungininkais.

Užsienio politikoje reikalauja:

1. Aktyvios paramos visoms pastangoms, siekiant bendro kontroliuoto nusiginklavimo;
2. Regijonalinio nusiginklavimo Europoje;
3. Pasitarimų dėl sukūrimo karinio ir politinio statuso visai Vokietijai Europos saugumo sistemoje;
4. Visai Vokietijai taikos sutarties, paremtos laisvo apsisprendimo teise;
5. Užmegsti diplomatinius santykius su Rytų bloko balstybėmis, neatsisakant rubežių (vokiškų žemių 1937 m. ribose);.

Kol nėra sukurta Europos saugumo sistema, tol FDP aiškiai pasisako už vokiečių karines pajėgas ir už stiprinimą NATO.

Vidaus politikoje FDP pasisako prieš tolimesnį mokesčių kėlimą, už liberalinį — laisvą ūkį, už suprivatinimą visos viešosios pramonės ir turtų. Tik toks ūkis esąs vienintelis atsakymas komunistiniam iššaukimui, taip pat socialistiniam iš vienos pusės ir "klerikališkai - konservatyviam" — iš kitos pusės.

FDP per šiuos rinkimus norėtų tiek sustiprėti, kad CDU/CSU ar SPD paskirai be FDP koalicijos negalėtų apseiti.

KĄ TURI PASAKYTI KETVIRTOJI

Naujai susikūrusi Bendroji vokiečių partija **GP** nedaug ką turi pasakyti, ko kitos partijos dar nepasakė. Tačiau turi ir ji kai ką skirtingo, sau charakteringo.

Pirmoj eilėj ši partija net labiau kaip FDP akcentuoja savo aiškų nacionalinį charakterį ir priekaištauja, kad per 12 metų savarankiško tvarkymosi V. Vokietijoje nedėta jokių pastangų išvystyti vokiečių tautinei sąmonei.

Užsienio politikoje reikalauja aktyvesnės, ofenzyviškesnės diplomatijos Rytų kraštuose.

Vidaus politikoje iškelia būtinumą daug labiau remti žemės ūkį ir daugiau pagelbėti pabėgėliams - tremtiniams. Reikalauja tikslingesnio karo naštos išlyginimo, kad nukentėjusieji karo metu daugiau gautų paramos, tam tikslui didesniais mokesčiais apkraunant po karo labai praturtėjusius.

PARTIJŲ PASISAKYMAI DĖL BŪSIMOS VYRIAUSYBĖS

Prieš keletą metų, dar prieš praeitus rinkimus, CDU/CSU buvo sudariusi vyriausybę kartu su FDP. Bet anuomet FDP vadai buvo labai nepatenkinti CDU/CSU užsienio politikos kai kuriais aspektais. Juo labiau kad CDU/CSU pravesdavo savo liniją, neatsižvelgdama į FDP norus. Be to, FDP aplamai jautė labai didelę antipatiją "klerikalams" — krikščionims demokratams, o ypačiai jų vadui Dr. K. Adenaueriui. Todėl prieš praeitus rinkimus FDP pasitraukė iš koalicijos ir savo rinkiminėse kalbose davė suprasti, kad po rinkimų koaliciją sudarys su SPD. Tuo reikalu FDP jau buvo vedusi su SPD ir pasitarimus. Bet gal kaip tik dėl šitokios FDP linkmės kraštas FDP nubaudė: už šią partiją daug mažiau balsavo, o CDU/CSU gavo absoliučią daugumą, kuri, sudarydama vyriausybę, lengvai galėjo apsieiti be FDP.

Gal būt, šitos pamokos pasėkoj, prieš šiemetinius rinkimus FDP vėl pakeitė savo nusistatymą. Tiesa, FDP vis dar yra antiklerikališkai nusiteikusi (viešai net labiau už SPD), kas

atsispindi ir rinkiminėje programoje. Tačiau jos vadai (ypačiai galva Dr. Erich Mende) paskutiniu laiku jau ne kartą pareiškė, kad po rinkimų į koaliciją eis tik su CDU/CSU, žinoma, jei ši partija nelaimėsianti absoliučios daugumos. Koalicijos su SPD liberalai atsisako todėl, kad esą tuo būdu būtų išstatyta pavojun V. Vokietijos socialinės rinkos — laisvo ūkio politika. Kolektyvinės ir palenktos socialistinės formos esą jau daugiau neprivalo turėti vietos socialinėje politikoje.

Prieš pat CDU minėtą suvažiavimą SPD vicepirmininkas H. Wehneris (buvęs komunistas, Švedijos teismo baustas už šnipinėjimą Sov. S-gai) atsargiai pareiškė, kad po sekančių rinkimų SPD norėtų sudaryti koaliciją su CDU/CSU. Šitokios koalicijos ištikrųjų norėtų, žinoma, pirmoj eilėj del propagandos. Ir politinių nuolaidų daug padarytų, kad tik galėtų ateiti į valdžią.

O kaip į tokias siūlomas koalicijas žiūri pati CDU/CSU? Dėl koalicijos su liberalais CDU/CSU mano, kad susitarti būtų galima ir todėl jos neatmeta. O dėl H. Wehnerio pasiūlytos koalicijos su SPD kancleris Adenaueris minėto CDU suvažiavimo metu atsakė taip griežtai, kad visa Vokietijos spauda šį įvykį paminėjo lyg kokią sensaciją, plačiai cituodama Adenauerio pasisakymus. Čia cituojame jo keletą žodžių ir mes: "Argi gali būti patikėtas vokiečių tautos likimas tokiai partijai, kuri taip svarbiuose, gyvybiniuose Vokietijos ir Europos klausimuose nuolatos šen ir ten svyruoja? Niekad tai neįvyks ir koalicijos su SPD sudarymo klausimas mūsų partijai visiškai nediskutuotinas!" Esą jeigu būtų buvę per paskutiniuosius 11 metų pasekta SPD užsienio politikos nusistatymu, tai — "čia yra mano tvirtas įsitikinimas" — pabrėžė K. Adenaueris, V. Vokietijos taika ir laisvė būtų jau seniai pražuvusi. Esą kas per 11 metų atstovavo tokią žalingą užsienio politiką, tas neturi teisės reikšti pretenzijų, kad 12-taisiais metais vokiečių tauta rodytų pasitikėjimą tų pačių žmonių užsienio politikai. Ir po to K. Adenaueris išvardino eilę vokiečių tautai ir laisvam Vakarų pasauliui gyvybinės reikšmės sutarčių, prieš kurias SPD ilgą laiką kovojo. Tų sutarčių dėka V. Vokietija įėjo kaip lygi su lygiais į laisvų tautų bendruomenę ir atgavo laisvo pasaulio pasitikėjimą.

KAS NULEMS RINKIMUS?

SPD išstatė kandidatu į kanclerius Berlyno vyr. burmistrą Willy Brandtą. Jis vokiečius imponuoja savo jaunumu (47 m.), simpatiška išvaizda, populiarumu, įgytu beginant Berlyno reikalus, ir svarbiausia, savo iki šiol rodytu nuosaikumu politikoj, palinkimu skandinaviškam socializmui. Be abejo, Brandto asmuo patrauks į save daug balsuotojų. Tačiau kai kurie jo "privalumai" jau atsiliepia priešinga kryptimi. Pav., SPD ypačiai kėlė Brandto jaunumą prieš jau labai seną Adenauerį. Esą dabar ateinanti "jaunųjų era" ir tam nurodė beveik vienmetį JAV prezidentą Kennedy. Bet Kennedy nesėkmė sprendžiant Kubos, Laos problemas, jo skubėjimas susitikti su Chruščiovu ir kita V. Vokietijoje susilaukė kritiškų atgarsių jaunų politikų atžvilgiu, kurie Brandtui labai nemalonūs. Brandtas rinkiminėse - propagandinėse kelionėse po V. Vokietija iki šiol taip pat neparodė dar didelio patyrimo, neatkreipė į save ypatingo žmonių dėmesio. Nežiūrint to, svarbiausios kliūtys SPD laimėti rinkimus yra šios:

1. Klaidinga praeities politika, nepastovumas;

2. Partijos beveik pačioj viršūnėj sėdi buvęs komunistas H. Wehneris, turįs partijoje labai didelę įtaką ir iš užkulisio viską diriguojąs. Sąmoningoji tautos dalis vien dėl Wehnerio susilaikys nuo balsavimo už SPD;

3. SPD užnugary stovi "nepartinė" jėga — profsąjungos, kurių vadai,

ypačiai profsąjungų pirmininkas O. Brenneris, yra griežti kraštutinės kairės šalininkai — jie yra labai priešingi ir SPD švelnėjančiai politikai. Šitos jėgos sudaro SPD nugarkaulį, tačiau jos tyliai diriguotų ir visą politiką, jei SPD laimėtų rinkimus. Nieko čia negelbėtų ir W. Brandto politikos nuosaikumas, nes jis būtų tik įrankis kitų, daug galingesnių jėgų. Visa tai mato bei jaučia ir didžioji vokiečių tautos dalis.

V. Vokietijoje nėra labai mėgiama ir CDU/CSU. Daugelis jos nenorėtų jau vien dėl to, kad ši partija jau ilgai sėdi prie valdžios. V. Vokietija nėra taip jau krikščioniškai nusiteikusi, kaip kad rodo pokario balsavimai į parlamentą. Tačiau daugelis balsuoja už CDU/CSU vien dėl to, kad šiai partijai valdant gyventi gera, kad pragyvenimo lygis pakilo visiems iki nesitikėto augščio, kad CDU/CSU užsienio politika užtikrina saugumą.

Išsikalbėjus su eiliniais vokiečiais, lengva patirti, kad jie mieliau atiduotų balsus už SPD, tačiau prisibijo, kad socialdemokratams laimėjus rinkimus pragyvenimo sąlygos gali pablogėti. O geresnio gyvenimo šiuo laiku atsiekti juk jau vargiai beįmanoma. Prisibijo ir neaiškios SPD užsienio politikos.

Nors kancleris Adenaueris jau labai senas (85 m.), bet iki šiol vis dar nematyti Vokietijoje gudresnio politiko kaip jis. Ir šiems rinkimams CDU/CSU išstato priešaky kanclerį Dr. K. Adenauerį, beveik legendarinį ūkio ministerį prof. L. Erhardą ir kitus, vokiečių tautai jau gerai pažįstamus ir patikimus politikus, kurie aiškiai pasisako prieš visokius eksperimentus.

KAS LAIMĖS RINKIMUS?

Štai dėl visų šių priežasčių, be abejonės, ir sekančius Vak. Vokietijos parlamento rinkimus laimės CDU/CSU — krikščionys demokratai; jie ir vėl taps didžiausia partija. Tačiau gali būti, SPD bent programoje pasukus nauja kryptimi, šiuo kartu CDU/CSU nelaimės absoliučios daugumos. Tuo atveju iš tikrųjų "trečiąją jėgą" suvaidintų FDP — liberalai. Šitokiose aplinkybėse su pastaraisiais susitarti būtų nelengva. Dėl savo aiškių pažadų rinkimuose, FDP pirmąją koalicinę vyriausybę, be abejo, sudarytų dar su CDU/CSU. Tačiau šita koalicija gali būti nepatvari vien dėl FDP antiklerikališkų nusiteikimų. Po kurio laiko nesunku būtų surasti "labai rimtų priežasčių" sugriauti koaliciją, kad vėliau galėtų tokią koaliciją sudaryti su SPD.

M. M. (ELI)

ATEITIS

per penkiasdešimt metų

Prieš penkiasdešimt metų, 1911 m. vasario mėnesį, Saliamono Banaičio spaustuvė Kaune atspaudė pirmąjį **Ateities** numerį, išėjusį tuomet kaip priedą prie **Draugijos.** 1961 m. vasario mėnesį išėjo 50 metų jubilėjinis numeris, spaustas **Draugo** spaustuvės Čikagoje. Penkiasdešimt metų ir aštuonių tūkstančių kilometrų tarpas! Per tą laiką keitėsi spaustuvės, ateidavo nauji redaktoriai, nauji bendradarbiai užpildydavo žurnalo puslapius,

bet **Ateitis** išliko beveik nepasikeitusi savo kryptimi nuo pačiam pirmam numery išdėstytos programos.

"Krikščioniška jaunuomenė, visada par excellence idealistė, yra amžinų idealų gerbėja, naujų kelių ieškotoja, ateities tvėrėja' '— rašė redakcija pirmojo **Ateities** numerio įvade. "Ji (jaunuomenė) visada stipri dvasia, nes širdyje turi meilę trijų absoliutiškųjų idealų — visuaukščiausios Tiesos, visuaukščiausio Labo ir visu aukščiausios Grožės." Tuos tris idealus — tiesą, grožį ir labą, arba gyvenamojo momento reikalus, **Ateitis** pasiryžo gvildenti savo puslapiuose.

Ateitis yra vienintelis lietuvių žurnalas, sulaukęs tokio gražaus amžiaus. Bendrai mūsų spaudos istorijoje tik **Vienybė**, šiemet taip pat atšventusi savo deimantinį jubilėjų, yra senesnė. Pirmieji **Ateities** žingsniai ėjo daugiausia kovos už tiesą ženkle. Juk galima sakyti, kad kova už tiesą ir iššaukė **Ateities** gimimą. Jei **Aušrinė** nebūtų atsisakiusi spausdinti krikščioniškos pasaulėžiūros straipsnius, gal **Ateitis** ir nebūtų tuo metu pasirodžiusi. Kova už tiesą reiškėsi gausiais religiniais ir pasaulėžiūriniais straipsniais, rašytais daugiausia pirmojo redaktoriaus Prano Dovydaičio, M. Reinio, A. Maliausko, A. Jakšto, M. Krupavičiaus, St. Šalkauskio ir daugelio kitų. Į studijuojančią Rusijos universitetuose lietuvių studentiją anuo metu veržėsi liberalizmas, remdamasis neva naujausiais mokslo pagrindais. **Ateitis** atlaikė puolimą, ir jei vėliau turėjome visą eilę mokslininkų, visuomenininkų ir kultūrininkų, kurie savo pasaulėžiūrą grindė krikščionybės ir Vakarų pasaulio pagrindais — čia yra tik **Ateities** nuopelnas.

Po Didžiojo karo, jau atsikūrus laisvai Lietuvai, **Ateitis** pasuko daugiau į organizacinį ateitininkijos kelią. Daug dėmesio buvo skiriama socialiniams ir visuomeniniams reikalams. Grožio sritis taip pat nebuvo užmiršta. **Ateities** puslapiuose pirmuosius savo literatūrinius bandymus išspausdino J. Paukštelis, J. Keliuotis, Salomėja Nėris, J. Grušas, A. Vaičiulaitis, J. Aistis, B. Brazdžionis ir didelė dauguma kitų būsimųjų Lietuvos rašytojų bei poetų.

Pasirodžius 1925 m. **Židiniui, Ateitis** vis labiau ėmė prisitaikyti pirmiam savo tikslui — būti moksleivių žurnalu. Tuo keliu ją ypač pasuko tuometiniai redaktoriai J. Grinius, J. Brazaitis, A. Vaičiulaitis, A. Maceina ir kt. Ji buvo pats populiariausias moksleivių žurnalas iki pat 1940 m. vasaros, kada Ateitis buvo sovietinės valdžios uždaryta.

Ateitis neišėjo iki 1946 metų. Tais metais ji pasirodė jau svetimoje žemėje, Vokietijoje. Pirmuosius numerius redagavo V. Vardys. Jo žodžiais: "ateitininkiškasis jaunimas Vokietijoje parodė tiek kūrybinės dvasios ir gajumo, jog jam nereikėtų rausti prieš savo voronežiškius pirmtakus". **Ateitis** laikėsi savo tradicijų — krikščioniškosios pasaulėžiūros ugdymo ir naujų kūrybinių jėgų brandinimo. Tokia ji išliko ir 1950 metais persikėlusi į Amerikos žemę.

Dešimtį metų išgyveno ji New Yorko dangorėžių pavėsyje, kur ją rūpestingai prižiūrėjo K. Ambrozaitis, A. Pocius, P. Jurkus, Kun. J. Petrėnas, J. Baužys, Pr. Naujokaitis ir kt. Prieš pat savo auksinį jubilėjų, lyg pabrėždama savo benamę dalią, **Ateitis** ir vėl kraustosi. Šį kartą į Čikagą. Redagavimą perima naujoji, jau čia, Amerikoje, išaugusi, mokslus išėjusi ir pasaulėžiūriškai subrendusi karta.

Tarp šios kartos ir Lietuvoj ar Vokietijoj brendusios jaunuomenės yra skirtumų. Tačiau Visa atnaujinti Kristuje idealai ir bendri lietuvybės rūpesčiai šias kartas labiau jungia negu skiria. Tad ir į antrą pusšimtį metų **Ateitis** žengia tų pačių idėjų vedina ir tuos pačius idealus skleisdama. Linkime jai sulaukti daug tokių jubilėjų.

J. Baužys

VARDAI ĮVYKIUOSE

Rašytojui Vincui Ramonui paskirta Lietuvių Akademinio Sambūrio Montrealyje, Kanadoje, 500 dol. Vinco Krėvės vardo literatūros premija už 1960 išleistą apysakų rinkinį **Miglotas rytas.** Knyga rasta geriausia iš 1959 - 1960 pasirodžiusių literatūros veikalų. Vertinimo komisiją sudarė: dr. A. Gražytė, M. Aukštaitė, kun. dr. F. Jucevičius, P. Girdžius, A. Kličius. Premija skiriama kas antri metai. Iškilmingas premijos įteikimas įvyko 1961 gegužės 13 Montrealyje.

Vincas Ramonas, gim. 1905 Trakiškiuose, prie pat Marijampolės. 1924 baigęs gimnaziją, įstojo į Lietuvos Universitetą ir studijavo literatūrą Teologijos - Filosofijos fakultete. 1926 - 1944 buvo mokytojas iš karto Marijampolės Marijonų gimnazijoj, vėliau Mokytojų Seminarijoj. 1945-46 mokytojas Vokietijoj, Uchtėj. 1948-50 dirbo Australijos miškuose (raštinės darbininkas - skaičiuotojas), nuo 1950 gyvena Čikagoje.

Rašyti pradėjo 1925. Pirmas novelių rinkinys, **Dailininkas Rauba,** išspausdintas 1934, į kurį buvo sudėtos 7 novelės, parašytos 1927 - 32 m. Nuo 1932 iki 1942 visai nerašė. 1942 - 43 parašė romaną **Dulkės raudonam saulėleidy,** kuris buvo išspausdintas tik 1951. 1945 per tris mėnesius parašė **Kryžius,** išspausdintus 1947 ir laimėjusius Liet. Rašytojų Draugijos pirmąją premiją. **Miglotam ryte** tik trys apysakos, parašytos 1951 ir 1956 m. laikotarpyje.

Novelė **Linų žiedai** (iš rinkinio **Dailininkas Rauba),** kurios trumpą ištrauką spausdiname šiame **Į Laisvę** nr., išversta į latvių (du vertimai), suomių ir švedų kalbas.

Dulkės raudonam saulėleidy išverstas į latvių kalbą, bet dar neišspausdintas.

Kryžiai išversti į latvių ir anglų kalbas. Išversti ir į vokiečių kalbą, bet dar neišspausdinti. Fragmentai išversti į gudų kalbą.

Apysaka **Raudona skarelė** (iš paskutinio premijuoti rinkinio **Miglotas rytas)** išversta į anglų kalbą.

Leonardo Šimučio 50 metų kultūrinio, visuomeninio ir politinio darbo sukaktis iškilmingai paminėta Čikagoje gegužės 28. Pagrindiniu kalbėtoju minėjime buvo Lietuvos atstovas Washingtone Juozas Kajeckas, kuris vaizdžiai nušvietė Leonardo Šimučio darbus Lietuvai ir lietuvybei. Jubilijatas susilaukė daug daug sveikinimų. Raštp sveikino Čikagos burmistr. Richard J. Daley, kongresmanas R. C. Pucinski, visi Lietuvos atstovai, konsulai, organizacijos, laikraščių redakcijos ir pavieniai asmenys. Jubilijatas savo žodyje pabrėžė, jog jo pagerbimą priima, kaip senojo Amerikos lietuvio pagerbimą.

Leonardas Šimutis — Šilelis gimė 1892 lapkričio 6 Šerikų kaime, Šilalės valsčiuje. Pradžios mokslą įgavo Šilalės pr. mokykloje, toliau mokėsi Maskvoje ir Kaune. Atvykęs į JAV 1913 De Paul ir Loyolos universitetuose Čikagoje studijavo žurnalistiką ir literatūrą. Fordhamo universitete klausė socialinių mokslų paskaitas.

Visuomeniniame gyvenime pradėjo reikštis dar Lietuvoje. Kaune ėjusi **Vienybė** 1911 išspausdino jo pirmąją korespondenciją. Pirmąjį eilėraštį parašė jau gyvendamas Amerikoje, kurį 1913 atspausdino Filadelfijoje ėjusi **Žvaigždė.** 1915 pakviestas į **Kataliko** redakciją, vėliau eina **Vyties** administratoriaus pareigas, o nuo 1916 kviečiamas **Vyties** redaktorium. Tame laikotarpyje rašė eilėraščius, scenos vaizdelius, operetėm tekstus. 1918 - 1926 LRKS **Garso** redaktorius. Nuo 1927 birželio dienraščio **Draugo** vyr. redaktorius.

1926 buvo pakviestas į Lietuvą ir išrinktas Seimo atstovu. Į JAV grįžo

1927. 1935 dalyvavo Kaune sušauktame Pasaulio Lietuvių Kongrese. Nuo 1940 Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininkas.

Sukaktuvininkas už nuopelnus yra apdovanotas Gedimino ordinu, o už veiklą katalikiškoje akcijoje popiežius Pijus XII suteikė ordiną Pro Ecclesia et Pontifice. Vedė 1918 susipratusią lietuvaitę Angelę Evaldaitę. Užaugino tris sūnus ir dukterį. Jau yra sulaukęs 10-ties anūkų.

Amerikos ir Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių studijų ir poilsio savaitė prasideda liepos 30 d. ir baigiasi rugpiūčio 6 d. Ji rengiama naujoj ir gražioj vietoj. Adresas: Karaitis Villa, Lake Shore Rd., Union Pier, Mich. Ši vieta yra apie 70 mylių už Čikagos, prie Michigan ežero kranto, gražioje vietoje ir prie patogių kelių. Geros patalpos, vietoje yra salė, organizuojamas vaikų darželis, bus geras maistas. Bičiuliai į studijų ir poilsio savaitę kviečiasi svečius.

Europos LFB studijų ir poilsio savaitė įvyksta rugpiūčio 6 - 13 dienomis. Ji rengiama kartu su ateitininkais Gautinge.

LAIŠKAI

Dėl dviejų mažmožių (DIDESNIO IR MAŽESNIO)

1) J. Brazaičio str. "Kultūros kelias Nepriklausomoje Lietuvoje", išspausdintame "Į Laisvę" 1960 nr. 22 (59), 12-me puslapyje skaitome: "Prof V. Biržiška, universiteto bibliotekos direktorius, nepasirūpino santykiais su universitetų bibliotekom ir nesikeitė su jom leidiniais." Vaclovai B-kai pasimirus, pasistengsiu aš tą jo reikalą paaiškinti. Brolis Vaclovas nevieną kart man skundėsi, jog Valstybės Kontrolė nustačiusi universitetui bene 50 egzempliorių kiekvieno jo leidžiamo mokslo veikalo nemokamai paskleisti (čia ir atitinkamų fakultetų profesūrai), ir jis gavęs antra tiek savo lėšomis universitetams ir šiaip mokslo įstaigoms siuntinėti. Jis sakėsi kalbėjęs dėl to ne tik su Valstybės Kontrole, bet ir su švietimo ministeriais — "įvairių srovių" — Jokantu, Čepinsku, Šakeniu, Tonkūnu, gal dar kuriuo, ir jie visi jį siuntę susiprasti su Kontrole pačiam... Mėginęs — sakė — su prezidentu A. Smetona kalbėtis, kuris jam pritaręs, bet reikalo nepajudinęs.

Tad manau, jog brolis Vaclovas bus čia pasiteisinęs.

2) Ig. Malėnas str. "Tautiškumo pergalė prieš kvislingą", išsp. "Į Laisvę" 1960 nr. 23 (60) teikėsi ir mane paliesti, sakydamas:

"prof. M. Biržiška, rodosi Mintyje rašė, kad Germantas atėjęs į Švietimo vadybą kaip katalikų atstovas. Tai aiškus prasilenkimas su tikrove".

"Mintyje" apie Pr. Germantą nerašiau, bet 1946 m. "Žiburiuose" ir 1947 m. "Tėviškės Garse". Štai kas mano rašyta I. Malėnui aukščiau parūpusiu reikalu. "Žiburių" 1946 V 11 nr. 19 (31) str. "Dr. Germantas": Vilniaus universiteto rektorius (M. B-ka), dabar gavęs su Pr. Germantu Kaune sueiti, tepatyrė iš jo, jog Laikinosios Vyriausybės Švietimo ministerio Juozo Ambrazevičiaus skirtuosius pareigūnus paliekąs, o taip pat nekeičiąs ir ministerių išleistų potvarkių ir parėdymų". O "Tėviškės Garso" 1947 IX 11 nr. 89 str. Dr. Germanto vaidmuo universitete" tais pat žodžiais mano pakartota.

Taigi niekur nerašiau, kad G. būtų atėjęs "kaip katalikų atstovas", tad ir neprasilenkiau su tikrove.

M. Biržiška

Mielas Redaktoriau,

Aš su žmona bene vieninteliai tropiškoje Brazilijoje uoliai sekame Tamstų įdomų žurnalą **Į Laisvę.** Jis kaskart tampa įdomesniu bei turiningesniu, nes eina su nūdien verdančiu gyvenimu kartu. Dar kas svarbu — gvildena problemas be įprastos senos rutinos.

Dr. E. Draugelis
Brazilija

Socialinė medicina ir sveikatos

Jos pradžia ir išryškėjimas * Nueitas kelias * Tikslai ir laimėjimai * Socialinės medicinos sudėtingumas * Kaip ji tvarkoma Vakarų Vokietijoj, kituose Europos kraštuose ir Sovietų Sąjungoje * Socialinė medicina nėra išmalda, bet visuomenės pareiga individui.

SVEIKATOS REIKALAI AMERIKOJE

ZIGMAS BRINKIS

Medicina JAV tiek teoretinėje, tiek praktinėje ir techninėje srityje stovi žymiai aukščiau, negu Europoje ar kuriame kitame kontinente. Deja, to paties negalima pasakyti apie medicinos pažangą socialinėje srityje. Čia amerikiečiai ne tik neprilygsta pažangiems Europos kraštams, bet kai kuriais atžvilgiais yra gerokai atsilikę.

Kraštas yra materialiai pajėgus, vaistų netrūksta, gausu modernių ligoninių ir laboratorijų su brangiais, komplikuotais tyrimų įrengimais. Ligoninių yra kelių rūšių: privačių ir prabangių turtingiems, pusiau privačių — mažiau pasiturintiems ir valstybinių bei miestų ligoninių, skirtų chroniškiems psichiškai nesveikiems arba visai neturtingiems ligoniams.

Pati sveikatos reikalų santvarka yra liberalinė. Gydytojas yra laisvos profesijos atstovas, ir jo praktika remiasi betarpiškai asmeniniu kontaktu su ligoniais. Jis pats pasirenka darbo kabinetą ir nusistato sau priėmimo valandas. Su ligoniu tiesiogiai susitaria dėl atlyginimo ir jį gauna betarpiškai. Laisvai savo nuožiūra išrašo vaistus, o ligonis laisvai renkasi gydytoją. Valdžios įstaigos labai mažai teturi kontrolės.

Gydytojai dažniausiai yra baigę privačius universitetus. Susiorganizavę į AMA — Amerikos Gydytojų Sąjungą — kuri yra gana pajėgi ir įtakinga organizacija, jie esama santvarka yra patenkinti ir visomis priemonėmis kovoja už jos tolimesnį išlaikymą.

Medicinos patarnavimai, ypač chirurginiai, y r a nepaprastai brangūs. Mažiau pasiturinčiam amerikiečiui sunkesnė liga ir didesnė operacija gali reikšti finansinę katastrofą, nes valstybinio sveikatos draudimo nėra. Ši problema tampa ypatingai aktuali vyresnio amžiaus žmonėms, kurie, sulaukę 65 metų amžiaus, išeina į pensiją ar šiaip turi pasitraukti iš darbo.

(Pabaiga 58 puslapy)

reikalai dviejuose kontinentuose

SOCIALINĖ MEDICINA EUROPOJE

KAZYS PEMKUS

INDIVIDO TEISĖS Į VISUOMENĘ

Tiek pagalbą duoti, tiek būti jos reikalingam ir jos prašyti yra socialiojo žmogaus teisės ribose. Jos ėmimas nėra vergystė ir jos davimas nėra išskirtinas didvyriškumas ar reklama.

Kultūros socialinėje istorijoje davimas - ėmimas nesivystė lygiagreičiai. Pamažu jis vystėsi amžių eigoj, dažnai išsigimdamas į įvairias liguistas santvarkas. Krikščioniškosios vakarų kultūros reikšmė dažnai buvo nesuprasta ar nenorėta jos suprasti įvairių socialinių santvarkų. Žmogus — artimas ir jo teisės buvo nedaugiau, kaip objektas duonai ir žaidimams.

Šitas pilkasis "duonos ir žaidimų" žmogus pakėlė galvą pirmiausia Vakarų Europoje. Neanalizuojant pirminių pradų, tai prasidėjo XIX šimtm. pradžioje, bet išryškėjo tik su XX šimtmečių. Socialinių santvarkų "izmai" buvo nebepajėgūs nuslopinti to žmogaus troškulio į savo teises. Net tokia komplikuota XX amžiaus vergija kaip komunizmas atkreipė dėmesį į tą teisę ir patiekė jų sušaržuotą viduje ir išorėje pavergtam žmogui (Teisė be laisvės — gudrus paradoksas, kokio kitos santvarkos nepajėgė sugalvoti ir įgyvendinti).

SOCIALINĖ MEDICINA

Mūsiška prasme pirmuosius žingsnius pradėjo devynioliktajame šimtmetyje Vakarų Europoje, betgi giliau šaknis įleido, įsipilietino ir įsitvirtino ten pat tik dabartiniame amžiuje. Technikos pažanga, pramonės iškilimas, smarkiai didėjantis gyventojų prieauglis ir jų kova už socialinę gerovę socialinę mediciną padarė neišvengiama būtinybe. Įvairiuose Europos kraštuos socialinė medicina skirtingai tvarkoma, nors pats principas ir bendras. Ji skverbiasi ir į kitus kontinentus. Jungtinėse Amerikos Valstybėse socialinės medicinos dar nėra.

Dr. Kazys Pemkus, medicinos studijas baigęs Vakarų Vokietijoj ir ten ilgiau gyvenęs, rašo apie socialinę medicina Vakarų Vokietijoj, kituose Europos kraštuose, net Sovietijoj. **Dr. Zigmas Brinkis,** Europos universitetų auklėtinis, žvelgia į sveikatos reikalų tvarkymą Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Primityvios, bundančios laisvei ir daugelis kultūringų tautų kol kas nieko arba permažai suteikė žmogui teisių į visuomenę. Nekal-

bant apie Vakarų Europos socialines reformas, jos pasijuto esančios net komunizmo prieškambary. Žmogaus — visuomenės santykiai pagal komunistinę doktriną dažnai nesuprantami, todėl stengiamasi net su isterija jį (komunizmą) pasivyti kaip idealą. Tuo tarpu tam paniekintajam žmogui ten teduodama tik trupiniai nuo visuomenę atstovaujančios partijos stalo. Duodama su ironija, ieškant daugiau darbo jėgos ir propagandos ir negalint atsilaikyti prieš Vakarų kultūroje pakilusio žmogaus aspiracijos. Kitur vėl ta "pavyzdžio" kaina skaudžiai perdedama: visuomenės nusilenkimas žmogui — kažkas panašu žengimui į komunizmą. Socialinės reformos — lyg tarsi Spalio revoliucija, nešanti ugnį, kraują ir vergystę.

Medicinos pagalba yra viena iš žmogaus santykiavimo priemonių su visuomene. Ji yra individo teisė, lygiai kaip teisė į maistą, drabužį, pastogę ir t. t. Šiuo straipsniu norima peržvelgti trumpai Europos socialinės medicinos nueitus kelius, jos tikslus ir laimėjimus.

PROBLEMOS SPRENDIMAS

Bet kurios socialinės evoliucijos pradžia yra miglota. Jeigu evoliucijos pradžią apibrėžtume kuria nors data, reikėtų atsiminti, kad prieš tai buvo tam paruošta dirva, kad daugelis faktorių atitiko to laiko reikalavimus ir kad tai buvo tik primytyvus žingsnis į tolimesnį vystymąsi. Bet kokia socialinė santvarka, įvesta revoliucijos keliu, su savim nešasi daug aukų ir dažnai nepateisina savęs.

Vakarų Europos socialinės medicinos kelias nebuvo spontaniškas, ir jos pasiekti laimėjimai nesustojo dar ir šiandien. Ji liko dinamiška, lanksti, racionali ir paremta patyrimais, palyginimais ir moksliniais daviniais.

Daugelis faktorių buvo už ir prieš socialinės medicinos atsiradimą. Jie buvo skirtingi įvairiuose Europos karštuose. Gal svarbiausi iš jų būtų: 1. Socialiniai - ekonominiai: 2. Kultūriniai - psichologiniai; 3. Demografiniai ir 4. Medicinos mokslo pažanga.

1. Urbanizacija prasidėjo su technikos pažanga. Ekonomija tapo supramoninta, visuomenė — sumiesčioninta. Trijų kartų patrijarchalinė šeima, perėjusi matriarchalinį epizodą, suskilo į atskiras autonomines šeimos ląsteles. Šeimos nariai nutolo tiek fiziškai, tiek morališkai. Darbininkas pasidarė mašinos aptarnautojas, tarsi jos dalis, o darbdavys nebėra jo šeima, bet nežinomas X. Ligos ar nelaimės atveju šitokioje socialinėje atmosferoje darbininkas pasidaro "pats savęs ponu". Jis yra "ponu" savo žmonos ir vaikų. Senatvė, invalidumas pasidaro tiesiog tragedija, nes neturima nuolatinio pajamų šaltinio, atitinkamo pragyvenimo minimumui. Santaupos ir įsigytas turtas teduoda tik reliatyvią garantiją. Paskutinių karų patyrimai, infliacijos, gamtos nelaimės, nepajėgumas apsaugoti savo turto ir kiti faktoriai yra už socialinės garantijos reikalingumą.

2. Kiekviena tauta tiek savo praeitimi, kultūra, tradicijomis, tiek psichologinėmis bei moralinėmis vertybėmis skiriasi viena nuo kitos. Vienos iš jų socialinę gyvenimo eigą labiau grindžia racionalumu, matematišku apskaičiavimu įstaigose ir laboratorijose, kitos ją labiau

paremia impulsyvumu su sentimentalumo atspalviu (meilės, pareigos, žmoniškumo ir kt.) Kadangi demokratijoje svarbiausia yra tarnauti individui, atsiduriama prieš problema, kurią Havighurst apibūdina šitaip: "Valstybė yra visada pavojuje, darydama individui perdaug arba permažai" (Burgess: "Aging in Western Societies", Chicago, 1960). Nuotolis tarp individo autonomijos ir laisvės iš vienos pusės ir suvalstybinimo bei priklausomybės iš kitos pusės demokratijoj yra siauras ir slidus. Intymūs gydytojų - paciento santykiai galimi tik tada, kai yra laisvi vienas prieš antrą. Pacientas negali būti suvaržytas pasirinkdamas gydytoją, gi "gydytojas turi įdėti visą savo protą, sielą ir širdį ir fizines jėgas... Gydytojo darbo šabloniškumas ir mechaniškumas yra pražūtis" (prof. dr. J. Meškauskas, **Tėvynės Sargas** nr. 1, 1947).

3. Demografiniai faktoriai yra skirtinigi tautoms, nors ir gyvenančioms šalia viena kitos. Gyventojų skaičius, jų tirštumas ploto vienete, gimimai, mirimai, vidutinis amžiaus ilgis, susirgimai, sužalojimai ir daugybę kitų koeficientų galima surasti tik ilgų studijų dėka ir reikalauja nuolatinio papildymo. Tiek visa socialinio gyvenimo eiga, tiek jos padalinys — socialinė medicina, yra tampriai surišti su visų tų davinių išvadomis.

4. Medicina yra menas ir mokslas. Diena iš dienos ji keičiasi, žengia pirmyn. Keičiasi ne vien tik diagnostikos ir gydymo priemonėmis, vaistais, profilaktika, gydomojo personalo paruošimu, bet ir individo reakcija ir priežastimi ligai, pasveikimu ir prisitaikymu naujoms sąlygoms Visuomenės susidomėjimas sveikatingumo problemomis ir piliečių naudojimasis medicinos patarnavimais yra įvairus. Su šiais pasikeitimais keičiasi ne tik išlaidos sveikatos išlaikymui, bet ir pačios visuomenės veidas. "Teisė į mirtį" nukeliama kas kart vis toliau. (Ilgiausia gyvenimo perspektyva yra Olandijoje apie 72 metai palyginus su 32 metais Indijoje. Seniausia tauta, t. y. daugiausia turinti žmonių virš 65 metų, yra Prancūzija apie 12% ,palyginus su 5% Lenkijoje).

Visų šitų faktorių šviesoje yra aišku, kad socialinės medicinos problema yra sudėtinga, lanksti, dinamiška ir nesutalpinama į bendras taisykles. Jos politika kasdien susiduria su naujais reikalavimais, kurie daugiau ar mažiau turi ryšio su medicinos mokslu ir jos pritaikymu. Objektyviems planams ir projektams sudaryti reikalingas išsamus tų visų problemų išsprendimas.

PRINCIPAI

Kaip minėta, Europoje galima rasti įvairiausių socialinės medicinos formų. Jos surištos su didesniais ar mažesniais pacientų - gydytojų charakterių pakitimais. Iš vienos pusės apdrausti pasijunta tam tikrame laipsnyje suvaržyti apdraudos taisyklėmis, iš kitos pusės jie pasijunta saugesni ir jautresni ligos atžvilgiu. Pasinaudojimas mediciniškų patarnavimų proporcingai pakyla. Gydytojai iš vienos pusės jaučiasi daugiau ar mažiau suvaržyti apdraudos kasų taisyklių, iš kitos pusės ne tik pacientų skaičius pakyla, bet ir jų aptarnavimo priemonės nėra apri-

bojamos individualiais ekonominiais stabdžiais. Viso to išvadoje mediciniško patarnavimo išlaidos pakyla.

Socialinės institucijos, besirūpinančios didesniu ar mažesniu socialinės medicinos ekonominio balanso išlaikymu, panaudoja atitinkamas priemones. Štai keletas jų:

1. Apdraudžiamųjų atrinkimas. Vyresnis amžius, ekonominis nepajėgumas, chroniškas liguistumas apdraudos kompanijoms yra nuostolingas.

2. Apdraudos mokesčių skirtingumas pagal individo specifinę galimybę į ligą. Labiau potencialūs ligai ir pasinaudojimui medicinišku patarnavimų moka didesnius apdraudos mokesčius.

3. Apdraudos nutraukimas. Po pasikartojusių susirgimų, apdraudos mokesčiui jų nepadengiant, apdraudos sutartis gali būti nutraukiama.

4. Laukimo periodas. Apdraudimas įsigalioja po tam tikro laukimo periodo. Tuo apsisaugojama nuo padengimo išlaidų dėl susirgimo, esančio apsidraudimo metu.

5. Prisitaikymas. Įmokėjimai — išmokėjimai laikas nuo laiko keičiasi pagal kainų, pragyvenimo, uždarbio ir k. davinius. Pritaikymas gali būti vienkartinis arba automatiškas, paremtas įstatymais.

6. Ligoninėje buvimo laiko priežiūra. Be tikros priežasties ligonio laikymas ligoninėje gali būti kontroliuojamas arba pačios draudimo kasos, sudaryto komiteto ar pačios ligoninės vadovybės.

7. Specifiškas apdraudimas. Apdraudžiamas tik tam tikras aprėžtas mediciniškas patarnavimas, pav.: ligoninė, susižeidimas, gydytojo patarnavimas, diagnostika ir k. Apdraudimas gali padengti mediciniško patarnavimo išlaidas a) gydytojo kabinete, b) pacientų namuose, įstaigoje ar įmonėje, c) ligoninėje, chroniškų ligų institucijoje, poliklinikoje, d) senelių ar invalidų namuose.

8. Dalinis apdraudimas. Draudimo kasa apmoka tik tam tikrą procentą mediciniško patarnavimo išlaidų. Kitą dalį padengia pacientas, darbdavys arba kuris karitatyvinis ar valstybinis fondas.

9. Privalomas apdraudimas. Privalomo apdraudimo kriterium gali būti, pav., pilietybė, amžius, uždarbis arba gali būti visuotinis visų gyventojų, esančių tame krašte.

10. Privatus apsidraudimas. Įmokėjimai priklauso pagal apsidraudimo rūšį, potencialumą ligai, apdraudžiamosios kompanijos charakterį.

11. Kolektyvinis apdraudimas. Apdraudžiama, pav.: šeimos nariai ,mokyklos ar darbovietės personalas.

12. Išlaidų apmokėjimas už mediciniškę patarnavimą gali buti: a) tiesioginiai pacientui, kuris pristato sąskaitą už patarnavimą (gydytojui moka pacientas), b) tiesioginiai gydytojui ar ligoninei, pagal patiektą sąskaitą, kuri draudimo kasos gali būti normuota ar ne už specifinį patarnavimą, c) tiesioginiai gydytojui ar ligoninei už patarnautų pacientų skaičių, d) alga, pagal gydytojo - tarnautojo kvalifikacijas, einamas pareigas bei pagaliau politinius nusiteikimus.

13. Draudimo įstaigos pajamos gali būti: a) privačiai apsidraudusių įmokėjimai pagal kasos nu-

statytą tarifą, b) darbdavio įmokėjimai, c) įmokėjimai proporcingai ar ne pajamoms, (dažniausiai atskaitymų forma) tiesiog draudos įstaigai valdžios organams tarpininkaujant, d) valdžios skirtos sumos iš surinktų mokesčių, e) įmokėjimai iš pensijų ar įvairių karitatyvinių fondų, f) lokaliniai žmonių grupės fondų įmokėjimai.

14. Gydytojų pasirinkimas gali būti: a) laisvas; b) pusiau laisvas; dalinai suvaržytas geografiniais, laiko, darbo ir kitais motyvais: c) suvaržytas;tiek pacientas tiek gydytojas yra griežtoj draudimo kasos (pav. valstybės) kontrolėje.

Šie ir daugelis kitų socialinės medicinos principų puikiai pritaikomi vieno ar kito krašto sąlygoms, yra nepriimtini kaip žalingi kito krašto aplinkybėse. Šių principų kombinacijos ir sudaro to ar ano krašto socialinės medicinos charakterį.

KLASIFIKACIJA

Aukščiau minėtų faktorių šviesoje Europos socialinės medicinos klasifikavimas į grupes yra beveik neįmanomas. Jei tai mėginama, daroma tik paviršutiniškai, teoretiškai ir prasilenkiant su daugybe pašalinių atspalvių. Gal kiek geriau galima suskirstyti problemą grupėmis, jei paimama kuri nors siaura sritis. Pav.: Gerig ir Forman, išstudijavę įvairių kraštų senatvės pensijų sistemas sąryšyje su ligos draudimu, atrado šešias pagrindines galimybes:

1. Senatvės pensijos pilnai padengia ir ligos išlaidas (Belgija, Prancūzija, Vokietija ir kt.).

2. Senatvės pensijos nepilnai padengia ir ligos išlaidas; tam tikrą procentą moka tie, kurie ta teise nori pasinaudoti (Austrija, Luksemburgas ir k.).

3. Valstybinė senatvės pensija nepadengia ligos išlaidų (Danija, Olandija, Šveicarija).

4. Mediciniška pagalba nemokamai visiems gyventojams, įskaitant pensininkus (Norvegija, Švedija, Anglija, Sovietų Rusija ir k.).

5. Valstybinės senatvės pensijos padengia tik nepasiturinčiųjų ligos išlaidas (Airija ir k.).

6. Pensijos priklauso nuo privataus apsidraudimo ir jos nepadengia ligos išlaidų (Portugalija, Turkija, Suomija ir k.).

Panašias klasifikacijas galima būtų padaryti ir kitoms svarbesnėms sritims, pav. motinystės, invalidumo ir t. t.

Vakarų Europos socialinės medicinos skalėje einama nuo primityviausių pradinių žingsnių iki sistemingos valstybinės organizacijos. Tame tarpe matome karitatyvines organizacijas, šelpiančias atskirus piliečius, profsąjungų, unijų ir visokius kitokius vienetus, aprūpinančius savo narius. Čia matome privačias draudimo įstaigas, kurios skiriasi viena nuo kitos savo tikslais ir apimtimi.

Jeigu paimtume ir kraštutiniausias socialinės medicinos sistemas, pamatytume, kad jos nėra radikaliai grynos. Jos turi įvairius atspalvius tik skirtingoj proporcijoj.

Nagrinėjant socialinės medicinos politiką, jos problemas, principus, negalima teigti, kad viena sistema yra bloga, o kita gera. Negalima apie socialinę mediciną kalbėti kaip apie "laisvės pavergėją" ar "žmoniškumo, meilės, krikščioniškosios kultūros įgyven-

dytoją". Ji savyje yra sudėtingosios, įvairiaspalvės visuomenės išdava. Ji nėra vien garantija individui, ji yra ir pačios visuomenės bei tautos apsaugos ginklas. Ta garantija, apsauga ir jų pasireiškimų formos priklauso nuo atitinkamų faktorių, to ar ano krašto galimybių ir nusiteikimų.

Neįmanoma trumpoje apžvalgoje išstudijuoti atskirų kraštų socialinės medicinos sistemas. Iliustracijai paimsiu tik du kraštus, kurie daugiau ar mažiau reprezentuoja Europą ir kurių socialinės medicinos filosofija gali turėti įtakos ir mūsų atgimusiam kraštui. Tie kraštai yra Vakarų Vokietija ir Sovietų Rusija.

SOCIALINĖ MEDICINA VAKARŲ VOKIETIJOJE

Berlyno gydytojas S. Neuman (**Die offentliche Gesundheitspflege und das Eigentum**) 1847 metais rašė: "Medicinos mokslas savo pagrinde ir esmėje yra sociologija ir kol ši reikšmė jai nebus pripažinta, jos vaisiais nebus pasinaudojama, o tik jos kiautu ir blizgesiu". R. Virchow (**Die Medizinische Reform**) 1848 metais rašė: "Gydytojai yra natūralūs neturtingųjų advokatai ir socialiniai klausimai daugiausia yra jų teisės ribose".

Šitie žodžiai nuskambėjo tyruose dar keletą dešimtmečių. Pirma Europos ligonių draudimo metrika, paremta įstatymais ir valdžios garantijomis, buvo išduota kanclerio Bismarko 1885 metais (papildytas senatvės bei invalidų draudimu 1891 metais). Kiti kraštai sistemingą darbą pradėjo vėliau. Per 75 metus padaryta daug pakeitimų, apipavidalinimų, papildymų.

Vokietijos socialinei medicinai toną duoda taip vadinama "Allgemeine Krankenkasse". Jos filosofiją suprastinę, galėtume ją charakterizuoti šiais pagrindiniais punktais:

1. Sveikatos sužalojimo pasėkų nešėju turi būti tiek darbininkas, tiek darbdavys, tiek visuomenė. Šito socialinio bendradarbiavimo išvadoje ir yra valstybės priežiūroje ir jos įstatymais paremtos ligonių kasos.

2. Privalantieji būti apdraustais: a) darbininkai, tarnautojai, mokiniai, amatininkai, kurių mėnesinė alga nėra didesnė kaip 660 DM. (Šiuo metu planas pakelti iki 750 DM.); b) bedarbiai; c) gauną invalidumo ar tarnautojų pensijas.

3. Savanoriškai apsidraudę: a) kurių pajamos neperžengia 660 DM. mėnesiui, bet dėl kurių nors priežasčių nepriklauso priverstinei apsidraudimo kategorijai; b) iš privalomo apsidraudimo kategorijos pereidami į neprivalomąją, gali pasilikti savanoriškai pirmoje.

4. Ligonių kasų ekonominė politika yra savarankiška. Ji priklauso nuo apsidraudusiųjų ir darbdavių įmokėjimų. Apsidraudusieji moka 6,8% nuo pagrindinio uždarbio. Darbdavio įnašai gali būti pakeliami, jei darbovietė yra randama kaip ypatingai pavojinga sveikatai.

5. Ligonių kasos funkcijos apdraustajam:

"Gydymas privalo būti pakankamas ir tikslus. Gydytojas gali panaudoti visas gydymo priemones, bet taip pat turi atsižvelgti į ekonomiją... Moderniausias gydymo priemones galima naudoti li-

gonių kasų pacientų gydymui, jei jos yra vertingos" (**Satzung und Krankenordnung**), Stuttgart 1951 m. Laisvas mediciniškas ir dantų gydymas pristačius ligonių kasos lapelį kasų pripažintam medicinos ir dantų gydytojui ar dantistui (Savarankiškai apsidraudusiųjų gydymo išlaidos padengiamos po šešių savaičių laukimo periodo).

Pilnas aprūpinimas vaistais ir 50 DM. neperšokančiomis kitomis gydymo priemonėmis ((pav. akiniais, dantų ar ortopediniais protezais). Jei tos priemonės kainuoja daugiau negu 50 DM., kasoms patvirtinus, jos gali būti padengiamos iki 80%.

Gydymas ligoninėje ilgiausiai 26 savaites metų laikotarpyje; sekančiais metais, jei gulėjimas ligoninėje pratęsiamas dėl tos pačios ligos, ligonių kasa, moka dar už 13 savaičių. Padengiamos tik trečios klasės ligoninės išlaidos.

Ligonių kasa moka nedarbingumo pašalpą savo nariams, pradedant ketvirta diena nuo susirgimo (kurie nėra ligoninėje ir negauna nuolatinės algos). bet neilgiau kaip 26 savaites. Ta pašalpa yra 50% pagrindinės algos tame laikotarpyje. Jeigu ligonis yra gydomas ligoninėje, jo šeimos nariams mokama parama proporcingai šeimos narių skaičiui)pav. du nariai — 40% pagrindinės algos).

Kasa moka pašalpą gimdyvėms motinoms 50% nuo pagrindinės algos 4 savaites prieš ir 6 savaites po gimdymo. Kasa padengia gimdyvės mediciniškos pagalbos, ligoninės ir vaistų išlaidas.

Ligonių kasa gulintiems ligoninėje savo nariams skiria smulkioms dienos išlaidoms tam tikrą paramą.

Apdraudusiojo mirties atveju ligonių kasa išmoka tam tikrą sumą artimiesiems giminėms.

6. Ligonių kasos pagalba šeimos nariams. Mediciniškas patarnavimas teikiamas vyrui arba žmonai ir vaikams iki 18 metų amžiaus (savanoriškai apsidraudę turi laukti 6 savaites). Gydytojo patarnavimas yra laisvas, vaistai ir kitos gydymo priemonės padengiamos iki 2/3 kainos. Ligoninės gydymas apmokamas iki 13 savaičių. Gimdymo išlaidos padengiamos pilnai, bet parama 4 savaites prieš ir 6 savaites po gimdymo susideda tik iš 50 Pfg. dienai.

7. Gydytojo pasirinkimas yra laisvas. Pacientas, įteikęs ligonių kasos lapelį gydytojui, jo priežiūroje turi pasilikti iki atitinkamo metų ketvirčio galo. Priešlaikinis gydytojo pakeitimas galimas tik ligonių kasai sutikus. Su nauju ketvirčiu ir nauju ligonių kasos lapeliu pacientas gali kreiptis pas kitą ligonių kasos teises turintį gydytoją. Gydytojas savo pacientą gali be suvaržymų pervesti vieno ar kito specialisto priežiūrai ir gydymui.

Nedarbingas ligonis gali būti patikrintas ligonių kasos patikėto gydytojo arba jis gali būti prižiūrimas, kad gydytojo nurodymai ir potvarkiai būtų pildomi.

8. Ligonių kasų gydytojo atlyginimas gali priklausyti arba nuo pacientų skaičiaus, arba nuo atliktų specifinių patarnavimų. Tie gydytojo "specifiški" patarnavimai tarifuose turi plačią bazę, priklauso nuo laiko ((dieną, naktį, sekmadienį), vietos (kabinete, namuose, ligoninėje), kvalifikacijų (bendros praktikos gydytojas, specialistas) ir kitų faktorių. Pav. krūtinės

ar vidurių operacijos svyruoja nuo 50 iki 500 DM.; gimdymo pravedimas panaudojant reples 20 - 200 DM., gydytojo patarnavimas darbo metu 1-20., nakties metu 2-40 DM. ir t. t. ("Die Preugo", Koeln, 1952).

Naujausieji Vakarų Vokietijos planai socialinės medicinos atžvilgiu yra, kaip jau minėta, 1) pakelti mėnesinę pajamų ribą nuo 660 iki 750 DM. privalomam apdraudimui ir 2) apsaugoti pacientus nuo bereikalingos ir tariamos ligos gydymo, įpareigojant pacientus tiesioginiai prisidėti padengiant 10-20% gydymo išlaidų (gydytojai yra priešingi šiai reformai).

MEDICINOS SANTVARKA SOVIETŲ RUSIJOJE

"Kas nedirba — tas nevalgo... Kiekvienas pagal išgales, kiekvienam pagal jo darbą... Teisė į senatvės, ligos ar nedarbingumo paramą..." (Sov. Rusijos Konstitucija, 1936).

Ypatingą medicinos santvarką Sov. Rusijoje pagimdė dvi pagrindinės priežastys: 1) Revoliucija su savo pasekmėmis (ekonominis sužlugimas, badas, epidemijos, blogas mediciniškos pagalbos paveldėjimas, gydytojų netekimas revoliucijos metu ir didelis jų pasipriešinimas naujajai santvarkai). Tas laikotarpis charakterizuojamas Lenino žodžiais, pasakytais 1919 metais: "Arba socializmas nugalės utėles, arba utėlės nugalės socializmą" (Semashko' **Health Protection in U. S. S. R.** London, 1934). 2) Markso filosofijos įgyvendinimas praktikoje. Proletariatas neturi laisvės būti laisvu, bet yra valdomas naujosios klasės — komunistų partijos. Ši klasė į savo rankas, to proletariato vardu paėmė ne tik visas socialines gyvenimo apraiškas, bet ir patį individą.

Kai vakarų kultūroje daromi šuoliai už sugrįžimą į individą, kuris sudaro esminę sukurtosios visuomenės branduolį, Sov. Rusijoje nuo individo nusigręžiama, ir jis įmaišomas į bespalvę ir beformę masę. Tos masės funkcijos priklauso nuo indo, kuriame ji plūduriuoja; jos rūgimas pakeliamas priežiūra, soclenktynėmis, savikritika, stachanovietiškomis mielėmis, filtravimu ir atranka. Jai galvoti nereikia, ji atlieka tik savo uždavinį — darbą. Darbas yra šventas, ir jo našumui pakelti surandamos priemonės, kurių viena iš tokių yra mediciniškas aprūpinimas.

Tokiose sąlygose kalbėti apie socialinę mediciną Sov. Rusijoje būtų netikslu. Ji yra perdaug specifiška to krašto politinės filosofijos išdava.

Socialinio draudimo judėjimo pirmieji projektai pradėti su 1905 m. revoliucija. Dūma (1912 m.) patvirtina sąmatą apdraudimui tam tikros dalies darbininkijos nuo ligos ir susižeidimų darbo metu.

1917 m. (tuoj po revoliucijos) buvo paskelbtas dekretas, kuriuo darbdavys įpareigojamas padengti visas darbininko išlaidas, susijusias su jo liga, susižeidimu, invalidumu, senatve, nėštumu, našlyste, našlaityste ir nedarbu.

1918 m. buvo sudarytas sveikatos komisariatas (dabar ministerija) su daugeliu departmentų, rajonų, skyrių, sudarančių administratyvinę piramidę. Ta piramidė

yra tiesioginėje ar netiesioginėje partijos priežiūroje. Nuo to laiko medicinos aptarnavimas yra visiškai režimo išlaikomas, kontroliuojamas ir administruojamas. Jį galėtume charakterizuoti šitaip:

1) Apimtis. 1936 ir 1956 metų Konstitucijos garantuoja piliečių teisę į senatvės pensiją, laisvą medicinišką aptarnavimą ir nedarbingumo paramą (pav., susižeidus darbo metu, gimdyvėms). Praktiškai ši garantija apima tik pramonės ir įstaigų darbininkus, specialistus, studentus bei atliekančius svarbias funkcijas visuomenėje. Jokios garantijos nenumatoma bedarbiams. Kolchozų darbininkai į šią sistemą neįeina. Šie paskutinieji turi teisę tik į vietinę apdraudos sistemą, kuri nėra pastovi, bet priklauso nuo kolchozo sudarytų santaupų ("nematomų fondų"). Į šią sistemą neįeina ir "išrinktoji klasė". Jiems valdžios skiriamos pensijos ir paramos yra individualinės ir slaptos.

2) Pareigos individui. Pacientas gydytojo pasirinkti negali. Kiekvienas pilietis registruojasi sveikatos centre (ambulatorijoje, poliklinikoje ir t. t.) pagal geografinę padėtį arba pagal darbovietę.

Gydytojo ir ligoninės patarnavimas yra nemokamas, bet vaistus perkasi pats pacientas. Vaistų trūkumas vis dar yra didelis. Į geresnes ligonines, poilsio namus paprastam darbininkui patekti beveik neįmanoma.

Norėdamas gauti nedarbingumo paramą (dėl susižeidimų, ligos, nėštumo), darbininkas turi pristatyti gydytojo pažymėjimą. Parama priklauso nuo algos ir nuo išdirbto laiko. Motinystės parama mokama 8 savaites prieš ir 8 savaites po gimdymo.

Nuo 1955 metų galioja gimimų kontrolės įstatymas. Be mediciniškų, plačiai pritaikomas ekonominės ir kitokios priežastys dirbtinam abortui.

Ypatingas dėmesys kreipiamas į vaikus. Priimta, kad vaikai iki 3 metų būtų laikomi specialiuose vaikų namuose, o vėliau iki 7 metų — darželiuose (švietimo ir sveikatos ministerijų priežiūroje). Šių vaikų namų funkcijos yra: motina gali dirbti, vaikai yra prižiūrimi, saugojami ir auklėjami pionierių ir komjaunuolių dvasioje.

3) Gydytojai yra visiškoje valstybės tarnyboje. Jaunas gydytojas tuoj po studijų siunčiamas 3 - 5 metams į tolimas atsilikusias sritis. Gydytojų algos, palyginant su inžinieriais ar net su fabriko darbininkais, yra labai mažos. Mokslininkai, rašytojai, artistai, universiteto profesoriai apmokami labai gerai ir jiems suteikiamos prabangiškos gyvenimo sąlygos. Dėl blogos algos Sovietų Rusijoje apie 80% gydytojų yra moterys. Gydytojai dirba tik nustatytas darbo valandas. Gydytojai saistomi penkmečio plano, kuris biurokratijos keliu ateina iš administracinės piramidės viršūnės. Gydytojai suvaržomi ne tik biurokratinių stabdžių, bet ir dialektinio materializmo doktrinų.

Gydytojai, felčeriai, seserys, slaugės, laborantės, vaistininkai ir kitas personalas sudaro medicinos darbuotojų profsąjungas darbo našumui pakelti.

4) Atsiekti laimėjimai. Nežiūrint Sov. Sąjungoj piliečių (paciento ir gydytojo) nuasmeninimo ir pagrindinių laisvių atėmimo,

krašto sveikatingumas pakeltas. Dar šio šimtmečio pradžioje vidutinis žmogaus amžiaus ilgis buvo 32 metu, kai tuo tarpu 1958 metais (remiantis oficialia statistika) pakilo iki 66 metų. Mirtingumo skaičius žymiai sumažėjo. Nuo revoliucijos pradžios gydytojų skaičius padaugėjo apie 17 kartų, o ligoninių lovų skaičius apie 7 kartus.

Kaip kitose srityse, taip ir medicinos reikalų tvarkymo sistemoje, komunistų partija išnaudoja masės psichologinį momentą: valstybė teikia gyventojams nemokamą gydymą. Išleidžiamos didžiulės sumos pinigų kiekvienam matomos statistikose. Nutylimos statistikos, kurios parodytų, kiek tie žmonės darbu ir mokesčiais suneša į valstybės iždą.

PABAIGA

"XX amžiaus žmogus" Europoje, Amerikoje, Australijoje, Azijoje ir Afrikoje išplaukė į plačiuosius visuomenės vandenis. Jis iš jos reikalauja ne vien duonos ir žaidimų, bet ir teisių, pagrįstų laisve. Viena iš tokių kalbamų teisių yra socialinė gerovė ir jos garantijos. Garantijos, kad jis nebus jos paniekintas ir atstumtas. Gimimas, brendimas, sveikata, liga, senatvė, invalidumas yra socialinės problemos, kurios reikalingos garantijų, nepažeidžiant žmogaus asmenybės esmės, su jos prigimtimi, individualumu, laisve. Socialinė medicina nėra išmalda ar laisvės suvaržymas, bet visuomenės pareiga individui. Sveikoj visuomenėj — sveikas žmogus.

Panaudota Literatūra:

(Neskaitant tekste nurodytų šaltinių)

1) Burges, E. W.: "Aging in Western Societies", (Chicago, Ill., 1960).

2) Eckstein, H.: "The English Health Service", (Cambridge, Mass., 1958).

3) Field, M. G.: "Doctor and Patient in Soviet Rusia", (Cambrige, Mass., 1958).

4) Gerig, D. S. & Farman, C. H.: "Medical Benefits for Pensioners under Foreing Social Security Programs", ("Social security Bulletin", Nr. 1, 1960).

5) Grotjahn, A.: "Soziale Pathologie", (Berlin, 1923).

6) Sigerist, H. S.: "Socialized Medicine in the Soviet Union", (New York, N. Y., 1937).

7) Spiegelman, M.: "Ensuring Medical Care for the Aged", (Homewood, Ill., 1960).

8) Thielding, F.: "Der Mensch und die soziale Krankenversicherung", (Stuttgart, 1959).

9) "Aerztliche Mitteilungen", 1959 - 61.

SVEIKATOS REIKALAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

(Atkelta iš 48 psl.)

Modernioji medicina taip sumažino gyventojų mirtingumą, kad maždaug kas treji metai Amerikoje priauga vienas milijonas žmonių, turinčių 65 ar daugiau metų amžiaus. Šita grupė yra sparčiausiai auganti gyventojų dalis.

Šiuo metu ji turi apie 16 mil. narių (1970 tikimasi 20 mil.). Maždaug vienas trečdalis šitų žmonių yra peržengę 75-tąjį gimtadienį, o kas septintas jų — yra pasiekęs net 80-tuosius metus. Senelių prieglaudose gyventojų amžiaus vidurkis yra taip pat maždaug 80 metų. Du trečdaliu jų sudaro moterys.

SVEIKATOS REIKALAI KAIP SOCIALINĖ IR POLITINĖ PROBLEMA

Gyventojų mirtingumo sumažėjimas * Senesniųjų grupės didėjimas * Jų ekonominė padėtis ir dažni negalavimai * Privatus draudimas seniesiems

Iš šitų 65 ar daugiau metus amžiaus sulaukusių, 60% turi mažiau pajamų, negu 1000 dol. per metus: 20% turi tarp 1000 ir 2000 dol. pajamų per metus, dar mažesnis procentas turi virš 2000 dol. ir tik kokie 4% turi virš 5000 dol. pajamų per metus.

Pagal Senato pakomitečio vestus apklausinėjimus tik maždaug 37% šitos grupės žmonių teturi iki 200 dol. atliekamų santaupų nelaimingo atsitikimo ar ligos atveju. Gi galimybė šito amžiaus žmonėms yra labai didelė, o taip pat ir nelaimingi atsitikimai būna dažnesni. Ypač charakteringi šitame amžiuje yra chroniški susirgimai, kurie pas senesniuosius pasitaiko 2—3 kartus dažniau, negu likusioje gyventojų dalyje. Matuojant susirgimų ilgį pagal ligoninėje išbūtų dienų skaičių, liga pas juos užsitęsia mažiausiai 2 kartus ilgiau, negu vidutiniškai.

Dėl šitų priežasčių senesnieji, lyginant juos pavieniui, turi žymiai daugiau (maždaug 90%) mediciniškų išlaidų, negu proporcigai likusioji gyventojų dalis. Už ligonines jiems tenka mokėti 120% daugiau, negu kiti gyventojai moka, o kas liečia vaistų išlaidas — disproporcija yra dar didesnė. Turint galvoje, kad po antrojo Pasaulinio karo, apskritai, mediciniškos išlaidos padvigubėjo, o ligoninės išlaidos kyla kas metai beveik 5% — padėtis šitiems žmonėms darosi vis sunkesnė. Yra aišku, kad ligos ar nelaimingo atsitikimo atveju senesnieji patys vieni nepajėgūs išspręsti šitų ekonominių problemų, susijusių su jų mediciniškuaprūpinimu.

Tas pats senato pakomitečio pranešimas toliau rodo, kad šitie žmonės, jeigu ir norėtų užsidirbti iš šalies, jie tam neturi progos. Gamybos technika yra taip pažengusi, kad šiandien tik trečdalis tų virš 65 metų amžiaus tedirba, kai tuo tarpu prieš 50 metų jų dirbo daugiau, negu du trečdaliai.

Tiesa, privačios draudimo įstaigos JAV auga nepaprastai greitai. Maždaug 123 milijonai gyventojų šiuo metu turi vienokį ar kitokį savanorišką sveikatos draudimą, kuris bent padengia medicinos išlaidas. Tačiau sveikatos draudimas tiems, kurie yra sulaukę 65 ar daugiau metų amžiaus, savo esmėje yra netinkamas. Senesnieji nepajėgia mokėti tokio dydžio

draudimo mokesčių, kokius moka vidutiniškai gyventojai, o draudimo įstaigos negali apmokėti jų mediciniškų sąskaitų, jei tegauna tik tiek draudimo mokesčių, kiek senesnieji pajėgia mokėti. Todėl nenuostabu, kad tik 39% gyventojų virš 65 metų teturi sveikatos draudimą. Likusioji dalis yra palikta be draudimo, ir ji sudaro nemažą socialinę problemą. Kartu ši grupė yra ir viena iš svarbesniųjų politinių problemų, ypač prezidentinių rinkimų metų. Tuomet abi partijos žada federalinę paramą sveikatos reikalams, bet nesutaria, kokia forma ta parama turėtų būti teikiama.

SIŪLYMAI SVEIKATOS REIKALAMS TVARKYTI

Demokratų noras praplėsti socialinį draudimą * Organizuotas gydytojų, ligoninių ir privačių sveikatos draudimo įstaigų nepritarimas * Nauji planai ir projektai * Dabartinės administracijos norai ir sunkumai

---

Demokratai siūlo praplėsti esamą socialinio draudimo sistemą ir per ją teikti mediciniškę aprūpinimą seniesiems. Jau 1943 metais Gallupo instituto duomenimis 59% viešosios opinijos pasisakė už socialinio draudimo praplėtimą — padengti medicinos patarnavimo išlaidas. Deja, atitinkamo įstatymo tuo reikalu ir šiandien Kongresui nepavyko pravesti, nes tam atkakliai priešinasi Amerikos Gydytojų Są-ga, Amerikos Ligoninių Są-ga, Amerikos Dantų Gydytojų Są-ga ir visos privačios draudimo įstaigos. Projektą palaiko tik darbininkija. Darbininkų sąjungos aiškiai pasisako už tokio plano įgyvendinimą ir todėl visapusiškai jį remia.

Respublikonai visuomet buvo ir yra priešingi betkokiam įstatymo projektui, kuris, panaudodamas socialinio draudimo sistemą, per jį teiktų mediciniškę aprūpinimą. Tam jie galbūt turi keletą argumentų, bet svarbiausias iš jų, atrodo, yra tai, kad panaudojant socialinį draudimą — programa taptų privaloma kiekvienam, kaip yra privalomi socialinio draudimo mokesčiai. Jų manymu tai jau būtų naudojama prievarta ir pažeidžimos žmogaus laisvės. Be to, tai jau būtų "tikras žingsnis į socialinę mediciną."

Buvęs sveikatos sekretorius Flemming bandė šį klausimą spręsti. Virš metų jis studijavo galimybes, kaip finansuoti mediciniškus patarnavimus seniesiems. Pagaliau sudarė planą, kuris savanorišku pagrindu apdraustų senesniuosius taip, kad susirgęs asmuo pirmuosius 250 dol. mediciniškos sąskaitos mokėtų pats be pagalbos (panašiai kaip automobilio draudime), o po to mokėtų tik 20%. Kitais žodžiais tariant, Flemmingo planas apsiriboja sumokėti senesniesiems 80% mediciniškų išlaidų, bet tik po to, kai jie sunaudoja savo privačias santaupas. Planas būtų atskirtas nuo socialinio draudimo ir būtų vykdomas arba tiesioginiai pačių etatų arba per privačias draudimo įstaigas. Maždaug apie 600 mil. dolerių federalinė pagalba kas metai būtų reikalinga sąskaitų pa-

dengimui. Tie senesnieji, kurie nenorėtų priklausyti anksčiau minėtam planui, gautų dalinę federalinę pagalbą privačiai pasirinktam mediciniškam draudimui mokėti. Kongrese planas nepraėjo.

Paskutiniaisiais metais, ypač nuo 1957 metų demokratai pradėjo vis daugiau kovoti dėl federalinės valdžios įtraukimo dalyvauti sveikatos draudime. Daug dėmesio buvo skiriama taip vadinamam Forand projektui, pagal kurį federalinė valdžia mokėtų 60 dienų ligoninės išlaidas, reikalingų operacijų išlaidas ir iki 120 dienų pripažintų prieglaudų išlaidas. Šitokiu planu pasinaudotų virš 10 mil. gyventojų, priklausančių socialiniam draudimui, ir sulaukusių 65 ar daugiau metų amžiaus. Išlaidų susidarytų apie 994 mil. per metus. Šią sumą buvo galvojama suteikti pakeliant socialinio draudimo mokestį ¼ % darbdaviams ir darbininkams. Deja, ir Forand projektas Senate nebuvo priimtas.

Toliau demokratų senatoriai Humphrey ir Kennedy pasiūlė kitą, panašų į Forand projektą, tik su ta išimtimi, kad jų planas išskyrė chirurgines išlaidas. Kennedy projektas siūlė apmokėti 90 dienų ligoninines išlaidas, sutiko apmokėti ligonio priežiūrą jo privačiame bute, o taip pat ambulatorinių pacientų diagnostines išlaidas, įskaitant rentgeno nuotraukas ir laboratorijos analizes. Abu šie projektai, lygiai kaip Forand planas, panaudotų socialinį draudimą kaip administracinį mechanizmą ir pajamų šaltinį. Savo originale forma ir šis planas nepraėjo. Su kai kuriais pakeitimais naujas planas dabar vadinasi Anderson — King projektu ir bus svarstomas dar kartą šią vasarą Senate.

Kaip pasipriešinimą demokratų siūlomiems projektams, respublikonai pasiūlė taip vadinamą Javits planą, kuris yra sudarytas savanoriškais pagrindais ir kuris kainuotų per metus maždaug 48 mil. federalinei valdžiai ir 640 mil. valstijoms. Javits planas neįjungia socialinio draudimo. Vietoj jo jis siūlo federalinę ir valstijų pašalpos programą su lėšomis, gaunamomis iš bendrai surinktų mokesčių. Valstijos administruotų programą ir didele dalimi nustatytų sveikatos aprūpinimo panaudojimą. Programos detalės yra paliekamos išdirbti atskirų valstijų nuožiūrai. Javits planas nebuvo priimtas. Respublikonai nori, kad vietoj jo dabar būtų priimtas Kerr — Mills planas, kuris yra lyg savotiška Javits plano modifikacija.

Dabartinė Kennedy administracija atrodo tikrai suinteresuota dar šiais metais pravesti įstatymą dėl federalinės paramos sveikatos reikalams. Demokratų ir respublikonų siūlomieji projektai bus diskutuojami Senate dar šią vasarą. Jie daugiausia lies mediciniškę aprūpinimą tiems, kurie yra sulaukę 65 ar daugiau metų amžiaus. Ta pačia proga bus diskutuojami ir kiti projektuose iškeltieji klausimai: gydytojų paruošimas, ligoninių, medicinos mokyklų bei tyrimo institutų plėtimas, stipendijos ir t. t.

Amerikos Gydytojų Sąjunga ir privačios draudimo įstaigos nežiūrint, kad viešoji opinija yra palanki socialinio draudimo praplėtimui, priešinasi ir toliau įstatymo projektui, kuris finansuotų medi-

cinišką aprūpinimą per socialinį draudimą. Gydytojai ir draudimo įstaigų atstovai, vietoje, kad konkrečiai parodytų, kaip senesnieji turėtų būti aprūpinami mediciniškais patarnavimais, tik įrodinėja, kad čia iš viso problemos nėra, nes sergantieji evantualiai vistiek gauna mediciniškę pagalbą, o iš kitos pusės privačios sveikatos draudimo įstaigos per paskutinį dešimtmetį padarė tokią pažangą, kad esama spraga tarp apdraustųjų ir neapdraustųjų ateityje vistiek kaip nors užsipildys.

Amerikos Gydytojų Sąjunga stengiasi sudaryti visuomenėje įspūdį, kad pavyzdžiui, jei būtų priimtas Forand ar panašus planas, kurio pagrinde būtų socialinis draudimas, tuomet socialinė medicina su valdžios kišimusi į gydytojo — paciento santykius būtų neišvengiama. Kartu tai reikštų kišimąsį į pačias žmogaus laisves, kas amerikiečiui yra nesuprantama. Todėl ypač smarki propaganda yra varoma per lokalinius gydytojų sąjungos skyrius, kur kiekvienas yra asmeniškai raginamas rašyti savo kongresmanui, kad toks planas nebūtų priimtas.

Nors privačios draudimo įstaigos šiuo metu ir netaip bijosi dėl naujų įstatymų išleidimo sveikatos draudimo reikalais, kaip kad bijo gydytojų sąjunga, bet, sujungiant sveikatos aprūpinimą su socialiniu draudimu, jos bijosi, kad ateityje sekantis žingsnis gali būti valstybinio sveikatos draudimo įvedimas.

VISUOMENĖS BALSAS

Pritarimas praplėsti socialinį draudimą * Socialinio draudimo pirmenybė prieš privatų draudimą * Socialinis draudimas susilaukia priekaištų

Dauguma Amerikos gyventojų pasisako už socialinio draudimo praplėtimą ir jo panaudojimą mediciniškam aprūpinimui. Socialinis draudimas turi jau išdirbtą administracinę sistemą, kuri yra veikli ir išmėginta. Be to, administracinės išlaidos šičia būtų mažesnės, negu naudojantis privačia draudimo įstaiga.

Socialiniam draudimui mokesčiai surenkami beveik iš visų dirbančiųjų, kurių skaičius nuolat didėja. Šitokia plati apimtis sudaro tvirtą finansinę bazę. Mokesčiai socialiniam draudimui yra mokami tik tuomet, jeigu asmuo dirba. Jeigu nedirba arba yra išėję į pensiją — mokesčių nemoka. Taip pat svarbus faktas, kad be dirbančiojo tokią pat dalį mokesčių dar moka ir darbdavys. Pasinaudojimai socialiniu draudimu nėra nutraukiami, kaip tai dažnai pasitaiko privačiuose draudimo įstaigose. Taip pat nėra išskyrimo iš socialinio draudimo dėl nesveikatingumo, nors privačios draudimo įstaigos paprastai atsisako apdrausti asmenis, jeigu jie negaluoja tuo metu, kada imasi draudimą. Panaudojant socialinį draudimą, sveikatos aprūpinimo programa remtųsi beveik visa dirbančiųjų klase ir turėtų pastovias nuolatines pajamas.

Taigi šitokia, daugiausia demokratų siūloma sistema, užtikrintų žymiai geresnį ir pastovesnį senesniųjų medicinišką aprūpinimą, negu palyginti brangus privatus sveikatos draudimas. Tik vieną priekaištą šitai sistemai galima padaryti, būtent — kad socialinis draudimas dar nėra apėmęs visų gyventojų. Maždaug 4 milijonai virš 65 metų amžiaus žmonių, šiuo metu nepriklausančių socialiniam draudimui, negalėtų pasinaudoti mediciniškais aprūpinimais, jeigu jie būtų teikiami per esamą socialinio draudimo struktūrą. Bet turint galvoje, kad socialinis draudimas yra nuolatos plečiamas, neužilgo jis apims visus gyventojus.

Kiti girdimi priekaištai, kad praplėčiant socialinį draudimą mediciniškai apsaugai, sveikatos aprūpinimo sistema taptų priverstinė; federalinė valdžia kontroliuotų mediciną: privačios draudimo įstaigos subankrutuotų — yra be pagrindo.

Respublikonai, kaip matėm visada buvo priešingi bet kokiam priverstiniam sveikatos draudimui, ypatingai, jei jo pagrindu yra imamas socialinis draudimas. Panašiai galvojančių yra ir daugiau, kurie iš esmės pritaria minčiai, kad federalinė valdžia būtų įtraukta į mediciniškų reikalų tvarkymą, bet, jų manymu, tai turėtų vykti savanoriškais pagrindais, be prievartos. Deja, komplikuota socialinė bendruomenė šiandien net ir taip vadinamose savanoriškose programose tam tikra prasme neišvengia priverstinumo. Sakysime, kad ir savanoriškai sudarant naują darbo sutartį, sveikatos draudimas dažniausiai įeina į ją integraliu punktu. Darbininkas iš anksto žino, kad jis **privalės** mokėti tam tikrą pensijų ir sveikatos draudimo mokėstį kaip darbo sutarties sąlygą.

Baimė, kad federalinė valdžia duodama finansinę paramą sveikatos reikalams gali panorėti daugiau kontroliuoti ir pačią mediciną, yra nepagrįsta. Atrodo, labai mažai žmonių tėra įsisąmoninę, jog jau dabar valdžia kišasi į mediciną ta prasme, kad rūpinasi mediciniško personalo paruošimu, veda mediciniškus tyrimus, išlaiko eilę ligoninių ir t. t. Paskutiniaisiais metais maždaug 44% visų Amerikos ligoninių išlaidų buvo apmokėta iš viešųjų mokesčių daugiausia dėl chroniškų arba psichiškai nesveikų ligonių. Tačiau, nežiūrint valdžios dalyvavimo išlaidų apmokėjime, iki šiol niekas negali pasakyti, kad ji būtų "diktavusi" medicinoje.

MEDICINOS PATARNAVIMAI HUMANIZMO ŠVIESOJE

Piliečių sveikata — brangiausias tautos turtas * Medicinos patarnavimai visiems

---

Baigiant norisi pažymėti, jog sveikata yra tiek individo, tiek visos tautos brangiausias turtas. Todėl nei privatūs asmenys, nei atitinkamos įstaigos neturi teisės ieškoti pasipelnymo iš sergančiųjų.

Medicinos patarnavimai turi būti prieinami ne vien ribotam turtingųjų skaičiui, bet kiekvienam piliečiui, nežiūrint jo metų skaičiaus, nei pajamų dydžio. Todėl ir JAV-ėse ateities sveikatos santvarka, išeidama tiek iš socialinio gyvenimo, tiek iš pačios medicinos pažangos reikalavimų, nebegalės tenkintis medicinos srities palikimu vien privačiai iniciatyvai, kuri, kaip matėme, nepajėgia visiems suteikti pilno aprūpinimo sveikatos reikaluose. Tikėkime, kad dabartinė administracija dar šią vasarą praves įstatymą, pagal kurį sveikatos reikalai bus tvarkomi humaniškumo ir asmeninės vertės, bet ne biznio ar kuriais kitais principais.

LITERATŪRA

Aime J. Forand: Insurance Against Misery, The Progressive, February, 1960

Care of the Aged is Comming — US News & Warld Report, May 2, 1960

Edward T. Chase: The Fight over the Forand Bill. The Reporter, May 26, 1960

Helen B. Shaffer: Medical Aid to the Aged. Editional Research Reports, 1960

Medical Aid for Aged is here. US News & World Report, September 54, 1960.

Kennedy's Plan for Aged is introduced in Congress. The AMA News, February 20, 1961

Robert L. Brenner: How Kennedy's Strategist plan to put over his Health Program RJSS — National Magazine for Residents, Interns and Seniors Students, May, 1961

Zigmas Brinkis: Svarstymai dėl sveikatos reikalų tvarkymo. Į Laisvę nr. 8 (45) ir nr. 9 (46).

— * —

Vasario 16-sios idealas šiuo metu lietuviams pats šviesiausias kelrodis klaidžiuose tremties keliuose. Tai nelyginant anas ugnies stulpas, vedęs Mozę ir jo išrinktąją tautą iš nelaisvės namų. Tai matas mūsų santykiuose tarpusavy ir su svetimaisiais. Tie mūsų bičiuliai, kurie žodžiais ir juos lydinčiais darbais padeda mums geriau atlikti savo pareigą, kovoja už Lietuvos nepriklausomybę. Visos sienos, pertvaros ir užtvaros mūsų tarpe, jeigu jos šiai kovai trukdo, yra gryno nesusipratimo barikados, kurios turi būti galimai greičiau mūsų pačių rankomis išardytos.

LF Europos Bičiulis

A. a. Vytauto Mačernio eil. rinkinys „Poezija" iliustruotas a. a. **dail. P. Augiaus,** kuris mirė nespėjęs pamatyti savo išspausdintų piešinių. Leidinys redaguotas poeto Kazio Bradūno, gražiai atrodo. Didelės pagarbos nusipelno knygos mecenatas dr. Albinas Šmulkštys bei gražios iniciatyvos parodęs „Į Laisvę" Fondas Lietuvių Kultūrai Ugdyti.

Poetas žuvo karo metu Žemaitijoj 1944 spalio mėnesį, tesulaukęs 24 m. amžiaus.

V. Mačernio poezija gili, poetinis žodis sunkus, bet gyvas, galima išsitarti, kad tai intelektualinė poezija. Knygą platina Draugas ir "Į Laisvę" žurnalo administracija. Kiekvieno tautiečio pareiga šį puošnų, mirusių autorių poeto Mačernio ir dail. Augiaus, kūrinį įsigyti.

Atsiųsta paminėti

Jurgis Gliauda — Šikšnosparnių sostas, premijuotasis romanas, 268 pusl. Išleido Lietuviškosios Knygos Klubas Chicagoje.

Į LAISVĘ AUKOJO:

LFB Chicagos Sambūris 1960 m. kadencijoj $145.— LFB Waterburio Sambūris $20.—, V. Ramonas $10.—, V. Baronas (Venezuela), inž. A. Pargauskas ir dr. P. Žemaitis po $7.—, E. Alkevičius ir K. Baltrukonis po $6.—, P. Bagdonas ir Dr. V. Majauskas po $5.—, dr. A. Damušis, dr. P. Kisielius, V. Palubinskas, S. Rudis ir V. Skladaitis po $4.—, V. Barisas, K. Barzdukas, B. Kemėžaitė, Dr. J. Norkaitis (Vokietija) ir inž. L. Padleckas po $3.—, A. Masaitis $2.15, V. Baltrukonis, L. Barauskas, dr. A. Čepulis, V. Čyvas, L. Dabbriūnas, I. Eitmanienė, kun. J. Gureckas, prel. F. Juras, kun. V. Kaleckis, Dr. B. Krakaitis, V. Kulbokas, inž. M. Kvedaras, S. Laniauskas, J. Mikonis, J. Mikuckis, Dr. J. Motiejūnas, J. Pažemėnas, B. Raugas, dr. J. Reinys, V. Ročiūnas, A. Skrupskelienė, V. Širvydas, N. Tautvilas, V. Vaitiekūnas ir J. Žilionis po $2.—, V. Akelaitis, F. Kirša, A. Klimas, A. Liorentaitė, B. Paramskas ir dr. A. Vasonis po $1.—.

Mieliems žurnalo rėmėjams nuoširdžiai dėkoja

Į Laisvę Administracija

* * *

Į Laisvę Fondas Lietuviškai Kultūrai Ūgdyti savo pirmuoju leidiniu, Vytauto Mačernio Poezija, pradėjo realią veiklą. Šios knygos mecenatas dr. A. Šmulkštys, redagavo K. Bradūnas, iliustravo P. Augius. Tam tikrą kiekį to leidinio platinti pasiėmė Į Laisvę žurnalo administracija. Dėlei riboto kiekio buvo siunčiama pirmoje eilėje tiems žurnalo prenumeratoriams, kuriems, manyta, būsiant malonu turėti šį leidinį ir nesunku atsiskaityt. Dalis gavusiųjų atsiskaitė, administracija jiems nuoširdžiai dėkoja. Visus kitus labai maloniai prašo atsiųsti $4.85 arba grąžinti knygą. Norintieji papildomai ar negavusieji to leidinio gali kreiptis Į Laisvę administracijon atsiųsdami čekį sumai $4.50, tuo sutaupydami sau persiuntimo išlaidas.

J. Motiejūnas, Los Angeles, rašo: ...nuoširdžiai dėkoju už Mačernio poezijos atsiuntimą ir prašau man atsiųsti taip pat vėliau Fondo išleisimas knygas...

J. Motiejūnas atspėjo Fondo darbuotojų mintį ir tuo būdu tampa pirmuoju nariu Fondo leidinių prenumeratorių klubo. Laukiama daugiau įsiregistruojančiųjų. **Administracja**

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Anglijoje: S. Nenortas, 1, Ladbroke Gardens, London, W. 11,

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda South, Victoria. A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

Jungtinėse Valstybėse: A. Salys, 6540 So. Artesian Ave., Chicago 29, Illinois. Telef. RE 7-6621; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Calif.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa. Telef. HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn.; A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.; V. Ročiūnas, 1892 Lampson Rd., Cleveland 12, Ohio.

Kanadoje: A. Bumbulis, 200 Indien Grove, Toronto, Ont.; J. Pleinys, 10 Tisdale Ave., So. Hamilton, Ont.; J. Urbonas, 34 Brimorton Dr., Scarborough, Ont. Telef. AX 3-8518; V. Barisas, 336 Clinton, Windsor, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: A. Grinienė, Kristallstr. 8/1 (13b) Muenchen; V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323.